

HAASTE

Haasteltavana Eija Velitski **s.4**

Ikääntyneet rikosten uhreina **s.7**

läkkäät ja lähisuhdeväkivalta **s.10**

Taloudellinen hyväksikäyttö **s.15**

ASIAANTUNTEVASTI RIKOKSENTORJUNNASTA JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

**Ikääntyneisiin kohdistuvat rikokset
ja niiden ennaltaehkäisy**

4 KRIMINAALIPOLITIIKAN VAIKUTTAJIA
Kärjäsaleissa kohdataan
tukiverkoista pudonneita
Riikka Kostainen

Haasteltavana on rikksentorjuntaneuvoston puheenjohtaja, Helsingin syyttäjänviraston apulaispäällikkö kihlakunnansyyttäjä **Eija Velitski**. Hän painottaa varhaista puuttumista lasten ja nuorten vaikeaan tilanteeseen ja mahdollisuuden tarjoamista heille. Rikosten ennaltaehkäisy on kansantaloudellisestikin kannattavaa.

7 Ikääntyneisiin kohdistuvat rikokset ja rikoksen pelko
Petri Danielsson & Juha Kääriäinen

Kansallinen rikosuhritutkimus osoittaa, että 65–74-vuotiaat kokevat olennaisesti vähemmän väkivaltaa ja uhkailua kuin nuoremmat ikäryhmät. Tällä ikäryhmällä väkivallan pelkokin on verraten matalalla tasolla. Yli 75-vuotiaiden turvallisuutta ei ole uhritutkimuksissa selvitetty.

10 Huomiota ikääntyneiden kohtaan lähisuhdeväkivaltaan
Sirkka Perttu

Ikääntyneiden osuuden kasvu nostaa esiin oikeudellisia ja turvallisuuskysymyksiä. Kotona asuvat ikääntyneet kohtaavat erilaisia riskejä ja heidän turvallisuudestaan huolehtiminen tuo haasteita myös sosiaali- ja terveydenhuollolle. Euroopan ja Suomen harmaantuessa kaikkein haavoittuvimmassa asemassa ovat kotona asuvat vanhat naiset.

12 Suvanto-linja auttaa kaltoinkohdeltuja ikääntyneitä
Leena Serpola-Kaivo-oja

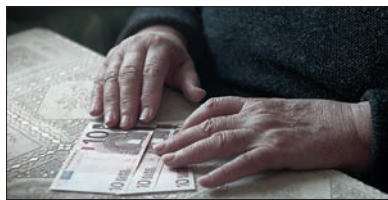
Ikäihmisiin kohdistuvaa väkivaltaa voitaisiin ehkäistä puuttamalla niihin olosuhteisiin, joissa perheet elävät. Suvanto ry. auttaa ikääntyneitä sekä puhelimesta että henkilökohtaisesti pääkaupunkiseudulla ja Oulussa.

14 Ikääntyneisiin kohdistuu yhä enemmän petoksia

Sonja Tanttari

Rikksentorjuntaneuvoston työryhmä pohtii keinoja petosrikosten, erityisesti ikäihmisiin kohdistuvien, ehkäisyyn.

15 Ohjeita taloudellisen hyväksikäytön tunnistamiseen

Suvanto-yhdistyksen Tikka-hankkeessa kartoitettiin keinoja ikääntyneiden taloudellisen hyväksikäytön tunnistamiseksi. Hyväksikäyttö voi tulla ilmi esimerkiksi pankkiasioinnin yhteydessä.

16 Maistraatin keinot puuttua taloudelliseen hyväksikäyttöön
Aila Heusala

Ikääntyneen tai muun toimintakyvyltään rajoittuneen ihmisen taloudellinen hyväksikäyttö näkyy maistraattien toiminnassa edunvalvojan määräämisasioiden yhteydessä.

18 Eutanasia oikeudellisenä kysymyksenä

Liisa Nieminen

Eutanasian sallimisesta käydään vilkasta julkista keskustelua. Kansalaisaloite on eduskunnassa käsiteltävänä.

20 Naapuruuspiirit ovat yksinasujille kohtaamispaikkoja

Sonja Tanttari

Kansalliseen rikksentorjuntakilpailuun 2016 osallistui Suvanto-linjan lisäksi muitakin kiinnostavia hankkeita. Esimerkiksi alueelliset Naapuruuspiirit kokoavat iäkkäitä asukkaita kahvittelemaan ja jakamaan arkisia asioita. Matalan kynnyksen toiminta pyrkii tavoittamaan yksinäisiä ikäihmisiä.

Ikääntyneiden vertaistoiminta rakentaa yhteisöllisyyttä

Uusia käytäntöjä kaltoinkohteluun puuttumiseen Turussa

23 Naapurin nuoret elävöittävät ikäihmisten arkea

Sonja Tanttari

Helsingissä toteutetaan uutta asumisen mallia, jossa nuoret muuttavat asumaan palvelutaloon. Asumisratkaisulla on myönteisiä vaikutuksia sekä nuorten että iäkkäiden asukkaiden elämään.

24 Ikääntyneiden aktivointi keskeistä turvallisuustyössä

Riikka Kostainen

Euroopan rikksentorjuntakilpailun 2016 aiheena oli ikääntyneisiin kohdistuvat rikokset. Palkituissa hankkeissa koulutettiin ikäihmisiä välttämään rikoksen uhriksi joutumista ja samalla saamaan heidät osallistumaan naapuruston toimintaan. Innovatiivista useassa hankkeessa oli teatterin käyttö rikksentorjunnassa.

Euroopan järjestäytynyt rikollisuus ikäihmisten kukkarolla

27 Lähisuhdeväkivallan sovittelun käsikirja painottaa uhrin tarpeita

Saija Sambou & Pia Slögs

EU-kehittämishankkeessa kerättiin lähisuhdeväkivallan sovittelun hyviä käytäntöjä kuudesta maasta ja luotiin käsikirja sovittelussa hyödynnettäväksi.

30 Albaniassa sovittelu hakee vielä asemaansa

Henrik Elonheimo

EU-hankkeessa kehitettiin Albanian sovittelutoimintaa.

32 RIKKSENTORJUNTA
Minna Piispa: Sivustakatsojat mukaan rikosten ehkäisyyn

34 KRIMINOLOGIA
Janne Kivivuori: Rikksentorjunnan arviointitutkimuksen tietokanta

37 AJASSA

39 KYBERRIKOKSET
Mikael Albrecht: Lunnastroijalaisten ryökkäys

HAASTE

ASIAANTUNTEVASTI
RIKOKSENTORJUNNASTA
JA KRIMINAALIPOLITIIKASTA

Julkaisijat

Oikeusministeriö
Rikksentorjuntaneuvosto

Päätoimittaja

Päivi Honkatukia
Tampereen yliopisto

Toimitussihteeri

Riikka Kostiainen
Toimittaja Sonja Tantari

Yhteystiedot

Osoite: Eteläesplanadi 10,
PL 25, 00023 Valtioneuvosto
Puhelin: 02951 50252
Sähköposti: haaste@om.fi
Internet: www.haaste.om.fi

Toimitusneuvosto

Jussi Tapani (pj.)
Turun yliopisto
Mikko Aaltonen
KRIMO / Helsingin yliopisto
Ilppo Alatalo
Rikosseuraamuslaitos
Mikael Albrecht
F-Secure Oyj
Ville Hinkkanen
Oikeusministeriö
Juha-Mikko Hämäläinen
Valtakunnansyyttäjänvirasto
Jaana Koivukangas
Rikosuhripäivystys
Robin Lardot
Keskusrikospoliisi
Elina Pekkarinen
Nuorisotutkimusverkosto
Marjo-Riitta Pihlajamäki
Turun kaupunki
Minna Piispa
Rikksentorjuntaneuvosto
Jaana Vilpas
Vantaan kaupunki

Taitto

Riikka Kostiainen

Kansikuva

Value Stock Images

Tilauhinta

Vuosikerta 25 euroa + alv. 10%

Tilaukset ja osoitteenmuutokset

Sähköposti: haaste@om.fi
Lomakkeet: www.haaste.om.fi

Painopaikka

Painotalo Plus Digital

17. vuosikerta
Ilmestyy neljä kertaa vuodessa.
ISSN 1458-0314 (Painettu)
ISSN 1458-2759 (Verkko-)

Lehden kirjoitukset ovat kirjoittajiensa kannanottoja.

P Ä Ä K I R J O I T U S

■ P Ä I V I H O N K A T U K I A

Mummoenergiaa kriminaalipolitiikkaan

Tämä Haaste-lehden numero on omistettu seniorikansalaisten turvallisuusasiaille. Osa iäkkäistä ihmisistä joutuu kokemaan ihmiselämän nurjia puolia, kuten lähisuhdeväkivaltaa tai muuta hyväksikäyttöä. Jotkut ihmiset pitävät vanhuksia helposti huijattavina kohteina, joiden nähdään avuttomuutensa vuoksi olevan kyvyttömiä puolustautumaan ja hakemaan apua. Tämän numeron artikkeleissa kerrotaan, miten vanhusten kaltoinkohtelu ja hyväksikäyttö ovat nykyisin tunnistettuja ongelmia, joihin puututaan aktiivisesti.

lääkempiin ihmisiin liittyä monia kielteisiä mielikuvia. Heitä pidetään paitsi haavoittuvana ihmisryhmänä, myös kestävyysvajeena tai taakkana yhteiskunnalle. Vanhojen ihmisten mielipiteillä tai kokemuksilla ei ajatella olevan väliä. Tämä näkyy esimerkiksi siinä, että koko väestöä kuvaavissa tutkimuksissa yli 75-vuotiaat saatetaan jättää kokonaan otoksen ulkopuolelle.

Vanhat ihmiset eivät kuitenkaan ole pelkästään suojelun tarpeessa olevia hauraita olentoja, joilla ei ole kiinnostavia ajatuksia tai jotka eivät tee mitään tärkeää. Päinvastoin. Monet matkustelevat, harrastavat, tekevät vapaaehtoistyötä tai ovat kiinnostuneista yhteiskunnallisista asioista. Kansallisten uhritutkimusten mukaan ikäihmiset ovat myös yllättävän luottavaisia ja pelottomia – yleisten mielikuvien vastaisesti.

Nyky maailmassa on tavallista, että eri sukupolvet elävät arkeaan ilman yhteyttä toisiinsa: lapset ja nuoret kouluissaan ja harrastuksissaan, aikuiset työelämän kiemuroissa ja vanhat omissa laitoksissaan tai kodeissaan. Kun eri-ikäiset eivät tapaa toisiaan, ennakkoluulot voivat vahvistua ja sukupolvien välinen luottamus heikentyä. Tässä numerossa kerrotaan hankkeista, joissa on tartuttu tähän ongelmaan. Esimerkiksi nuorten ja ikäihmisten yhteisasumista on kokeiltu Suomessa ja muualla. Halpaa asumista vastaan nuoret ovat auttaneet vanhuksia erilaisissa kotiaskareissa. Kokemukset ovat olleet myönteisiä. Kokeilut ovat lieventäneet yksinäisyyttä, lisänneet ymmärrystä ja tuoneet iloa elämään puolin ja toisin. Toisiinsa tutustuminen ja omasta elämästä kertominen synnyttää keskinäistä luottamusta ja saa arvostamaan vanhojen ihmisten elämäntapa- kemuksista. Vanhat taas voivat oppia nyky nuorten elämään liittyvistä kysymyksistä ja ongelmista, joita ei välttämättä ollut heidän nuoruudessaan.

Sitra on tukenut viime vuosina hankkeita, joissa edistetään ikäihmisten asemaa ja yhteiskunnallista aktiivisuutta. Hankkeita kuvaavassa raportissa todetaan: "ikäihmisten kokemukset, kyvyt ja taidot on vapautettava heidän itsensä ja läheistensä hyvinvoinnin edistämiseen". Vanhat ihmiset on otettava vakavasti myös suomalaisessa kriminaalipoliittisessa ajattelussa, jossa painottuu ennaltaehkäisy ja yhteiskunnallinen tasa-arvo.

Käräjäsaleissa kohdataan tukiverkoista pudonneita

Rikksentorjuntaneuvoston puheenjohtaja, Helsingin syyttäjänviraston apulaispäällikkö kihlakunnansyyttäjä **Eija Velitski** painottaa varhaista puuttumista lasten ja nuorten vaikeaan tilanteeseen ja mahdollisuuksien tarjoamista heille. Rikosten ennaltaehkäisy on kansantaloudellisesti kannattavaa.

Helsingin syyttäjänviraston apulaispäällikkö kihlakunnansyyttäjä Eija Velitski on ollut pitkään mukana rikksentorjuntaneuvoston toiminnassa ja kaudelle 2015–2018 hän suostui neuvoston puheenjohtajaksi. Rikksentorjuntaneuvosto on oikeusministeriön yhteydessä toimiva asiantuntija- ja yhteistyöelin, joka suunnittelee ja toteuttaa toimia rikollisuuden ehkäisemiseksi, rikoksista aiheutuviin haittojen vähentämiseksi ja turvallisuuden parantamiseksi. Velitski näkee neuvoston ennaltaehkäisevän roolin merkittäväksi yhteiskunnassa.

– On tärkeää tarttua mahdollisimman varhaisessa vai-

heessa niihin ryhmiin, joilla on vaarana ajautua rikksentorjuntapolulle. Rikksentorjuntaa on esimerkiksi mahdollisuuksien luominen nuorille, aina tilojen ja harrastustoiminnan järjestämisestä nuorten tilanteen kartoittamiseen. Erityisen tärkeää on opastaa nuoria koulutuspoluille. Luonnollisesti myös lapsiperheiden, joissa nuoret kasvavat, tukeminen varhain on tärkeää.

Eija Velitski on toiminut urallaan rankkojen väkivaltarikosten syyttäjänä ja tuli suuren yleisön tuntemaksi viimeistään ns. Vilja Eerikan jutun ja sitä seuranneiden viranomaisen laiminlyöntejä koskeneiden juttujen yhteydessä. Traagisessa tapauk-

sessä lapsi joutui isänsä ja äitipuolensa murhaamaksi 8-vuotiaana vuonna 2012 ja oli jo sitä ennen vuosia kokenut vakavaa kaltoinkohtelua. Tapaus oli sosiaaliviranomaisen seurannassa ja kaltoinkohtelusta tehtiin useita lastensuojeluilmoituksia. Velitski kertoo, että Vilja Eerikan juttu tulee edelleen eri tavoin hänen eteensä vähintään kerran viikossa ja herättää ihmisissä tunteita.

– Olin lakimiespäivillä puhumassa tästä aiheesta pian tapahtuneen jälkeen ja jo silloin sanoin, ettei Vilja Eerikan elämä mennyt hukkaan; se päättyi varhain mutta oli hyvin merkityksellinen elämä, koska se avasi tämän yhteis-

kunnan ja päättäjien silmät. Sen seurauksena koko sosiaalihuollon järjestelmää on muutettu ja lapsen kuulemistä kehitetty ja lainsäädäntö on tältä osin uudistunut.

Velitski uskoo, että nykyään tilanne on jo toinen: lapsia kuunnellaan ja tilanteeseen tartutaan paljon paremmin. Hän näkee sen sekä syyttäjän työssä että Helsingin kaupungin lähisuhdeväkivallan ehkäisyn työryhmän kautta.

IKÄÄNTYNEILLE RIKOKSEN UHRILLE ENEMMÄN TUKEA

Eija Velitski näkee ikähaitarin toisen ääripään eli vanhukset yhtä lailla tärkeäksi kohderyh-

Helsingin syyttäjänviraston apulaispäälikkö kihlakunnansyyttäjä Eija Velitski on nähnyt urallaan traagisia seurauksia yhteiskunnan tukiverkkojen peittämisestä.

mäksi rikosten ehkäisytyössä. Hän näkee omassa työssään, että monta kertaa tapahtunut olisi voitu ennaltaehkäistä. Yleensä vanhuksen kaltoinkohtelija on perheenjäsen. Useimmiten kaltoinkohteluun ja väkivaltaan syyllistyy aikuinen lapsi, joka monesti on päihderiippuvainen, asunnon ja tarvitsee rahaa. Toinen yleinen tapaus on parisuhdeväkivalta, jolloin pitkäaikaisessa avioliitossa on käytetty vuosikymmeniä väkivaltaa ja alistettu toinen. Pahoinpidelty ja alistettu vanhus ei enää itse pysty hakemaan apua. Yleensä sitä pyytää naapuri tai joku muu ulkopuolinen. Sitten vasta kaltoinkohteluun pystytään puuttumaan ja tekemään rikosilmoitus.

– Surullista kyllä, yleensä käräjillä vanhus ei esitä mitään vaatimuksia; hän vain toivoo, että väkivalta ja rahan pyytäminen loppuisi ja hän saisi elää rauhassa. Onneksi syyttäjällä on nykyään oikeus viedä yksin asiaa eteenpäin.

Oikeuskäsittely ei kuitenkaan riitä vaan tapauksen jälkihoidto ja vanhuksen tukeminen myös jatkossa on tärkeää. Yleensä kaltoinkohdeltu vanhus palaa samaan asuntoon, jossa saattaa olla lisäksi sakkolappu odottamassa maksamista, ja pahoinpityä jatkuu.

Velitski näkee tärkeäksi, että nykyään on olemassa erityinen tukipuhelin, Suvanto-linja, johon ikäihmiset voivat soittaa. Hänen mielestään ikääntyneitä auttava puhelinpalvelu voitti hyvällä syyllä viime vuoden rikoksensorjuntakilpailun. Tieto tällaisen palvelevan puhelimen olemassaolosta täytyisi kuitenkin saada leviämään paremmin joka puolelle. Rikoksensorjuntaneuvosto pyrkii siihen, että myös ikäihmisille saataisiin tukea ja että he tietäisivät sen, etteivät he ole kaltoinkohtelun kanssa yksin. Neuvoston viime kaudella tekemät suositukset ikääntyneiden turvallisuuden edistämiseksi ovat edelleen

ajankohtaiset, samoin suosituksukset lasten suojelemisesta väkivallalta.

– Kaikkein huonoimmassa asemassa olevista ja puolustuskyvyttömistä täytyy pitää huolta. Olen tehnyt syyttäjän työtä vuosikymmeniä, eikä tilanne ole muuttunut siinä suhteessa, että heikoimmassa asemassa ovat lapset ja kaltoinkohdellut vanhukset. Sen takia nämä kaksi ryhmää täytyy olla koko ajan neuvoston agendalla.

MAAHANMUUTTONÄKÖKULMAT TÄRKEITÄ NEUVOSTON TOIMINNASSA

Eija Velitsi sanoo olevansa erittäin tyytyväinen rikoksensorjuntaneuvoston työhön. Neuvoston jäsenet ovat ammattitaitoisia ja motivoituneita. Hänen mielestään kauden 2015–2018 toimintasuunnitelma on realistinen ja kohdistuu juuri niihin asioihin, jotka ovat tällä hetkellä tärkeitä. Toimikauden tärkein tehtävä on ollut uuden kansallisen

rikoksensorjuntaohjelman valmistelu. Ohjelmaehdotus luovutettiin oikeusministeriölle viime kesänä ja syksyllä valtioneuvosto hyväksyi ”Turvallisesti yhdessä” ohjelman vuosille 2016–2020. Parhailaan monia sen toimenpiteitä edistetään rikoksensorjuntaneuvoston kautta.

Tänä vuonna neuvoston toiminnan erityisenä painopisteenä on petosrikollisuuden ehkäisy. Viime vuonna keskityttiin maahanmuuttotilanteen haasteisiin rikollisuuden ehkäisylle ja tehtiin aiheesta katsaus. Velitski arvioi, että vuoden 2015 poikkeuksellisen turvapaikkatilanteen ensihoidon viranomaiset ja järjestöt selvittivät hyvin mutta tulijoiden vastaanotossa ja kotouttamisessa on vielä kehitettävää.

– Ensinnäkin tulijoiden joukossa on paljon koulutettuja ihmisiä eikä Suomen kannata jättää tätä voimavaraa käyttämättä. Jo vastaanottokeskuksissa tulijoita pitäisi ohjata ankkuroitumaan tähän yhteiskuntaan. Erityisesti nuoret pitäisi saada mahdollisimman nopeasti kouluun oppimaan kieltä, saamaan kavereita vältäväestöstä ja kiinnittymään tähän yhteiskuntaan.

Velitski myöntää, että maahanmuuttotilanne näkyy rikosluvuissa. Tilastojen mukaan ulkomaalaisten tekemien seksuaalirikosten ja pahoinpityjen määrä on kasvanut. Hänen mukaansa on selvää, että näin voi käydä, kun Suomeen tulee paljon ihmisiä ja paljon nuoria miehiä. →

Pitäisi aina laskea ennaltaehkäisyn hyödyt verrattuna siihen, että nuori putoaa verkosta läpi ja sen seurauksena lähtee rikoksen polulle ja joku päättyy rikoksen uhriksi, sanoo Eija Velitski.

→ Rikosten tekoa ei kuitenkaan pidä yleistää koskemaan koko ryhmää: vain hyvin pieni osa tulijoista syyllistyy rikoksiin, ja osuus on jokseenkin sama kuin valtaväestössä.

Hän arvioi, että rikosten-
torjuntaneuvosto joutuu jat-
kossakin tekemään paljon
työtä eri väestöryhmien koh-
taamisten parantamiseksi ja
sen ehkäisemiseksi, etteivät
maahanmuuttajat joudu ri-
koksen uhriksi tai syyllisty itse
rikoksiin. Lisäksi poliisin ja
muiden viranomaisten pitää
olla valppaana, keitä maahan
on tullut. Velitskin mielestä
on tärkeää saada viranomais-
ten resurssit ja lainsäädäntö
kuntoon, jotta tilannetta voi-
daan seurata ja terrori-iskuja
ei täällä pääsisi tapahtumaan.

Uudessa kansallisessa ri-
koksantorjuntaohjelmassa
korostetaan paikallista ri-
koksantorjuntatyötä ja asuk-
kaiden osallistumista siihen.
Eija Velitski haluaisi, että
Suomessa kokeiltaisiin syste-
maattisesti yhdessä lähiössä
lähikontrollin kehittämistä,
kuten neuvoston edellisellä
toimikaudella ideoitii.

– Asuinalueella olisi ihmi-
siä, jotka katsoisivat perään
ja pitäisivät asukkaista huol-
ta vähän kuin ennen aikaan
talonmiehet. Tukihenkilöt
tarttuisivat kiinni ja ainakin
tarjoaisivat apua, jos havai-
taan kaltoinkohtelua tai joku
uhkaa pudota väliin ja erkaan-
tua yhteiskunnasta. Tänä päi-
vänä on tietenkin ongelmana,
että puuttuminen katsotaan
helposti toisen yksityisyyden
loukkaamiseksi. Tällainen

huolenpito pitäisi ymmärtää
niin, että pyrkimys on estää
jotain pahempaa, hän pohtii.

RIKOSTEN ENNALTA- EHKÄISY KANNATTAA

Syyttäjä Eija Velitski kertoo
muutaman kohtaamisen he-
rättäneen hänet ennaltaeh-
käisevän työn tärkeyteen.
Yksi oli nuoriso-osaston aikai-
sen entisen vakioasiakkaan
kohtaaminen Pasilan oikeus-
talolla 80–90-lukujen vaih-
teessa, kun tämä tuli varta
vasten näyttämään, että hän
oli päässyt kuiville, koulut-
tautunut ja saanut työpaikan.
Toisena mieleen on jäänyt
eräs taparikollinen, jolla olisi
ollut potentiaalia mihin vain
mutta humalassa hän syyllis-
tyi toistuvasti rikoksiin.

– Käytännön työssä olen
nähty sen, että jos ihmiselle
antaa mahdollisuuden, pa-
hastakin tilanteesta voi vielä
nousta. Ja jos mahdollisuu-
den antaa nuorille jo ennen
kuin he syyllistyvät mihin-
kään, heidän elämäntilanne
voi muuttua. Monien lasten
ja nuorten elämäntilanne
on sellainen, etteivät he voi
mitenkään selvitä yksin. Suo-
messa on syrjäytymistä jo
kolmannessa polvessa ja joi-
denkin lasten jokaviikkoiseen
elämään voi kuulua pahoin-
pitelyitä, ryppyporukoita ja
poliisin käyntejä. Jotta lapsi
näki muunlaistakin elämää
ja pääsisi ehkä sitä kautta
kiinni yhteiskuntaan, olisi tär-
keää luoda lapsille harrastus-
mahdollisuuksia esimerkiksi
urheilun tai teatterin parissa.

Rikosten ennaltaehkäi-

syssä myös koulu ja koulu-
terveydenhoito ovat avain-
asemassa. Isot luokkakoot,
opettajien paineet ja tervey-
denhoitajien vähäisyys vai-
keuttavat ongelmien tietoon
tuloa ja niistä ilmoittamista.
Velitski näkee myös sosiaaliviranomaisten työtilanteen nykyään mahdottomaksi.

– Jokainen pelastettu nuori on kansantaloudellisestikin merkittävä asia. Täytyy satsata etupainotteisesti ja pitää huoli siitä, että on riittävä määrä opettajia, terveydenhoitajia ja sosiaaliviranomaisia. Se, jos nuori kouluttautuu ammattiin ja tekee elämänsä työtä, on mieletön voitto verrattuna siihen että hän putoaa väliin ja elää yhteiskunnan varassa. Pitäisi aina laskea ennaltaehkäisyn hyödyt verrattuna siihen, että nuori putoaa verkosta läpi ja sen seurauksena lähtee rikoksen polulle ja joku päättyy rikoksen uhriksi.

Velitski näkee sosiaali- ja terveydenhuollon uudistuksen mielenkiintoiseksi rikosten ehkäisyn kannalta. Hän toivoo, että sote-malli tuo riittävästi resursseja ennaltaehkäisevään työhön ja ihmisten tukemiseen vaikeassa tilanteessa. Hän kuitenkin pelkää, että siinä voi käydä päinvastoin ja ainakin menee aikaa ennen kuin tilanne muotoutuu ja ihmiset osavat hakea apua palveluviidakosta.

Velitski on ylipäättään huolissaan terveydenhuollon ja erityisesti mielenterveyshoidon tilanteesta, koska viime

aikoina on ollut muutama vakava rikos, jossa syylliseksi todettu on tuomioistuintuomiosuudessa jätetty tuomitsematta rangaistukseen ja passitettu tahdonvastaiseen hoitoon ja jossa tekijä on ollut aikaisemmin hoidossa. Hän arvioi, että säästöjen vuoksi avohoidossa on nyt ihmisiä, jotka tarvitsivat toisenlaista apua.

Lisäksi Velitski haluaa kiinnittää huomiota turvakotitoimintaan. Esimerkiksi pääkaupunkiseudulla saattaa olla tilanteita, ettei apua pyytäviä pystytä ottamaan vastaan.

– Jos ollaan tilanteessa, että on toistuvaa väkivaltaa ja turvatonta elämää, silloin ennaltaehkäisy on pettänyt. Väkivaltaan pitää päästä kiinni mahdollisimman varhaisessa vaiheessa. Myös katkaisuhoitoon pääsyn viivästyminen on tuottanut joskus traagisia seurauksia. Hoitoon täytyy aina olla resursseja ja varsinkin silloin, jos ihminen itse sitä haluaa. ■

■ PETRI DANIELSSON & JUHA KÄÄRIÄINEN

Ikääntyneisiin kohdistuvat rikokset ja rikoksen pelko

Kansallinen rikosuhritutkimus osoittaa, että 65–74-vuotiaat kokevat olennaisesti vähemmän väkivaltaa ja uhkailua kuin nuoremmat ikäryhmät. Tällä ikäryhmällä väkivallan pelkokin on verraten matalalla tasolla. Yli 75-vuotiaiden turvallisuutta ei ole uhritutkimuksissa selvitetty.

Suomalaisväestö ikään-
tyy kovaa vauhtia, min-
kä vuoksi on entistä
tärkeämpää miettiä keinoja,
joilla ikääntyneisiin kohdis-
tuvaa rikollisuutta voitaisiin
ehkäistä. Jotta ennaltaehkäisy
olisi tehokasta, tulisi meidän
tiedostaa ikääntyneisiin koh-
distuvan rikollisuuden laajuus
sekä tähän liittyvät mahdolliset

erityistekijät ja -piirteet. Tässä
kirjoituksessa tarkastellaan
ikäntyneisiin kohdistuvaa
väkivalta- ja omaisuusrikolli-
suutta sekä rikollisuuden pel-
koa uhritutkimuksissa kerät-
tyjen aineistojen avulla. Kir-
joituksessa esitetään vuosien
2012–2015 Kansallisiin rikos-
uhritutkimuksiin pohjautuvia
tietoja 15–74-vuotiaiden hen-

kilöiden turvallisuuskokemuk-
sista, painottaen 65–74-vuoti-
aiden kokemaa väkivaltaa, uh-
kailuja sekä väkivallan pelkoa.
Jotta ikäryhmän kokemien
tekojen määrä ja rikospelkojen
taso asettuisi oikeasuhtaiseen
kontekstiin, peilataan tietoja
myös tätä nuorempiin ikäryh-
miin. (Danielsson & Kääriäi-
nen 2016)

Rikosuhritutkimukset on
kohdistettu 15–74-vuotiaa-
seen väestöön, joten iäkkäin
väestönosa jää näin tutkimus-
ten ulkopuolelle. Tämän on
ilman muuta suuri ongelma,
sillä yli 74-vuotiaiden määrä
kasvaa koko ajan ja ryhmän
toimintakyky on usein hei-
kompi kuin alle 75-vuotiailla.
Tutkimuksen tavoittama →

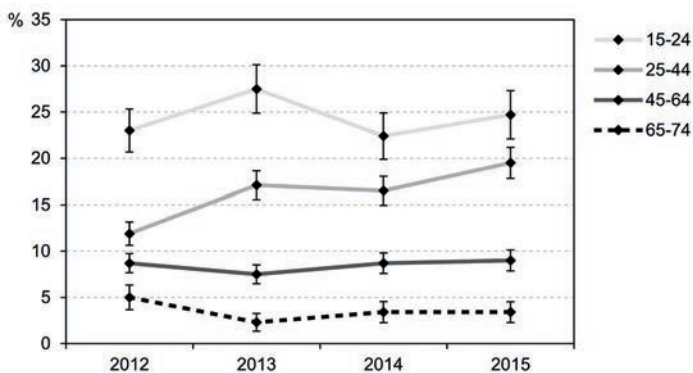
→ 65–74-vuotiaiden ryhmä taas kattaa äskettäin vanhuuseläkkeelle jääneitä, usein varsin toimintakykyisiä ja aktiivisia ihmisiä, joilla on runsaasti vapaa-aikaa. Tässä mielessä heidän arkirutiininsa saattavat altistaa heitä erilaisille rikostilanteille. Vaikutusta saattaa vahvistaa alkoholinkäyttö, jonka on todettu olevan kasvussa ikääntyneiden keskuudessa (Helldán & Helakorpi 2014). Henkilön edelleen ikääntymisensä ja toimintakyvyn laskiessa elinpiiri kaventuu, ja toiminta keskittyy yhä enemmän kotiin ja myöhemmin osalla kenties laitotosuhteisiin. Samalla heidän kykynsä suojautua hyväksikäytöltä ja erilaiselta kaltoinkohtelulta voi heikentyä. Nämä ikääntymisen myötä tapahtuvat muutokset toimintaympäristössä ja toimintakyvyssä heijastuvat luonnollisesti siihen, miten ja millaisen rikollisuuden kohteeksi ikääntyneet joutuvat.

VÄKIVALTARIKOKSET

Kansallisessa rikosuhritutkimuksessa uhkailun ja väkivalan kohteeksi joutumista selvitetään esittämällä vastaajalle luettelo uhkailua tai väkivaltaa sisältävistä teoista. Vastaajilta kysytään, onko joku tuttu tai

tuntematon henkilö käyttäytynyt vastaajaa kohtaan mainituilla tavoilla viimeisen 12 kuukauden aikana. Teot ulottuvat sanallisista tai kirjallisista uhkailuista asetta käyttäen tehtyyn fyysiseen väkivaltaan.

Kuviossa 1 on tarkasteltu fyysisen väkivallan kohteeksi joutuneita neljässä ikäluokassa vuosina 2012–2015. Tarkastelu sisältää kaiken fyysisen väkivallan alkaen hyvin lievistä teoista, lievimpänä kiinni tarttuminen ja töniminen, aina vakavampiin fyysisen väkivallan muotoihin. Kuten kuvioista ilmenee, ovat viimeisen 12 kuukauden aikana koetut väkivaltatilanteet olennaisesti vähäisempiä vanhimmissa ikäryhmissä ja systemaattisesti yleisempiä nuoremmassa ikäryhmissä. Ajallisen tarkastelun osalta taas on havaittavissa, että muutokset väkivaltakokemusten tasossa ovat tarkastelujaksolla olleet kaikkiaan hyvin maltillisia, erityisesti vanhemmissa ikäryhmissä. Huomionarvoista on edelleen, että 65–74-vuotiaiden keskuudessa väkivaltakokemukset ovat olleet tyypillisesti skaalan lievimmästä päästä, eli joko liikkumisen estämistä, kiinni tarttumista tai tönimistä, eikä vakavammista väkivallan muo-

Kuvio 1. Fyysisen väkivallan kohteeksi vuoden aikana joutuneet ikäryhmittäin vuosina 2012–2015. (% ikäryhmästä ja 95 % luottamusväli).

doista ole kyselyssä ilmoitettu käytännössä lainkaan.

Ikääntyneiden joukossa, toisin kuin esimerkiksi nuorimmassa ikäryhmässä, väkivalta- ja uhkailukokemukset tapahtuvat pääosin kotona. Vuoden 2015 kyselyssä 65–74-vuotiaista väkivaltaa tai uhkailua kokeneista noin kolmasosa ilmoitti ainakin yhden tilanteen tapahtuneen omassa kodissaan, kun taas kadulla tai muussa julkisessa tilassa tapahtuvat tilanteet olivat harvinaisempia kuin nuoremmassa ikäryhmissä. Vanhuksiin kohdistuvissa teoissa tekijänä saattoi olla niin puoliso, muu tuttu, puolittutu kuin tuntematonkin – eri tekijäryhmien yleisyydessä ei havaittu eroja. Tämä havainto kontrastoituu nuorimpiin ikäluokkiin, jotka joutuvat väkivallan tai uhkailun kohteeksi useimmiten tuntemattoman tekijän taholta.

OMAIUUSRIKOKSET

Kuten väkivallan ja uhkailun osalta, myös omaisuusrikosten uhriksi joutuminen on viime vuosina ollut vähäisintä vanhimmissa ikäryhmissä. Tämä koskee sekä omaisuuden varastamista, petoksen tai huijauksen kohteeksi joutumista että maksuvälinepetoksen kohteeksi joutumista. Vuoden 2015 kyselyssä kuusi prosenttia 25–44-vuotiaista, neljä prosenttia 45–64-vuotiaista ja alle kaksi prosenttia yli 64-vuotiaista ilmoitti tulleen huijatuksi kaupankäyntitilanteessa. Kodin ulkopuolella tapahtuneesta varkaudesta taas ilmoitti noin kaksi prosenttia yli 65-vuotiaista, kun osuudet nuorimmassa ikäryhmissä olivat lähes kaksinkertaiset. Kaikkiaan eri ikäryhmien väliset erot ovat pysyneet varsin vakaana kaikissa Kansallisen rikosuhritutkimuksen mittauksissa vuosina 2013–2015

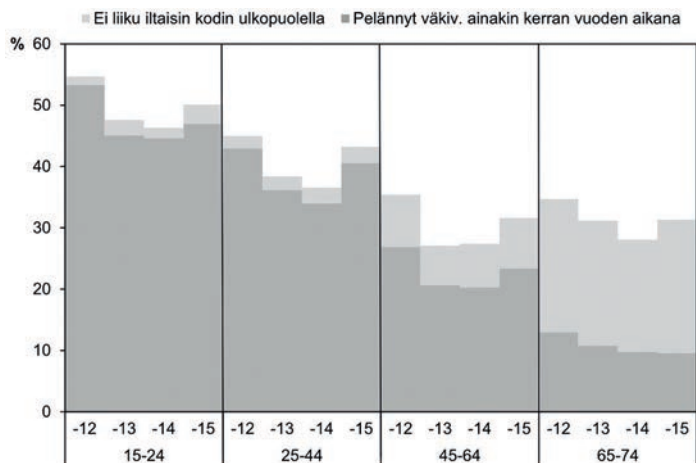
(vuoden 2012 kysely poikkesi omaisuusrikosten osalta).

Tiedotusvälineissä on viime vuosina tuotu esille vanhusväestöön kohdistuneiden petosrikosten (absoluuttinen) lisääntyminen (ks. esim. Helsingin Sanomat 4.3.2013, Yle.fi 15.12.2014 ja MTV Internet 1.2.2016). Ilmiö on tyypillisesti liitetty esimerkiksi puhelinmyynti- ja nettihuijauksiin, joissakin tapauksissa myös asunnon kunnostustöihin liittyvään toimintaan. Kansallisen rikosuhritutkimuksen tulosten perusteella erityisesti vanhusväestöön kohdistuneiden omaisuusrikosten yleisyydessä ei kuitenkaan viime vuosina ole havaittu olennaista muutosta. Kaikkiaan tilastoidun petosrikollisuuden tiedetään kuitenkin viime vuosina lisääntyneen olennaisesti (Aaltonen, Danielsson & Suonpää 2016), myös yli 65-vuotiaiden ryhmässä (ks. Tanttari s. 14)

RIKOLLISUUDEN PELKO

Väkivalta- ja uhkailukokemusten lisäksi Kansallisessa rikosuhritutkimuksessa on kysytty, ovatko vastaajat viimeisen vuoden aikana pelänneet joutuvansa väkivallan kohteeksi liikkueensa iltaisin kodin ulkopuolella (”katuväkivallan pelko”), ollessaan töissä tai suorittaessaan työtehtävää tai jonkin perheenjäsenen taholta. Lisäksi on kysytty, onko vastaajan asuinalueen lähistöllä, noin kilometrin säteellä, paikka jota vastaaja välttää väkivallan uhan vuoksi.

Kuviossa 2 on tarkasteltu vuoden aikana katuväkivaltaa pelänneiden osuutta ikäryhmittäin vuosina 2012–2015. Katuväkivallan pelon lisäksi kuviossa ovat mukana vastaajat, jotka ovat ilmoittaneet, että eivät liiku lainkaan kodin ulkopuolella iltaisin. Kuvioista havaitaan, että ikäryhmittäiset

Kuvio 2. Iltaisin katuväkivaltaa pelänneet sekä kokonaan ulkona liikkumattomien osuus ikäryhmittäin vuosina 2012–2015 (% ikäryhmästä).

erot noudattelevat jo edellä esitettyjä eroja väkivallan uhriksi joutumisessa siten, että katuväkivaltaa pelänneiden osuus oli suurin nuorimmissa ikäryhmissä ja olennaisesti vähäisempi vanhimmissa ikäryhmissä. Esimerkiksi vuoden 2015 kyselyssä 47 prosenttia 15–24-vuotiaista ilmoitti pelänneen väkivaltaa iltaisin kodin ulkopuolella, kun vastaavasti osuus vanhimmassa ikäryhmissä oli 10 prosenttia. Kaikkiaan kuviosta havaitaan, että katuväkivallan pelko nousi vuonna 2015 erityisesti nuoremmissa ikäryhmissä, mutta vanhimmassa ikäryhmässä vastaavaa nousua ei kuitenkaan havaittu.

Vaikka 65–74-vuotiaiden ikäryhmässä katuväkivaltaa pelänneiden osuus on viime vuosina ollut matalin, on tässä ikäryhmässä kuitenkin eniten niitä, jotka eivät liiku lainkaan ulkona iltaisin. Havainto voisi periaatteessa indikoida liikkumisen välttämistä juuri väkivallan pelon vuoksi. Aineisto ei kuitenkaan tue tätä tulkitusta, sillä katuväkivallan pelossa on olennaisia eroja maaseudun, taajamien ja kaupunkien

välillä, mutta vastaavia eroja ei kuitenkaan havaita iltaisin ulkona liikkumattomien osuudessa. Vuoden 2015 kyselyssä ulkona liikkumattomien osuus vanhimmassa ikäryhmässä oli kaikissa kuntatyypeissä noin 20 prosenttia, mutta katuväkivallan pelko vaihteli kaupunkimaisten kuntien 12 prosentista maaseutumaisien kuntien neljään prosenttiin. Niin ikään kyselyssä, joka koskee väkivallan pelosta johtuvaa alueen välttelyä oman kodin lähistöllä, havaittiin vanhimman ikäryhmän välttelevän joitakin alueita vähemmän kuin nuoremmissa ikäryhmissä – vuoden 2015 kyselyssä 13 prosenttia 65–74-vuotiaista ilmoitti välttelevänsä jotakin aluetta kotinsa lähistöllä, kun vastaavat osuudet nuoremmissa ikäryhmissä olivat noin 18 prosentin tasolla.

YHTEENVETO

Eläkeikäisten turvallisuus näytetty Kansallisen rikosuhritutkimuksen viitekehityksessä erittäin myönteisessä valossa. Tutkimusten tulokset osoittavat, että 65–74-vuotiaiden ikäryhmässä niin väkivallan

ja uhkailun kokeminen kuin väkivallan pelkokin ovat verraten matalalla tasolla, ja olennaisesti vähäisempää kuin nuoremmissa ikäryhmissä. Havainto koskee paitsi katuväkivaltaa, myös perheväkivaltaa ja perheväkivallan pelkoa sekä omaisuuteen kohdistuvia rikoksia. Vaikka julkisuudessa on uutisoitu vanhusväestöön kohdistuneiden väkivalta- ja petosrikosten lisääntymisestä, eivät kyselytutkimukset osoita tilanteen muuttuneen huonompaan suuntaan viime vuosien aikana.

Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuottamat havainnot ovat yhdenmukaisia poliisin kirjaamien rikosepäilyjen kanssa, sillä viime vuosina alle kolme prosenttia poliisin tietoon tulleiden pahoinpitelyrikosten uhreista on ollut yli 64-vuotiaita, eikä eläkeikäiseen väestöön kohdistuneiden pahoinpitelyrikosten tasossa ole viime vuosina tapahtunut olennaista muutosta – vuosina 2009–2016 yli 64-vuotiaaseen väestöön on kohdistunut alle 1 pahoinpitelyrikosta ikäryhmän 1000 henkeä kohti vuosittain. Lähisuhdeväkivallassa yli 64-vuotiaiden uhrien osuus on hieman suurempi, mutta tässäkin rikostyyppissä yli 64-vuotiaiden uhrien osuus on viime vuosina ollut vain noin kolme prosenttia kaikista uhreista. (Tilastokeskus 2017)

Samalla on kuitenkin huomattava, että 65–74-vuotiaat muodostavat vain osan eläkeikäisestä väestöstä, eikä Kansallisen rikosuhritutkimuksen perusteella voida tehdä johtopäätöksiä tätä vanhemman väestön turvallisuudesta. Tutkimusten perusteella esimerkiksi tiedetään, että 75–84-vuotiaiden toimintakyky on olennaisesti heikompi kuin 65–74-vuotiaiden keskuudessa (Helldán

& Helakorpi 2014), millä voi olla huomattava merkitys turvallisuuden kokemisen kannalta. Onkin mahdollista, että ikääntyneen väestön turvattomuuden tunne liittyy rikollisuuden sijaan paljon laaja-alaisempaan hyvinvoinnin kokonaisuuteen, kuten huono-osaisuuteen, sairastavuuteen, toimintakyvyn heikkenemiseen, yksinäisyyteen sekä heikkoihin ihmisuhteisiin (Savikko ym. 2006). ■

Kirjoittajat työskentelevät Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa.

LÄHTEET:

Aaltonen, Mikko, Danielsson, Petri & Suonpää, Karoliina (2016) *Omaisuusrikokset. Teoksessa: Rikollisuustilanne 2015, 103–133. Helsinki: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.*

Danielsson, Petri & Kääriäinen, Juha (2016) *Suomalaiset väkivallan ja omaisuusrikosten kohteena 2015 – Kansallisen rikosuhritutkimuksen tuloksia. Katsauksia 13/2016. Helsinki: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti.*

Helldán, Anni & Helakorpi, Satu (2014) *Eläkeikäisen väestön terveyskäyttäytyminen ja terveys keväällä 2013 ja niiden muutokset 1993–2013. Raportti 15/2014. Helsinki: Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos.*

Helsingin Sanomat 4.3.2013. *Vanhuksiin kohdistuvat varkaudet ja petokset ovat lisääntyneet viime vuosina.*

MTV Internet 1.2.2016. *Vanhuksiin huijataan yhä useammin – erityisesti petokset lisääntyneet.*

Savikko, Niina, Routasalo, Pirkko, Tilvis, Reijo & Pitkälä, Kaisa (2006) *Ikääntyneiden turvattomuus ja sen yhteys yksinäisyyden kokemiseen. Sosiaalilääketieteellinen aikauslehti 43(3), 198–206.*

Tilastokeskus (2017) *Rikos- ja pakkokeinotilasto. Helsinki: Tilastokeskus.*

Yle.fi 15.12.2014. *Vanhuksiin kohdistuneet rikokset kasvussa.*

Huomiota ikääntyneiden kokemaan lähisuhdeväkivaltaan

Ikääntyneiden osuuden kasvu väestöstä nostaa esiin ikääntyneiden oikeudellisia ja turvallisuuskykyksiä. Kotona asuvat ikääntyneet kohtaavat erilaisia riskejä ja heidän turvallisuudestaan huolehtiminen tuo haasteita myös sosiaali- ja terveydenhuollolle. Euroopan ja Suomen harmaantuessa kaikkein haavoittuvimmassa asemassa ovat kotona asuvat vanhat naiset.

Enemmistö ikääntyneistä on naisia. Ikääntyneet naiset kokevat väkivaltaa useimmin kumppanin, aikuisen lapsen tai muun sukulaisen taholta. Sukupuoliero lähisuhdeväkivallan uhreissa ei ole niin selväpiirteinen kuin nuoremmassa ikäryhmissä; sekä ikääntyneet miehet että naiset ovat vaarassa joutua väkivallan kohteeksi lähisuhhteissaan. Tutkimusten mukaan väkivallan uhka kohdistuu kuitenkin useimmiten naisiin. Yksi ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan riskitekijä on naissukupuoli.

Ikääntyneiden ja nuorempien ikäryhmien perhe- ja lähisuhdeväkivallassa on samankaltaisuutta mutta myös erilaisia piirteitä. Ikääntyneisiin kohdistuvassa perheväkivallassa vallan ja kontrollin käyttämiseen liittyvät kysymykset ovat monimutkaisempia; ikääntynyt saattaa olla avusta ja huolenpidosta riippuvainen ja tämä voi altistaa hänet väkivallalle. Myös väkival-

lan tekijä saattaa olla taloudellisesti ja henkisesti riippuvainen ikääntyneestä läheisestä. Joskus ikääntynyt voi olla väkivaltainen läheisiään kohtaan liittyen muistisairauksiin tai muuhun terveydentilan heikkenemiseen. Erityiskysymyksen muodostavat ikääntyneen henkiseen kykyyn ja kelpoisuuteen liittyvät kysymykset, esimerkiksi taloudellisessa väkivallassa.

Ikääntyneiden naisten kokemana perheväkivalta voi olla pitkäkestoista. Parisuhdeväkivalta on saattanut kestää kymmeniä vuosia, ja tämän jälkeen ikääntyneen aikuinen lapsi voi jatkaa sitä. Väkivalta voi myös alkaa tai pahentua ikääntyessä liittyen esimerkiksi eläkkeelle jäämiseen, roolien muuttumiseen ja vaihtumiseen parisuhhteessa ja perheessä, seksuaalisiin muutoksiin ikääntyessä tai fyysisen tai henkisen terveydentilan muutoksiin. Ikääntynyt voi myös päätyä suhteeseen, jossa väkivallan tekijä on uusi kumppani.

HOIDON LAIMINLYÖNTI VÄKIVALLAN MUOTONA

Ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan muodot ovat pääasiassa samanlaisia kuin nuoremmassa ikäryhmissä. Hoidon laiminlyönti on kuitenkin väkivallan muoto, joka liittyy hoivasuhteeseen. Hoidon laiminlyönti tarkoittaa väkivaltaa, jossa hoitovastuussa oleva, joko omainen tai hoivatyöntekijä, ei huolehdi hoitovelvollisuuksistaan, kuten ikääntyneen perustarpeista ja -hoidosta. Tämä voi olla tahallista ja tarkoituksellista tai tahatonta esimerkiksi liittyen hoitovastuussa olevan alkoholi- tai mielenterveysongelmiin.

Usein ikääntyneisiin kohdistuva hoidon laiminlyönti rinnastetaan lapsiin kohdistuvaan laiminlyöntiin. Väkivallan muotona niissä on samankaltaisuutta. Kuitenkin ikääntynyt on aikuinen, joka useimmiten on kykenevä päättämään itsenäisesti omista asioistaan ja myös kertomaan häneen koh-

distuneesta väkivallasta. Tähän rinnastukseen saattaa liittyä vanhenemiseen ja vanhuuteen liittyviä syrjiviä ja aliarvioivia asenteita, joissa ikääntymisen tai avun ja hoidon tarpeen ajatellaan vähentävän henkilön toimivaltaisuutta ja kyvykkyyttä. Ikääntyneisiin kohdistuvaa väkivaltaa tulisi myös käsitellä sukupuolisensitiivisesti. Sukupuolen huomioiminen ikääntyneen väkivallan uhrin tukemisessa lisää hänen kokemustaan arvokkaasta ja kunnioittavasta kohtelemisesta yksilönä.

SEKSUAALISESTA VÄKIVALLASTA VÄHÄN TIETOA

Ikääntyneisiin naisiin kohdistuvasta seksuaalisesta väkivallasta on ehkä vähiten tietoa verrattuna muihin väkivallan muotoihin. Tämä koskee sekä poliisille tietoon tullutta rikollisuutta että tutkimustietoa. Suomessa tehtiin vuonna 2010 laaja tutkimus iäkkäiden naisten kokemasta lähisuhdeväkivallasta ja kaltoin-

kohtelusta viimeisen vuoden ajalta (Minna-Liisa Luoma ym. 2010, AVOW-tutkimus). Vastaajat olivat kotona asuvia 60–97-vuotiaita naisia, ja heistä seksuaalista väkivaltaa oli kokenut 4,6 prosenttia.

Iso-Britanniassa julkaistiin vuonna 2017 artikkeli tutkimuksesta, jossa analysoitiin poliisin tietoon tulleita ikääntyneisiin kohdistuneita raiskauksia. Kyselyyn vastanneilla poliisialueilla oli viiden vuoden aikana (2009–2013) kirjattu 87 230 raiskausta ja muuta seksuaalirikosta. Näistä 0,75 (655 tapausta) prosenttia oli kohdistunut 60–98-vuotiaisiin uhreihin, joista suurin osa (92 prosenttia) oli naisia. Miehiä uhreista oli seitsemän prosenttia. Suurin osa väkivallan tekijöistä oli miehiä ja nuorempia kuin heidän uhriensa. Suurin osa tekijöistä oli uhrille tuttu ja teko tapahtui uhrin kotona. Väkivallan tekijät olivat uhrin puolisoita tai muita kumppaneita,

osa oli hoitotyöntekijöitä.

Myös AVOW-tutkimuksessa seksuaalisen väkivallan tekijät olivat puolisoita tai muita läheisiä perhepiirin ulkopuolelta. Iso Britannian tutkimuksessa todetaan, että ikääntyneisiin kohdistuneen seksuaalisen väkivallan samankaltaisuus nuorempien ikäryhmien seksuaalisen väkivallan kanssa haastaa näkemyksen, jossa ikääntyneisiin kohdistunut väkivalta nähdään erillisenä ilmiönä.

OIKEUKSIEN LOUKKAAMINEN ON VÄKIVALTA

Joissakin ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan tutkimuksissa yhtenä tutkittuna väkivallan muotona on henkilökohtaisten oikeuksien loukkaaminen. Esimerkiksi AVOW-tutkimuksessa ikääntyneistä naisista 5,7 prosenttia oli kokenut viimeisen vuoden aikana oikeuksiensa loukkaamista. Tällä tarkoitettiin esimerkiksi henkilökohtaisten päätösten tekemisen, ystävien ja tuttavien

en tapaamisen tai harrastuksiin osallistumisen estämistä.

Yhdysvalloissa ja Euroopassa on yhä useammin nostettu esiin yhtenä väkivallan muotona ikääntyneiden ihmisoikeuksien loukkaaminen tai niiden kieltäminen. Tällä tarkoitetaan ikääntyviin kohdistuvaa väkivaltaa laajemmassa kontekstissa kuin henkilökohtaisella tasolla. Ihmisoikeuksien loukkaamisen taustalla katsotaan olevan ikään ja sukupuoleen liittyviä syrjiviä asenteita. Meneillään on prosessi, jossa useiden kansainvälisten järjestöjen tavoitteena on luoda YK:n ikääntyneiden oikeuksien sopimus, joka lainvoimaisesti sitoisi valtioita edistämään ikääntyneiden oikeuksien toteutumista. Järjestöt katsovat, että YK:n ihmisoikeuksien julistus ei huomioi riittävästi ikääntyneiden tasa-arvoista kohtelua. YK perusti vuonna 2010 työryhmän pohdimaan mahdollisuutta luoda kansainvälinen sopimukseen ikääntyneiden ihmisoikeuksien suojelemiseksi.

TERVEYDENHUOLTO AVAINASEMASSA TUEN SAAMISESSA

Suuri osa ikääntyneisiin kohdistuvasta väkivallasta jää piiloon. Taustalla on usein ikääntyneen kokemia esteitä kertoa asiasta ja perheen ulkopuolisten, esimerkiksi hoiva- ja hoitotyöntekijöiden vaikeuksia tunnistaa tilannetta. Terveystenhoito on usein avainasemassa väkivallan tunnistamisessa ja ikääntyneiden uhrien ja tekijöiden ohjaamisessa ja tukemisessa jatkoavun saamiseksi. Ongelmana on kuitenkin sopivien tunnistamisen välineiden tai keinojen puuttuminen ja palvelujen hajanaisuus ja yhteistyön puute. Myös koettu osaamisen puute usein monimutkaisissa ja monita-

hoisissa tapauksissa vaikeuttavat ikääntyneiden auttamista.

Naisten Linja Suomessa aloitti kumppanina joulukuussa 2016 EU:n rahoittamassa hankkeessa, jossa tavoitteena on tukea väkivaltatyötä tekevien järjestöjen ja terveydenhuollon yhteistyötä ja lisätä tietoa ikääntyneisiin naisiin kohdistuvasta väkivallasta, väkivallan tunnistamisesta ja puuttumisen keinoista. Hankkeessa pyritään yhdistämään järjestöjen ja terveydenhuollon erityisosaamista. Hankkeen tarkoitus on tuottaa käytännön malleja, joilla erityisesti ikääntyneisiin naisiin kohdistuvaa väkivaltaa tunnistettaisiin paremmin ja joiden avulla siihen voisi puuttua helpommin. Hanke sisältää työpajoja ja koulutusaktiviteetteja. Lopputuotteena hankkeessa valmistuu koulutusmateriaali terveydenhuolto- ja sosiaalialalle, verkkokurssi ja suosituslinjaus kansallisen tason terveydenhuoltopolitiikkaan jokaista osallistuvaa maata varten sekä yhteinen suosituspaketti EU:n tasolle. Hankkeeseen osallistuu naisiin kohdistuvan väkivallan ehkäisytyötä tekeviä järjestöjä Suomen lisäksi Latviasta, Pohjois-Irlannista, Kreikasta, Itävallasta ja Virosta sekä Tarton yliopisto.

Suomessa hankkeen yhteistyökumppanina on Malmin sairaala, jossa erityistä huomiota kiinnitetään ikääntyneiden väkivallan uhrien tunnistamiseen, tutkimiseen ja hoitoon päivystyksessä. Hankkeen työryhmään kuuluu Helsingin kaupungin pohjoisen palvelupiirin palvelujen edustajia esimerkiksi kotihoidosta ja palvelukeskuksesta. Hankkeen kesto on kaksi vuotta. ■

Kirjoittaja on THM ja Naisten Linjan asiantuntija EU-hankkeessa.

Suvanto-linja auttaa kaltoinkohdeltuja ikääntyneitä

”Kun minä en tiedä miten se oikein meni. Lupasin, että tytär voi tulla minun luokse kun ei se mitenkään olisi muualta saanut, mutta nyt se on tosi inhottava. Huutaa ja kaikkea sellasta – rikko ihan uuden telkkarinkin. Yritän olla mahdollisimman paljon poissa, mutta kun nuo jalat on sellaset... Särkee koko ajan. Ja viimeksi se tyttö ei päästänyt mua enää takasin kotiin. Yritin kyllä, mutta eihän siinä kehdannut, kun naapuritkin sitä... Piti yö olla ystävän luona. Ja minnekään ei voi mennä, kun ei tiedä mitä se keksii. Tänne jotain ihme porukkaakin yritti. Saa vahtii kokoa ajan. Ja kukaan ei voi kuulemma auttaa, kun ei se itse hae mistään mitään. Ei tää minun homma pitäis enää olla.”

Turvallisen vanhuuden puolesta – Suvanto ry:n valtakunnalliseen maksuttomaan puhelimeen Suvanto-linjalle soittaa ikääntynyt mies. Hän kertoo hankalasta tilanteestaan aikuisen tyttärensä kanssa. Tyttärellä on ollut elämässä vaikeuksia. Hän on me-

nettänyt asuntonsa päihteiden käytön ja maksamattomien vuokrien seurauksena ja muuttanut asumaan isänsä luokse. Suvanto-linjalla keskustellaan isän ja hänen tyttärensä tilanteesta. Koska isä asuu pääkaupunkiseudulla, päivystäjä ehdottaa, että isä on yhteydessä Suvannon työntekijään. Työntekijä tapaa henkilökohtaisesti isää järjestön toimistolla. Muutaman tapaamisen jälkeen työskentelyä jatketaan yhdessä kunnan sosiaalityön kanssa. Isä jää miettimään lähestymiskiellon hakemista.

VÄKIVALLAN TEKIJÄ USEIN LÄHIPIIRISTÄ

lökkää ihmiset pelkäävät hyvin paljon kodin seinien ulkopuolelta tulevaa väkivaltaa. Tosiasiassa väkivallan tekijänä on useimmiten oma kumppani, aikuinen lapsi tai tuttu henkilö. Omassa lähipiirissä tapahtuvia tilanteita ei niiden ahdistavuudesta huolimatta aina mielletä väkivaltaisiksi. Paitsi vaiettua ikääntyneisiin kohdistuva väkivalta on vaikeasti tunnistettavaa. Siitä puhutaan myös kaltoinkohteluna, joka mielletään lievemmäksi kuin väkivalta.

Kaltionkohtelulla tarkoitetaan tekoa tai tekemättä jättämistä, joka aiheuttaa ikääntyneelle henkilölle kipua tai kärsimystä tai johtaa terveyden, hyvinvoinnin tai turvallisuuden vaarantumiseen. Kaltoinkohtelun määrittelemisen väkivallaksi riippuu siitä, kuka tilanteen tulkitsee ja millaisia aikaisempia kokemuksia hänellä on väkivallasta ja kaltoinkohtelusta. Yksi voi kokea väkivaltana huutamisen, toinen nipistämisen, kolmas lyönnin ja neljäs

oikeuksien rajoittamisen tai sosiaalisen eristämisen.

KAIKKI SE KESTÄÄ, KAIKKI SE KÄRSII

Mikä voi olla syynä siihen, että oma lapsi tai lapsenlapsi alkaa pahoinpidellä iäkstä äitiä tai isää? Hyvin harvoin tilanteet alkavat ihan tyhjästä. Uhkaavan tai aggressiivisen käyttäytymisen taustalla on yleensä vuosikausia jatkuneita asioita, ristiriitoja ja ongelmia. Kaltoinkohtelijalla itsellään on ehkä alkoholi-, mielenterveys- tai muita ongelmia. Taloudellinen tai asumiseen liittyvä riippuvuus ikääntyneestä ovat myös yllättävän usein taustalla vaikuttavia syitä.

Tunneside ja velvollisuus huolehtia perheenjäsenestä ovat hyvin vahvoja. Aikuiset lapset osaavat käyttää tilannetta hyväkseen. He vetoavat vanhempi-lapsisuhteeseen ja ehkä syyllistävät vuosikymmeniä sitten tapahtuneista asioista. Toisaalta iäkäs vanhempi tuntee myös häpeää siitä, että oma lapsi käyttäytyy niin kuin käyttäytyy. Myös ikääntyneiden pariskuntien välisiä turvallisuutta uhkaavia tilanteita voi olla vaikea tunnistaa niin ikääntyneiden itsensä ja heidän läheistensä kuin eri alojen ammattilaisten. Tilanteiden sanoittaminen voi olla vaikeaa, jos ne ovat pikkuhiljaa vuosien saatossa kehittyneet tai jos eriateinen väkivalta parisuhteessa on ollut ”osa arkea” vuosikymmeniä. Puolison sairastuminen ja keskinäiset riippuvuudet sekä esimerkiksi muistisairauksiin liittyvät erilaiset käyttäytymisongelmat ja läheisen uupuminen hoitovastuussaan voivat johtaa

Arjessa väkivaltaa voitaisiin ehkäistä puuttamalla niihin olosuhteisiin, joissa perheet elävät.

kriisiytyneisiin tilanteisiin, joissa kaltoin-kohtelun ja väkivallan uhka tulee todelliseksi.

Perheenjäsenen lisäksi kaltoinkohteluun voi syyllistyä hoitolaitoksen henkilökunta. Suvanto ry:n auttavaan puhelimeen soittavat iäkkäät kertovat, että heitä ei kohdata: toiveita ohitetaan, heitä pompotellaan, hoitotoimenpiteitä jätetään suorittamatta, vanhusta istutetaan koko päivä hoitotuolissa. Suoranaisia väärinkäytöksiä, ikääntyneisiin hoidettaviin kohdistuvaa eriasteista väkivaltaa ja taloudellista hyväksikäyttöä tulee myös ajoittain esille ikääntyneiden ja heidän omaisten kertomuksissa. Tällaiset yksittäiset teot selittyvät yleensä hoitajan henkilökohtaisilla ongelmilla.

Tilanteet ovat yleensä ehtineet pitkälle ennen kuin ikääntyneet itse hakevat apua. Usein on vieläpä niin, että apua haetaan sille kaltoin kohtelevalle tai väkivaltaa tekeväälle läheiselle eikä niinkään itselle. Häpeä ja syyllisyys siitä, että on itse toiminnallaan ollut syyllinen tilanteeseen voi olla esteenä ulkopuolisen avun hakemiselle, tai sitten yritetään jollakin tavalla suojella sitä läheistä viimeiseen asti. Hyvin usein väkivaltaa ja hyväksikäyttöä kokenut ikääntynyt etsii ensin apua erilaisiin somaattisiin vai-voihin ja kipuihin. Fyysisistä ongelmista on usein helpompi kertoa kuin ahdistavasta ja pelottavasta tilanteesta, johon ei konkreettisia sanoja tahdo löytyä. Ulkopuolisen hälytyskellot voivat alkaa soida, jos ikääntynyt ihminen ei juuri halua kertoa kotitilanteestaan tai jatkuvasti sivuuttaa puheessaan jonkun läheisensä, kuten oman lapsensa.

VÄKIVALLAN EHKÄISYYN KEINOJA

Arjessa väkivaltaa voitaisiin ehkäistä puuttamalla niihin olosuhteisiin, joissa perheet elävät. Esimerkiksi muistisairaana, sairautensa takia aggressiivisesti käyttäytyvän henkilön on saatava asianmukaista hoitoa ja omaiset konkreettista neuvoa ja tukea arjen hankaliin vuorovaikutustilanteisiin.

Suhdetta aikuiseen lapseen voisi helpottaa se, että väliin tulee edunvalvonta, jolloin raha jää pois yhteisestä kanssakäymisestä. Ongelma on kuitenkin usein, että väkivallan uhkaa aiheuttava ikääntyneen läheinen ei ole motivoitunut hakemaan tai vastaanottamaan apua. Omille lapsille rajojen asettaminen on myös ikääntyneille vaikeaa – varsinkin, jos rajattomuus on jatkunut vuosia. Myös ikääntyneen omat voimavarat ja todelliset mahdollisuudet rajojen asettamisiin voivat olla vähäiset ikääntymisestä tai sairauksista johtuen.

Joskus ainoa keino on hakea omalle lapselle tai puolisolalle lähestymiskiello. Lähestymiskielloista noin kymmenen prosenttia onkin haettu yli 60-vuotiaiden suojelemiseksi. Ikääntyneitä asiakkaita työssään kohtaavat ammattilaiset ovat enenevässä määrin entistä valveutuneempia tunnistamaan ikääntyneiden turvallisuutta uhkaavia tilanteita. Vanhuspalvelulain ja uudistuneen sosiaalihuoltolain mukaan ikääntyneitä työssään kohtaavien sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaisen, palo- ja pelastuslaitoksen, hälytyskeskuksen työntekijän ja poliisin havaitessaan iäkkään henkilön, jonka terveys, hyvinvointi tai turvallisuus on vaarantunut, tulee tehdä tästä ilmoitus kunnan sosiaalihuollossa vastaavalle viranomaiselle salassapidon estämättä.

SUVANTO AUTTAA ERI TAVOIN

Turvallisen vanhuuden puolesta – Suvanto ry on valtakunnallinen erityisasiantuntijajärjestö, joka on vuodesta 1990 tehnyt työtä läheisessä ihmissuhteissa kaltoin-kohtelua ja väkivallan uhkaa kokeneiden ikääntyneiden parissa. Valtakunnallisen puhelinauttamistyön lisäksi järjestön työntekijät tapaavat henkilökohtaisesti väkivallan uhan alla eläviä ikääntyneitä pääkaupunkiseudulla ja Juuri-hankkeessa yhteistyössä Oulun ensi- ja turvakodin ja Oulun Seudun Mäntykodin työntekijöiden kanssa. Auttamistyö tapahtuu matalla kynnyksellä ikääntyneen asiakkaan

ehdolla, häntä voimistaen ja tukien. Työn taustalla on pitkä kokemusta väkivaltaa kokeneiden parissa tehtävästä työstä ja vanhustyön asiantuntijuus. Järjestö tarjoaa myös ammatillisesti ohjattua vertaistukea yhdessä yhteistyökumppaneiden kanssa ikääntyneille suunnatuissa ryhmissä Helsingissä ja Vantaalla. Yhteistyökumppaneina ovat Helsingin kaupunki, Kallion evankelisluterilainen seurakunta, Vantaan turvakoti, Kotiapusäätiö ja Rekolan seurakunta. Järjestö jakaa myös tietoa ikääntyneille, heidän läheisilleen ja ikääntyneiden parissa toimiville ammattilaisille, vapaaehtoisille ja opiskelijoille.

IKÄÄNTYNEIDEN KALTOINKOHTELUN VASTAINEN PÄIVÄ KESÄKUUSSA

Kesäkuussa vietetään kansainvälistä ikääntyneiden kaltoin-kohtelun ja väkivallan vastaista kampanjapäivää. Päivän tarkoituksena on lisätä yleistä tietoisuutta ilmiöstä ja auttamisen ja puuttamisen keinoista. Suomessa kampanjapäivää on vietetty vuodesta 2006 nimellä Kätkeyt äänet. Tänä vuonna Suomessa kampanjapäivän päätapahtuma järjestetään Vantaalla Tiedekeskus Heurekaissa 15. kesäkuuta. Kaikille avoimessa seminaarissa nostetaan esille teknologiaan liittyvät kysymykset ikääntyneisiin kohdistuvan kaltoin-kohtelun, väkivallan ja rikollisuuden torjumisessa. ■

Lisätietoa kampanjapäivän päätapahtumasta ja muista tapahtumista www.katkeytaanet.fi.

Lisätietoa Turvallisen vanhuuden puolesta – Suvanto ry:n toiminnasta ja hankkeista löytyy www.suvantory.fi. Suvanto-linja 0800-06776 päivystää ti ja to klo 12–16.

Kirjoittaja toimi Suvanto ry:n toiminnanjohtajana huhtikuuhun 2017 saakka. Toukokuussa järjestön uutena toiminnanjohtajana aloitti Satu Taiveaho.

Ikääntyneisiin kohdistuu yhä enemmän petosrikoksia

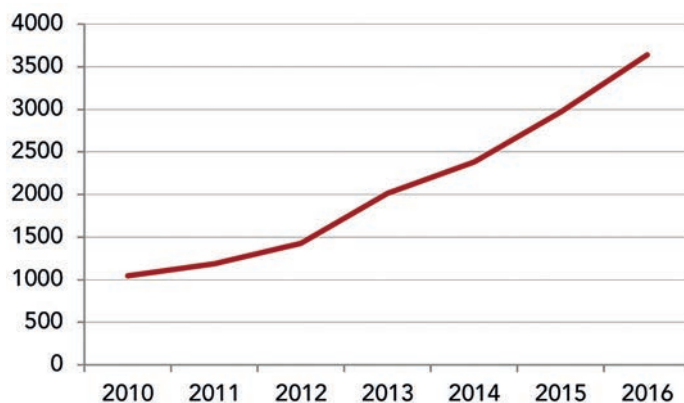
Poliisille ilmoitettujen petosten, vakuutuspetosten ja maksuvälinepetosten määrä on kasvanut vuosina 2010–2016 selvästi. Vuonna 2010 niitä ilmoitettiin 20 000 ja vuonna 2016 määrä oli jo noin 40 000. Petosrikokset ovat Suomessa niitä harvoja rikostyyppisiä, jotka ovat yleistyneet samalla kun rikollisuuden kokonaistaso on laskenut.

Tapauksissa, jossa ilmoitettuna petosrikoksen asianomistaja on yli 65-vuotias, on niin ikään ollut voimakasta kasvua viime vuosien aikana (kuviot 1). Poliisille ilmoitettiin vuonna 2010 yhteensä noin 1000 petosta, joissa asianomistaja oli yli 65-vuotias. Vuonna 2016 vastaavien ilmoitusten määrä oli noin 3600 ja kasvu on ollut tällä välillä melko tasaista. Ikääntyneisiin asianomistajiin kohdistuvien rikosten määrää selittää osittain väestön ikääntyminen, sillä yli 65-vuotiaita suomalaisia on yhä enemmän.

Eri poliisilaitosten alueilla yli 65-vuotiaisiin asianomistajiin liittyvät petosilmoitukset noudattelevat samantapaisesti kasvua kuin koko Suomen alueella. Myös ulkomailla tapahtuneiksi ilmoitetuissa yli 65-vuotiaisiin kohdistuneissa petoksissa on ollut selvää kasvua vuosina 2010–2016. Rikosnimikkeistä yleisimpiä ovat maksuvälinepetos,

petos, lievä petos ja lievä maksuvälinepetos. Identiteettivarkauksia on tilastoitu omana rikostyyppinänsä vasta vähän aikaa, mutta identiteettivarkauksiin liittyvät epäilyt vaikuttavat olevan kasvussa sekä ikääntyneiden asianomistajien kohdalla että yleisesti.

65 vuotta täyttäneiden ikäryhmään kuuluu monenlaisia ihmisiä, mutta ikäihmiset ovat monesti otollista kohderyhmää petosten ja huijauksien tekijöille. Esimerkiksi heikentynyt toimintakyky, sairaus, yksinäisyys tai tietämättömyys tietoteknologian käytöstä saattavat vaikuttaa uhriksi pääymiseen. Ns. valepoliisit saattavat pyytää puhelimitse uhrin pankkitietoja tai ikäihmisiä saatetaan niin ikään puhelimitse huijata sitoutumaan valetilauksiin. Myös puhelinmyynnissä saatetaan käyttää epäeettisiä keinoja tuotteen myymiseksi iäkkäälle asiakkaalle, mutta tällöin rikoksen tunnusmerkit eivät välttämättä täyty. Lisäksi läheiset saattavat eri tavoin huijata rahaa ikääntyneeltä. Ikäihmisiin kohdistuvissa petoksissa rikosvahingot ovat monesti suuria ja menetettyjä rahoja on yleensä vaikea saada takaisin. Uhreille koituu tapauksista monenlaisia sosiaalisia haittaa, kuten pelkoja ja turvattomuuden tunnetta.

Kuvio 1. Petokset, vakuutuspetokset ja maksuvälinepetokset, joissa asianomistajana yli 65-vuotias, vuosina 2010–2016. Lähde: Poliisin tilastopalvelu.

RIKOKSENTORJUNTA-NEUVOSTON TYÖRYHMÄ ETSII TORJUNTAKEINOJA

Oikeusministeriön yhteydessä toimivan rikosentorjuntaneuvoston asettama työryhmä selvittää vuoden 2017 aikana petosrikollisuuden tilannetta Suomessa ja keinoja puuttua siihen. Työryhmässä on mukana edustajia oikeusministeriöstä, Finanssialan Keskusliitosta, Poliisihallituksesta, Helsingin poliisilaitoksesta, Helsingin syyttäjävirstosta, Kilpailu- ja kuluttajavirstosta sekä Laurea-ammattikorkeakoulusta. Työryhmän yhtenä tavoitteena on kartoittaa ikääntyneisiin kohdistuvien petosten ehkäisyä, sillä heihin kohdistuu huomattava määrä petoksia ja he ovat haavoittuvassa asemassa.

Työryhmän yhtenä näkökulmana on, että ikäihmisille

tarvitaan uusia keinoja petoksilta ja huijauksilta suojautumiseen. Ikääntyneiden läheisten ja heidän kanssaan työskentelevien ammattilaisten on tärkeä ymmärtää, millaisia petoksia ikääntyneisiin kohdistuu, jotta he voivat omalta osaltaan aktiivisesti ehkäistä ikääntyneisiin kohdistuvia rikoksia ja puuttua niihin. Ikääntyneille itselleen on hyvä jakaa tietoa heille sopivalla tavalla – esimerkiksi palvelukeskuksissa tai osana muuta senioritoimintaa. Työryhmä kartoittaa myös sellaisia viranomaisten ja rahalaitosten käytäntöjä sekä lainkohtia, joita muuttamalla voitaisiin paremmin suojella ikäihmisiä. ■

Kirjoittaja on suunnittelija oikeusministeriössä ja rikosentorjuntaneuvoston työryhmän toinen sihteeri.

VALUE STOCK IMAGES

Pankeille ohjeita taloudellisen hyväksikäytön tunnistamiseen

Suvanto-yhdistyksen Tikka-hankkeessa kartoitettiin keinoja ikääntyneiden henkilöiden taloudellisen hyväksikäytön tunnistamiseksi ja siihen puuttumiseksi. Taloudellinen hyväksikäyttö voi tulla ilmi esimerkiksi pankkiasioinnin yhteydessä.

Ikääntyneiden turvallisuutta edistävän Suvanto ry:n hankkeen Tunnista taloudellinen hyväksikäyttö (Tikka) tuloksia esiteltiin maaliskuussa järjestetyssä loppuseminaarissa. Oikeusministeriön rahoittaman hankkeen päätavoitteena oli laatia rahalaitosten ja maistraattien työntekijöille ohjeita ikääntyneisiin kohdistuvan taloudellisen hyväksikäytön tunnistamiseksi. Näistä ohjeista on koottu opas ja tarkistuslista, jotka julkaistiin seminaarin yhteydessä. Ohjeet kooneessa ohjausryhmässä oli asiantuntijoita oikeusministeriöstä, Itä-Suomen aluehallintovirastosta, Finanssialan Keskusliitosta, Laurea-ammattikorkeakoulusta ja Suvanto ry:stä.

Suvanto ry:n toiminnanjohtaja **Leena**

Serpola-Kaivo-oja ja hankevastaava **Wilhelm Sanmark** kertoivat Tikka-hankkeen loppuseminaarissa hankkeen taustasta, tuloksista ja hanketyön ohella tehdyistä havainnoista. Hankkeen taustalla ovat havainnot ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten ja erityisesti petosrikosten kasvusta sekä yleisesti ikääntyneen väestön ja ikääntymiseen liittyvien muistisairauksien lisääntyminen. Taloudellista hyväksikäyttöä ei ole helppo määritellä yksiselitteisesti. Ikääntyneeseen kohdistuva taloudellinen hyväksikäyttö voi tarkoittaa useita eri rikoksia ja hyväksikäytön termillä viitataan laajempaan ilmiöön. Taloudellinen hyväksikäyttö voi olla ikääntyneen rahojen tai muun omaisuuden käyttöä, myymistä tai hävittämistä ilman

hänen lupaansa. Tekijä voi myös kiristää tai harhauttaa tai muulla tavalla hyväksikäyttää uhria taloudellisen hyödyn saavuttamiseksi.

Usein ikääntyneen hyväksikäyttäjänä on uhrin oma läheinen ja hyväksikäyttötapauksiin liittyy yleensä jonkinasteista kiristystä tai uhkailua. Jos tekijänä on uhrin oma lapsi, hän voi esimerkiksi uhata, ettei uhri näe enää lapsenlapsiaan, jos tämä ei anna rahaa säännöllisesti. Suurin riski joutua rikoksen uhriksi on niillä ikäihmisillä, jotka tarvitsevat apua rahaasioiden hoitamisessa tai jotka eivät ole koskaan hoitaneet niitä itsenäisesti sekä niillä, joiden toimintakyky on alentunut sairauden tai vamman takia. Riippuvaisuus muista ja hyväuskoisuus lisäävät →

→ iäkkään henkilön riskiä päätyä uhriksi. Haavoittuvan ryhmän auttamiseksi ja taapausten eteenpäin viemiseksi tarvitaan yleensä ulkopuolisen väliintulo.

LÄHIPIIRIN JA AMMATTILAISTEN SEURATTAVA VAROITUSMERKKEJÄ

Leena Serpola-Kaivo-ojan mukaan on hyvä pitää mielessä, että muistisairaus ei aina itsessään ole syy rajoittaa ihmisen omaa päätöksentekoa täysin. Sairauden alkaessa voidaan yhdessä läheisten kanssa suunnitella, miten asiat hoidetaan, kun sairastuneen kunto alkaa heiketä. Omalla kohdallaan hyväksikäyttö voi puolestaan tunnistaa esimerkiksi kysymällä, saako käyttää omia rahojaan, kuten itse haluaa. Läheisten kannattaa huolestua silloin, jos ikäihmisen lähipiiriin ilmestyy uusi henkilö, josta ikäihminen ei halua puhua ja joka vaikuttaa kontrolloivan ikäihmisen elämää. Yllättävät muutokset ikäihmisen

käytöksessä ja rahankäytössä tai omasta hyvinvoinnista tinkiminen ovat varoitusmerkkejä taloudellisesta hyväksikäytöstä.

Tikka-hankkeessa tehdyssä oppaassa on kuvattu esimerkkejä siitä, miten taloudellinen hyväksikäyttö tavallisesti ilmenee. Taloudellisen hyväksikäytön varoitusmerkit voivat liittyä kohteena olevan henkilön epätavalliseen käytökseen asiointitilanteissa. Hyväksikäytön uhri voi olla haluton perustelemaan rahojen käyttöä, käyttäytyä sekavasti tai vaikuttaa muistamattomalta. Ammattilaisen on hyvä kiinnittää huomiota myös ikäihmisen kanssa liikkuvan saattajan toimintaan: painostavasti käyttäytyvä lähiomaisella tai äkillisesti ikäihmisen elämään ilmestyneellä uudella tuttavalla saattaa olla epärehellisiä aikomuksia. Ikäihmisen taloudellisesta toiminnasta voi myös poimia varoitusmerkkejä: suuret, tiheät käteisnostot tai tilisiirrot,

uusien luottokorttien ja lainojen hakeminen, rahojen käyttö epätodennäköisissä palveluissa tai ylipäättään yllättävät muutokset rahojen käytössä voivat kieliä hyväksikäytöstä.

Oppaassa on myös toimintaohjeet tilanteisiin, joissa rahalaitoksen työntekijä epäilee taloudellista hyväksikäyttöä. Pankissa voidaan esimerkiksi varata lisää aikaa asiakkaan kanssa keskustelemaan kahden kesken. On tärkeää, että epäilyistä raportoidaan eteenpäin maistraattiin ja poliisille. Pankkityöntekijöillä, jotka tekevät asiakastyötä, on keskeinen rooli varoitusmerkkien tunnistamisessa ja tulkitsemisessä. ■

Sonja Tanttari

Tietoa hankkeesta ja linkki oppaaseen Suvantoryn sivuilla: www.suvantory.fi/hankkeet/tikka-hanke-tunnista-taloudellinen-hyvakskaytto-2015-2017/

■ A I L A H E U S A L A

Maistraatin keinot puuttua taloudelliseen hyväksikäyttöön

Ikääntyneen tai muun toimintakyvyltään rajoittuneen ihmisen taloudellinen hyväksikäyttö näkyy maistraattien toiminnassa edunvalvojan määräämisasioiden yhteydessä. Maistraatti toimii holhoustoimesta annetun lain mukaisena holhousviranomaisena, jonka tehtävänä on mm. valvoa edunvalvojen toimintaa, pitää yllä holhousasioiden rekisteriä sekä selvittää tapauskohtaisesti, onko ihminen edunvalvonnan tarpeessa. Jos maistraatti havaitsee tarvetta edunvalvonnalle, se voi tehdä tuomioistuimelle hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi. Tietyissä laissa määritellyissä tilanteissa maistraatti voi määrätä edunvalvojan myös itse.

MILLAISTA ON TALOUDELLINEN HYVÄKSIKÄYTTÖ

Kun ihmisen toimintakyky heikkenee, vaara joutua taloudellisen hyväksikäytön uhriksi kasvaa. Useimmissa tapauksissa hyväksikäyttäjää on uhrin lähipiiristä: uusi puoliso, lapsi, lapsen perheenjäsen tai ystävää. Hyväksikäytön muotoja on monia: rahavarojen kavaltaminen tai kiristäminen, omien laskujen maksaminen hyväksikäytetyn tililtä, asunnon, auton tai muun omaisuuden käyttäminen luvatta, uhkailemalla aikaansaadut lahjoitukset tai lahjanluonteiset omaisuudensiirrot jne. Hyväksikäyttäjän omat taloudelliset ongelmat sekä päihde-, peli- tai muu riippuvuus ovat selkeitä riskitekijöitä. Hyväksikäytet-

ty saattaa tuntea tarvetta auttaa läheistään tai häntä saatetaan painostaa eri tavoin. Usein hyväksikäytetty ei uskalla puhua asiasta ja hän saattaa tuntea myös häpeää tilanteestaan – jos pystyy sitä täysin edes ymmärtämään.

Hyväksikäyttöön saattavat harvinaisemmissa tilanteissa syyllistyä myös yhteisöt, ystäväpalvelut tai jopa erilaiset seurakunnat, jotka saattavat saada hyväksikäytetyn tekemään suuria lahjoituksia itselleen. Tällaiset tilanteet ovat kuitenkin poikkeuksellisia.

Sähköisten välineiden käyttö on monille toimintakyvyltään rajoittuneille vaikeaa. Kun palvelut siirtyvät yhä suuremmissa määrin verkkoon, asioiden hoitamisesta

Kun syntyy epäily siitä, että joku saattaa käyttää toimintakyvyltään heikentyneitä henkilöä taloudellisesti hyväkseen, maistraatille voidaan tehdä ilmoitus mahdollisesta edunvalvonnan tarpeesta.

tulee monelle hankalaa. Näitä tilanteita on usein ratkaistu siten, että läheiset hoitavat toimintakyvyltään rajoittuneen ihmisen asioita verkossa. Pääasiallisesti asiat sujuvatkin tällä järjestelyllä hyvin, mutta siinä on myös riskejä, sillä tilaisuus voi helposti tehdä varkaan. Varojen siirteleminen tapahtuu verkkoasioinnin kautta näppärästi, eikä jälkikäteen aina saada mitenkään selvyyttä siihen, kuka toimenpiteen lopulta suoritti ja kenen pyynnöstä.

Verkossa liikkuu myös paljon huijausviestejä, eikä toimintakyvyltään rajoittunut henkilö aina osaa arvioida niiden luotettavuutta. Euron kännykkä voi houkutelaa ja pankin nimissä lähetetty huijausviesti vaikuttaa aidolta.

EDUNVALVONNAN TARPEEN SELVITTÄMINEN JA MUUT KEINOT

Kun toimintakyvyltään heikentyneen henkilön läheisille tai hoidosta vastaaville syntyy epäily siitä, että joku saattaa käyttää ihmistä taloudellisesti hyväkseen, maistraatille voidaan tehdä ilmoitus mahdollisesta edunvalvonnan tarpeesta. Ilmoituksen voi tehdä kuka tahansa. Ilmoitus voidaan tehdä myös sähköisesti Verkko-maistraatissa.

Ilmoituksen saatuaan maistraatti ryhtyy selvittämään tilannetta. Maistraatilla on oikeus saada pankeilta tilitiedot siinä määrin kuin on tarpeellista edunvalvonnan tarpeen selvittämiseksi. Maistraatti voi myös haastatella ihmistä itseään ja hänen lähipiiriään ja pyrkiä tällä tavoin saamaan tietoa asioista. Jos käy ilmi, että varoja on esimerkiksi nostettu suuria määriä ilman riittävää selvitystä tai omaisuutta on kadonnut ihmisen oman tahdon vastaisesti tai ilman, että ihminen itse ymmärtää tapahtunutta, maistraatti voi tehdä tuomioistuimelle hakemuksen edunvalvojan määräämiseksi. Jos tilanne on hyvin akuutti ja hyväksikäyttö täytyy saada katkaistua välittömästi, tuomioistuin voi antaa asiassa väliaikaisen määräyksen edunvalvonnasta. Tällaisessa tapauksessa

edunvalvonta-asia käsitellään kuitenkin myöhemmin perusteellisesti ja asianosaisia kuullaan ennen lopullisen ratkaisun antamista. Väli aikaistakin edunvalvontapäätöstä on kuitenkin heti noudatettava, ja tarvittaessa tehtävään määrätty edunvalvoja voi välittömästi ilmoittaa mm. pankeille ja eläkelaitoksille tilien käyttöoikeuksista ja siitä, mihin etuudet tulee maksaa.

Aina pelkkä edunvalvojan määrääminen ei kuitenkaan riitä turvaamaan ihmisen tilannetta. Ihminen, jolle määrätään edunvalvoja, säilyttää oman oikeustoimikelpoisuutensa ja voi edunvalvonnasta huolimatta mm. lahjoittaa omaisuuttaan tai siirtää varojaan, jos edunvalvoja on jättänyt hänelle oikeuden käyttää joitain pankkitilejä. Holhoustoimesta annettu laki antaa kuitenkin mahdollisuuden myös rajoittaa henkilön oikeustoimikelpoisuutta joko siten että hänellä ei ole oikeutta tehdä tiettyjä oikeustoimia itse lainkaan tai siten että hänellä on oikeus tehdä näitä oikeustoimia vain yhdessä edunvalvojansa kanssa. Tyypillisesti tällaisia oikeustoimia ovat esimerkiksi omaisuuden luovutus tai lainan ottaminen. Ihminen voidaan myös julistaa kokonaan vajaavaltaiseksi, jolloin häntä edustaa kaikissa asioissa edunvalvoja. Vuoden 2016 lopussa maassamme oli hieman yli 600 henkilöä, joiden toimintakelpoisuutta oli joltain osin rajoitettu sekä yli 800 täysi-ikäistä vajaavaltaista. Vajaavaltaiten suurehko määrä johtuu siitä, että aikaisemmin lainsäädäntö mahdollisti holhottavaksi julistamisen, joka vastasi lähinnä nykyistä vajaavaltaiseksi julistamista. Näitä aikaisemman lainsäädännön aikana holhottavaksi julistettuja on edelleen, ja tilastoissa tämä näkyy vajaavaltaiten määrässä. Kun täysi-ikäisiä, joille on määrätty edunvalvoja tai vahvistettu edunvalvontavaltuus, on noin 56 000, on helppo huomata, että toimintakelpoisuuden rajoittaminen tai vajaavaltaiseksi julistaminen ovat kuitenkin varsin poikkeuksellisia toimenpiteitä.

Jos näyttää todennäköiseltä, että ihmi-

nen on joutunut taloudellisen hyväksikäytön uhriksi, maistraatti voi tehdä asiassa tutkintapyynnön poliisille. Useimmiten kuitenkin toimitaan niin, että tehtävään määrätty edunvalvoja selvittelee asiaa pidemmälle ja tekee tarvittaessa tutkintapyynnön poliisille. Edunvalvoja myös hoitaa mahdollisten vahingonkorvausten vaatimisen päämiehensä puolesta. Tilanteissa, joissa epäillään taloudellista hyväksikäyttöä, määrätään edunvalvojan tehtävään useimmiten yleinen edunvalvoja, koska heillä on yleensä parhaat mahdollisuudet selvittää asiaa ja saada myös organisaationsa kautta apua oikeudellisissa kysymyksissä. Läheisedunvalvoja olisi näissä tilanteissa usein myös esteellinen, jos hyväksikäyttöön syyllistynyt on myös lähipiiristä. Estettä sille, että edunvalvojaksi määrätään yksityishenkilö, ei kuitenkaan periaatteessa ole, ellei esteellisyytilannetta synny.

Aina maistraatti ei ryhdy toimenpiteisiin edunvalvojan määräämiseksi. Edunvalvonta on aina viimesijainen keino asioiden hoitamiseksi ja jos selvitystä taloudellisesta hyväksikäytöstä ei saada, ei edunvalvonnalle ole aina perusteita. Maistraatille tehty ilmoitus ja sen johdosta tehdyt selvitykset jäävät kuitenkin maistraatin tietoon. Jos myöhemmin samassa asiassa tulee uudelleen yhteydenotto maistraattiin, voidaan asiaa ryhtyä selvittämään uudelleen ja käyttää tällöin hyväksi myös aiemmin tehtyä selvitystyötä. ■

Kirjoittaja on lakimies Itä-Suomen aluehallintoviraston maistraattien ohjaus- ja kehittämissyksikössä.

Eutanasia oikeudellisena kysymyksenä

Eutanasian sallimisesta käydään vilkasta julkista keskustelua

Eutanasia on ollut viime aikoina paljon esillä julkisessa keskustelussa (ks. esim. Suomen Kuvalehti 47/25.11.2016 ja Helsingin Sanomat, 22.1.2017). Asiasta on tehty myös mielipidekyselyjä eri väestö- ja ammattiryhmien keskuudessa. Niiden mukaan väestön enemmistö sallisi Suomessa eutanasian (HS 24.4.2017). Eutanasiaa kannattavat etenkin nuoret, kaupunkilaiset, opiskelijat ja toimihenkilöt. Eniten vastustusta löytyy iäkkäimmistä, eläkeläisistä, maalla asuvista ja vähiten koulutetuista. Heistäkin enemmistö kuitenkin kannattaa eutanasiaa. Lääkäriliiton tekemän kyselyn mukaan noin puolet lääkäreistä kannattaa eutanasian laillistamista, kun taas sairaanhoitajista yli 60 prosenttia on eutanasian laillistamisen kannalla.

Eutanasiaesityksen ajankohtaisuus selittyy paljolti sillä, että eduskunnalle jätettiin helmikuussa 2017 kansalaisaloite hyvän kuoleman puolesta (KAA 2/2017 vp). Aloitteen allekirjoittaneet ehdottivat, että ”eduskunta ryh-

tyy lainvalmistelutoimenpiteisiin eutanasialain säätämiseksi ja eutanasian laillistamiseksi Suomessa”. Kansalaisaloitetta käytiin vilkas lähetekeskustelu täysistunnossa, ja aloite on nyt valiokuntakäsittelyssä. Asia etenee eduskunnassa ilmeisesti vasta syksyllä.

ALOITTEESSA EHDOTETAAN TIUKKOJA KRITEREITÄ

Eutanasialle asetetaan aloitteessa hyvin tiukat ehdot:

- 1) potilaalla on sietämättömiä oireita, kipuja ja kärsimyksiä, joita ei voida saattohoidonkaan avulla tai lääketieteen keinoin olennaisesti lievittää
- 2) potilas sairastaa parantumatonta kuolemaan johtavaa tautia ja kuolema toteutuu lähitulevaisuudessa ilman eutanasiaakin, potilaan tilan on oltava lääketieteellisesti arvioiden toivoton
- 3) potilas on oikeustoimikelpoinen, täysi-ikäinen ja kognitiivisesti kompetentti
- 4) lääkäri on informoinut potilasta tämän tilanteesta, ennusteesta ja käytettävissä olevista hoitovaihtoehdoista

- 5) potilas on itse esittänyt vapaaehtoisen, harkitun ja toistuvan pyynnön eutanasiaa, eikä päätös ole syntynyt ulkoisen painostuksen seurauksena
- 6) lääkäri on keskustellut useamman kerran potilaan kanssa tämän eutanasiaopyynnöstä ja on vakuuttunut, että potilaan pyyntö on luonteeltaan pysyvä
- 7) lääkäri ja potilas ovat kummatkin sitä mieltä, ettei muita mielekkäitä vaihtoehtoja potilaan tilanteeseen enää ole
- 8) lääkäri on vakuuttunut, ettei potilas kärsi arvostelukykyyään heikentävästä psykiatrisesta sairaudesta
- 9) lääkäri on konsultoinut ainakin yhtä, puolueetonta lääkäriä, jonka täytyy myös tavata ja arvioida potilaan tila henkilökohtaisesti
- 10) lääkäri suorittaa eutanasian asianmukaisesti ja on paikalla potilaan kuolemaan saakka
- 11) lääkärille tai hoitohenkilökunnalle ei tule asettaa velvoitetta osallistua eutanasian toteuttamiseen. Jos lääkäri haluaa kieltäytyä eutanasian toteuttamisesta, hänen tulee ohjata potilas lääkärille, joka

on sen valmis toteuttamaan kriteerien täyttyessä ja 12) kukaan ei saa eikä voi tehdä eutanasiapäätöstä kenenkään toisen puolesta.

Kriteerit ovat siten äärimmäisen tiukat. Aloitteessa mainittu lukumäärä muutamasta sadasta yksilöstä, jotka tulisivat vuodessa eutanasian sallivan lain piiriin, lienee arvioitu yläkanttiin. On huomattava, että eutanasia voidaan tehdä vain oikeustoimikelpoiselle täysi-ikäiselle, kognitiivisesti kompetentille henkilölle. Lasten ja esimerkiksi muistisairaiden vanhusten kohdalla se ei siten tulisi koskaan kysymykseen. Tätä on syytä korostaa, koska joissakin keskusteluissa eutanasia on yhdistetty nimenomaan vanhuksiin. Tietenkin se voi heitäkin koskea, mutta vain kaikkien edellä mainittujen ehtojen täyttyessä. Ratkaisevaa eutanasian saannille on, että kyse on parantumattomasti sairaasta, kovista kivuisista kärsivästä henkilöstä, joka itse vakaasti haluaa eutanasia. Usein tässä yhteydessä on tuotu esille lihasrappeumatauti (ALS:ia) sairastavat henkilöt.

Eutanasiasta tai avustetusta itsemurhasta päätettäessä on otettava huomioon Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö Suomen oman perustuslain ohella.

Heitä voi olla eri-ikäisiä, ei kuitenkaan aivan nuoria.

EUTANASIAN JA AVUSTETUN ITSEMURHAN ERO

Eutanasian ja avustetun itsemurhan välinen ero ei ole välttämättä aina selvä. Eutanasialla tarkoitetaan lääkärin tarkoituksellisesti suorittamaa potilaan surmaamista lääkkeitä antamalla (tai myrkkyruikeella surmaamalla). Avustettu itsemurha sen sijaan tarkoittaa sitä, että lääkäri on määrännyt henkilölle lääkkeitä, jotka tämä itse ottaa.

Suomessa tutkijoiden vallitseva tulkinta on, että itsemurhassa avustaminen ei ole rikos, koska sitä ei ole itsemurhakaan tai sen yritys. Tästä ei kuitenkaan ole oikeuskäytäntöä, joten etenkin lääkäreiden osalta tilanne on jossain määrin epävarma. Suomen Lääkäriliitto kannattaakin avustetun itsemurhan laillistamista ennen kuin eutanasia laillistetaan.

Esimerkiksi Belgiassa ja Hollannissa, joissa eutanasia on laillistettu, edettiin sitä kautta, että ensin katsottiin itsemurhassa avustaminen sallituksi, ja sen jälkeen eutanasialle annettiin hyväksyntä oikeuskäytännössä. Vuonna 2002 molemmissa maissa eutanasialle annettiin hyväksyntä myös lain tasolla.

Belgia ja Hollanti ovat ai- noat Euroopan maat, joissa eutanasia on turvattu lailla. Avustetun itsemurhan suhteen tilanne vaihtelee; esimerkiksi Isossa-Britanniassa se on rikos, kun taas Saksassa se ei

sitä ole. Sveitsissä avustettu itsemurha on vakiintunut käytännön myötä: lääkäri määrää lääkkeen, ja ns. Right to Die -järjestö hoitaa asian loppuun.

IHMISOIKEUSNÄKÖ- KULMA EUTANASIAAN

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on ottanut kantaa eutanasiaan ja avustettuun itsemurhaan useampaa maata koskien. Johtopäätöksenä voidaan todeta, että ihmisoikeustuomioistuimen mukaan ihmisoikeussopimuksen 8 artikla (yksityiselämän suoja) turvaa jokaiselle oikeuden päättää oman elämänsä lopusta (Haas v. Sveitsi, 2011). On kuitenkin valtion oma asia päättää, turvaako se aktiivisesti tuon oikeuden toteutumisen myös käytännössä. Tällä tarkoitetaan sitä, että valtio saa laillistaa eutanasian niin halutessaan, samoin se saa tehdä myös avustetun itsemurhan suhteen. Valtiolla ei ole kuitenkaan velvollisuutta varmistaa, että henkilöllä on lääkärin määräämää lääkettä, jolla hän voi tehdä itsemurhan. On mahdollista, että lääkärit kieltäytyvät määräämästä kuolettavaa lääkettä. Niin heillä on oikeus tehdä.

Ihmisoikeussopimuksen 2 artiklaa (oikeus elämään) ei myöskään tule tulkita niin, että valtiolla on velvollisuus huolehtia siitä, että ihmisen elämää ylläpidetään keino- tekoisesti, vaikka hän olisi esimerkiksi onnettomuuden jälkeen muuttunut ns. vihannekseksi (Lambert v. Ranska, 2015). Yksittäinen valtio saa

kuitenkin halutessaan tulkita oikeutta elämään myös niin, että elämää on suojattava loppuun asti kaikin mahdollisin keinoin.

Suomen osalta eutanasiasta tai avustetusta itsemurhasta päätettäessä on otettava huomioon edellä mainittu ihmisoikeustuomioistuimen käytäntö Suomen oman perustuslain ohella. Mielestäni sekä eutanasia että avustettu itsemurha on mahdollista laillistaa perustuslain tai ihmisoikeussopimusten sitä estämättä, mutta sen tulee tapahtua lailla, jossa kriteerit on määritelty hyvin tarkasti.

Lääkärille ehdotettu oikeus kieltäytyä eutanasian suorittamisesta lienee perustuslain mukaan sallittua, vaikka aiemmin on päädytty siihen, että terveydenhuoltohenkilöstölle ei voida myöntää oikeutta kieltäytyä raskaudenkeskeytyksen suorittamisesta (StVM 9/2015 vp). Sellainen oikeus loukkaisi naiselle ihmisoikeutena turvattua oikeutta raskaudenkeskeytykseen.

JOHTOPÄÄTÖKSIÄ

Eduskunnassa on luvattu eutanasiaa koskevalle kansalaisaloitteelle kunnon käsittely. Koska kyse on ns. toimenpidealoitteesta, eduskunta ei vielä päättää lain hyväksymisestä, vaan se voi ainoastaan velvoittaa hallitusta ryhtymään asiaa koskevaan lainvalmisteluun. Siten mahdollisen lain sisällöstä emme vielä tiedä.

Aloite voi johtaa ainakin lääkäriavusteisen itsemurhan

sallimiseen tai parannuksiin saattohoidossa. Keskustelun aikaansaaminen näistä asioista on jo sinällään tärkeää. Samanlaista keskustelua eutanasian sallimisesta käydään parhaillaan muissakin Pohjoismaissa.

Viime aikoina on korostettu useassa yhteydessä, että eutanasialla pelottelu on harhaan johtavaa ja jopa vaarallista. Tästä käytetään termiä ns. kaltevan pinnan keskustelu. Tällä viitataan esimerkiksi väitteisiin, joiden mukaan eutanasia olisi keino päästä muistisairaista vanhuksista helposti eroon. Sen takia on vielä tarpeen toistaa, että jätetyn kansalaisaloitteen mukaan eutanasia ei ole heidän kohdallaan sallittua missään oloissa. ■

Kirjoittaja on OTT,VTM, valtiosääntöoikeuden dosentti ja lääkintä- ja bio-oikeuden yliopistonlehtori Helsingin yliopiston oikeustieteellisessä tiedekunnassa.

Naapuruuspiirit ovat yksinasujille kohtaamispaikkoja

Alueelliset Naapuruuspiirit kokoavat iäkkäitä asukkaita kahvittelemaan ja jakamaan arkisia asioita. Matalan kynnyksen toiminnalla pyritään tavoittamaan myös yksinäiset ja huonossa asemassa olevat ikäihmiset.

Helsingin kaupungin Naapuruuspiiri-toiminta on vapaaehtois- ja aluetyön malli, jolla tuetaan yksin asuvia ikäihmisiä. Pohjois-Helsingin palvelualueen yhdyskuntatyöntekijä **Soile Ataçocugu** kertoo, että Naapuruuspiiri-toiminta on osoittautunut suosituksi ja levittäytynyt useille asuinalueille Helsingissä. Ataçocugu on ollut alusta asti kehittämässä Naapuruuspiiri-toimintaa osana kaupungin palvelutarjontaa, varsinainen kipinä toiminnan levittämiseen puolestaan on lähtenyt vapaaehtoiselta aktiivilta. Taustalla on Vanhusten Palvelutaloyhdistyksen Yhdessä-projekti, jonka pilotissa haluttiin löytää erityisesti yksinäisiä ikäihmisiä sekä yleisesti tietoisuus väestön ikääntymisestä ja siihen liittyvistä huolista.

Naapuruuspiirit kokoon-tuvat yleensä kerran viikossa

ilmaisiin, helposti saavutettaviin tiloihin. Piirit kokoavat lähialueen iäkkäitä asukkaita yhteen vapaamuotoista ryhmätoimintaa ja keskustelua varten. Piirejä vetävät pääasiassa koulutetut vapaaehtoiset ja toimintaketjuun kuuluu lisäksi muun muassa kaupungin ja palvelukeskusten työntekijöitä. Toiminnalla ei ole omaa budjettia, sillä piirit koostuvat ilmaisissa tiloissa, tapaamisten kahvituskuluista vastaavat sponsoriyritykset ja palkalliset työntekijät taas ovat mukana toiminnassa oman työnsä ohessa.

– Ideana on, että mallissa yhdistyvät kansalaisyhteiskunnan ja kaupungin virastopalveluiden roolit. Kumpikaan näistä ei sulje toistaan pois, vaan vapaaehtoistoiminta on integroitu kaupungin palvelutarjontaan. Kaupungin palveluista pystytään ohjaamaan Naapuruuspiirei-

SONJA TANTTARI

Soile Ataçocugu kertoo, että Naapuruuspiiri-toimintaan ohjataan ikäihmisiä, jotka tarvitsevat seuraa ja tekemistä.

hin sellaisia ikäihmisiä, jotka erityisesti tarvitsisivat seuraa ja tekemistä. Näin yksinäisillekin ihmisille saadaan yhä enemmän ohjelmaa kodin ulkopuolelle, Soile Ataçocugu kuvaa toimintaa.

KOKEMUSTEN JAKAMINEN VIRKISTÄÄ

Ataçocugu kertoo, että Naapuruuspiirien toiminnan avain on haluttu pitää yksin-

kertaisena: ihmiset keskustelevat kahvittelun lomassa. Lähtökohtaisesti ikäihmiset eivät kaipaa sen erikoisempaa ohjelmaa, mutta yhdistyksistä ja esimerkiksi paikallisista toimijoista saadaan kokoontumisiin maksuttomia vierailijoita. Naapuruuspiirien osallistujat saavat vapaasti valikoida puheenaiheita ja useimmiten ne liittyvät ajan-kohtaisiin, arkisiin asioihin.

Pienten työtehtävien, kuten kahvinkeiton tai siivoamisen, jakaminen kuitenkin aktivoi osallistujia ja näistä tehtävistä vastataan ylpeydellä.

– Osallistujille on tärkeää touhuta ja jakaa kokemuksia vertaistensa kanssa. Siksi tässä on haettu yhteen nimenomaan iäkkäitä ihmisiä, jotka jakavat saman kokemusmaailman. Piireissä on mahdollista tuoda esille niin positiivisia kuin negatiivisia asioita; huolista ja peloista tai turvattomuudesta saa puhua. Yleensä tapaamisissa on käsitelty ajankohtaisia puheenaiheita ja huumoria kannustetaan käyttämään. Naapuruuspiireissä on huomattu, että tutustuminen saattaa parhaimmillaan johtaa naapurivun antamiseen. Jos joku ilmaisee avuntarpeensa, lähellä asuva ikätoveri voi tarjota auttavaa kättä ja näin osallistujien saama tuki laajenee myös tapaamisten ulkopuolelle.

Ikäihmisten jutustelu vahvistaa yhteisöllisyyden ja osallisuuden kokemuksia. Ataçocugu muistuttaa, että Helsingin kaupunki on muu-

tenkin panostanut osallisuuden lisäämiseen: työlle on luotu puitteita esimerkiksi yhteisellä osallisuusmallilla. Hänen mukaansa on tärkeää, että Naapuruuspiirien kaltaista osallistavaa toimintaa ei jätetä vain kansalaisyhteiskunnan vastuulle, vaan tässäkin tapauksessa kaupunki on ottanut käyttöön uusia keinoja heikko-osaisista huolehtimiseen.

JOUSTAVAA MALLIA ON HELPPO LEVITTÄÄ

Soile Ataçocugun mukaan Naapuruuspiiri-mallin erityispiirteitä ovat sen helppo saavutettavuus ja ilmaisuus. Naapuruuspiiri on helppo järjestää, sillä sopivia tiloja on esimerkiksi taloyhtiöillä kaikilla asuinalueilla. Naapuruuspiirit edistävät ikäihmisten kotona asumista tuomalla siihen vaihtelua, turvallisuuden tunnetta ja yhteisöllisyyden kokemuksia. Piirien tapauksia voi hyödyntää monella tavalla esimerkiksi valistustaroituksessa, kun paikalliset yhdistykset tai muut toimijat vierailevat tapaamisissa kertomassa osallistujille tärkeistä

hyvinvointi- ja turvallisuusasioista. Vinkkejä kuunnellaan mielellään, kun oikea ihminen on paikan päällä asiasta kertomassa.

Naapuruuspiirejä ollaan edelleen levittämässä uusille asuinalueille Helsingissä. Naapuruuspiirin suosio on näkynyt tunnustuksina, vuonna toiminta 2015 Helsingin kaupunginjohtajalta Vuoden saavutuskilpailun 1. palkinnon ja oli keväällä 2017 finaaliehdokkaana Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen jakaman Terve-SOS-palkinnon saajaksi. Vuonna 2016 Naapuruuspiiri osallistui kansalliseen rikosentorjuntakilpailuun, jossa etsittiin ikääntyneisiin kohdistuvia rikoksia ehkäiseviä hankkeita. Kilpailun raati arvosti Naapuruuspiirin innovatiivisuutta, kustannustehokkuutta ja sitä, että se yhdistää monen eri sektorin toimintaa ikäihmisten tavoittamiseksi. Naapuruuspiiri-toiminnassa tärkeäksi nähtiin lisäksi yhteisöllisyyden lisääminen ja yksinäisyyden vähentäminen, joilla puolestaan parannetaan kohderyhmän turvallisuutta.

Naapuruuspiirit on tarkoitettu hyödynnettäviksi kaikilla alueilla Suomessa ja jokainen piiri saa räätälöidä toiminnan oman näköisekseen. Soile Ataçocugu kertoo, että Naapuruuspiiriä kehitetään edelleen ja tällä hetkellä suunnitelmassa on muun muassa edistää yhteistyötä taloyhtiöiden kanssa. Myös esimerkiksi maahanmuuttajille suunnattu toiminta toisi uusia osallistujia, sillä tällä hetkellä toiminta on vain suomenkielistä. Muualta muuttaneita ja suomalaisyntyisiä ikäihmisiä yhdistävällä toiminnalla voitaisiin lievittää ennakkoluuloja ja ikäihmiset sopisivat hyvin opettamaan suomen kieltä. ■

Naapuruuspiirin toimintaa voi seurata Twitterissä ja Facebookissa.

Ikääntyneiden vertaistoiminta rakentaa yhteisöllisyyttä

Suomen Settlementiliiton Yhdessä mukana -projektissa luotiin ja toteutettiin ikääntyneiden hyvinvointia ja turvallisuutta edistävää vertaistoimintaa seitsemällä eri paikkakunnalla: Helsingissä, Hämeenlinnassa, Joensuussa, Lahdessa, Parkanossa, Rovaniemellä ja Savonlinnassa. Vuosina 2013–2016 toteutettu projekti oli osa Raha-automaattiyhdistyksen rahoittamaa Eloisa ikä -ohjelmakokonaisuutta. Hankepaikkakunnilla toimintaa organisoivat projektikoordinaattorit ja ikäihmiset olivat itse

mukana ideoimassa ja toteuttamassa toimintamuotoja.

Projektissa kehitettiin yhteensä 32 yli 60-vuotiaille osallistujille tarkoitettua yhteisöllistä vertaistoiminnan menetelmää. Eräs arjen turvallisuuteen ja huolien lievittämiseen tähdännyt toimintamuoto oli Löytävä klovneria, jossa koulutetut senioriklovnit jalkautuivat etsimään yksinäisiä kotona asuvia ikäihmisiä. Esimerkiksi Parkanossa järjestettiin kylien toimintapäiviä, joihin koottiin haja-asutusalueen ihmisiä toimimaan yhdessä ja rakenta-

maan yhteisöllisyyttä ja vaikuttamismahdollisuuksia. Projektin tavoitteena oli kaiken kaikkiaan ikääntyvien osallisuuden, sosiaalisen esteettömyyden ja kokonaisvaltaisen turvallisuuden lisääminen. Näkökulmana oli, että kohtaamisilla ja vuorovaikutuksella ehkäistään turvattomuuden tunteita ja arjen huolia, joita etenkin yksin elävät ikääntyneet voivat kokea.

Projekti osallistui kansalliseen rikosentorjuntakilpailuun 2016. Kilpailun raati arvosti hankkeessa sen luovien ja innovatiivisten menetelmien soveltamis-

→ ta ikääntyneiden rohkaisuun ja aktivointiin. Myös hankkeessa tehdyn yhteistyön laajuus sai kiitosta.

Yhdessä mukana -hankkeen toiminta jatkuu vielä vuoden 2017 ajan. Projektikoordinaattori Essi Siljoranta kertoo, että tavoitteena on levittää projektissa kehitettyjä menetelmiä ja materiaaleja valtakunnallisesti. Projektissa järjestetään syksyllä ammattilaisille ja muille kiinnostuneille suunnattua koulutusta vertaistoinnista ja löytävän klov-

nerian menetelmästä. Nelivuotisessa hankkeessa mukana olleilla seitsemällä paikkakunnalla ikäihmisille suunnattu toiminta jatkuu tänä vuonna edelleen osana paikallisten Setlementtien työtä. Lisäksi projektissa suunnitellaan syksyllä toteutettavaa ylisukupolvista vaikuttamiskampanjaa, jonka tavoitteena on vaikuttamistoiminnan päällikön Pauliina Liukkosen mukaan kehittää yhä ikäystävällisempiä asuinpaikkoja ja vähentää eri ikäryhmien kokemaa ikäsyrrintää. Kam-

panjan suunnittelussa kuullaan asukkaiden toiveita heidän arkensa parantamisesta ja näkökulmana on, että jokainen voi olla mukana tekemässä Suomesta ikäystävällisempää maata. ■ /ST

Hankkeessa tuotettuja materiaaleja ja koulutussisältöjä on koottu hyödynnettäväksi nettisivuille www.setlementti.fi/yhdessa-mukana/. Loppujulkaisussa on kuvattu toimintaa eri paikkakunnilla ja siihen osallistuneiden ajatuksia ja kokemuksia.

Uusia käytäntöjä kaltoinkohteluun puuttumiseen Turussa

Turkulaisen Fingerroosin säätiön Pelosta pois -hankkeessa kartoitettiin 2015–2016 ikääntyneisiin kohdistuvan väkivallan ja kaltoinkohtelun piirteitä ja pyrittiin tehostamaan viranomaisyhteistyötä. Yhteistyön tueksi suunniteltiin verkko- palveluita, joiden tarkoituksena on auttaa kaltoinkohtelutapausten ilmoittamisessa ja tarpeellisten yhteystietojen löytämisessä. Hanketta rahoitti oikeusministeriö. Hanke oli ehdokkaana myös vuoden 2016 kansallisessa rikoksantorjuntakilpailussa, jossa aiheena oli ikääntyneisiin kohdistuvat rikokset. Hanke sai raadilta kiitosta muun muassa tietoisuuden lisäämisestä tärkeästä ja vaikeasta aiheesta sekä alueen viranomaisten yhteistyön parantamisesta. Positiivista oli myös olemassa olevien hyvien käytäntöjen hyödyntäminen.

ILMOITUKSET ETENEVÄT SELKEÄLLÄ YHTEISTYÖLLÄ

Turun seudulla ilmi tulleet ikääntyneiden kaltoinkoh-

telutapaukset ovat olleet esimerkiksi rahallista hyväksikäyttöä, henkisen ja sanelin väkivallan muotoja, uhkailua tai fyysistä väkivaltaa. Ikääntyneet tuovat usein myös esiin rikoksiin liittyviä pelkoja ja turvattomuuden tunteita. Pelosta pois -hankkeessa haluttiin vahvistaa tietoisuutta erilaisista kaltoinkohtelun muodoista. Kun ne tunnistetaan, on myös ilmoituskanavien ja ammattilaisten yhteistyön suunnitteleminen mielekkäämpää. Hankkeessa nähtiin tärkeänä, että ammattilaisten yhteystiedot ovat saatavilla ja että eri ammattilaiset tuntevat toistensa tehtävät ja vastualueet. Hankkeen yhteistyöverkosto tarkasteli myös käytössä olevia työmuotoja, kuten lähisuhdeväkivallan vähentämiseen keskittyviä moniammatillisia Ankkuri- ja MARAK-malleja, ja pyrki hyödyntämään niitä.

Ilmoitusmenettely ja sitä tukeva sivusto haluttiin hankkeessa liittää Turussa toimivaan Palvelutori-portaaliin. Palvelutoriin koottiin tarpeel-

lisiä yhteystietoja kaltoinkohtelutapauksia kohtaaville ammattilaisille ja viranomaisille. Yhteistyöverkosto loi lisäksi Ilmoituspolku.fi-sivuston mallin, jonka toteuttaminen on vielä kesken. Fingerroosin säätiön toimitusjohtaja **Ulla-Maija Nikula** kertoo, että tällä hetkellä kaltoinkohtelusta tehtävät puhelinilmoitukset ohjautuvat Palvelutoriin ja ammattilaiset ja viranomaiset ovat olleet tähän tyytyväisiä. Työtä kehitetään eteenpäin Turun kaupungin kanssa.

HAASTEENA IKÄÄNTYVÄ KAUPUNKI

Hankkeen toteuttanut Markku Juhani Fingerroosin muistosäätiö edistää ikäihmisten henkistä ja fyysistä hyvinvointia Turun seudulla. Säätiön tavoitteena on auttaa esimerkiksi yksinäisyydestä, masennuksesta tai päihdeongelmista kärsiviä ikäihmisiä ja heidän läheisiään. Säätiö perustettiin 2009 ja sen toiminta käynnistyi syksyllä 2013. Tänä vuonna säätiöllä on käynnissä kolme hanketta ja

uusia on suunnitteilla. Säätiö tekee löytävää vanhustyötä ja pyörittää kahta kohtaamispaikkaa Turussa: ikääntyneiden Tarina-palvelupistettä ja palvelukeskuksessa toimivaa eri-ikäisten kohtaamispaikkaa, Me-taloa.

Ikääntyneiden kanssa tehtävä työ on Ulla-Maija Nikulan mukaan Turussa erityisen ajankohtaista. Turussa asuu muihin Suomen suurimpiin kaupunkeihin verrattuna suhteellisen paljon yli 64-vuotiaita ja heidän osuutensa tulee kasvamaan. Suurena huolenaiheena koko Suomessa puolestaan ovat ikääntyneisiin kohdistuvat petokset ja taloudellinen hyväksikäyttö. Pelosta pois -hankkeessa luotu malli on levitettävissä muihinkin kaupunkeihin tai tulevaisuuden sote-alueille, sillä ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten vähentämiseen on satsattava kaikkialla. ■ /ST

Naapurin nuoret elävöittävät ikäihmisten arkea

Helsingissä toteutetaan uutta asumisen mallia, jossa nuoret muuttavat asumaan palvelutaloon. Asumisratkaisulla on myönteisiä vaikutuksia sekä nuorten että ikäkkäiden asukkaiden elämään.

Helsingin kaupungin Nuorisosiainkeskuksella on käynnissä Oman muotoinen koti -hanke, johon liittyy useita eri asumiskokeiluja. Vuoden 2015 alkupuolella käynnistynyttä hanketta on rahoittanut ensin Euroopan sosiaalirahasto ja myöhemmin Helsingin kaupunki yhdessä Y-säätiön kanssa. Asumiskokeiluissa on pyritty löytämään uusia ratkaisuja nuorten vaikeaan asuntotilanteeseen Helsingissä. Yksi kokeilun malli on vanhusten ja nuorten yhteisasuminen, jossa ideana on tarjota 18–25-vuotiaille nuorille asunto palvelutalosta. Helsingin Laajasalossa sijaitsevassa palvelutalo Rudolfissa on ollut paikkoja kolmelle nuorelle vuoden 2016 alusta alkaen. Useampi nuori on päässyt asumaan palvelutalossa, sillä asumisratkaisu on tarkoitettu kullekin nuorelle väliaikaiseksi. Yhteisasuminen on vakiintumassa kokeilusta pysyvämmäksi malliksi.

Palvelutalossa asuvat nuoret maksavat asunnostaan suhteellisen matalaa vuokraa ja sitoutuvat viettämään viisi tuntia viikossa aikaa palvelutalon ikäkkäiden asukkaiden kanssa. Nuorten ja ikäihmis-

ten yhteisasuminen perustuu vapaaehtoisuuteen ja nuorten halukkuuteen seurustella vanhusten kanssa, hankkeen projektipäällikkö **Miki Mielonen** Helsingin Nuorisosiainkeskuksesta kertoo. Kun Rudolfiin haettiin ensimmäisiä nuoria, hakijoita oli varsin paljon, mutta lopulta asukkaat saatiin melko vaivattomasti valittua. Valinnassa painotettiin motivoituneisuuden lisäksi nuoren asunnon tarvetta.

ASUMISRATKAISU VÄHENTÄÄ YKSINÄISYYTTÄ

Hankkeen taustalla on tavoite löytää uusia asumisratkaisuja ilman, että rakennetaan uutta. Lähtökohtana on, että kaupungissa on olemassa tilaa, jota voidaan tehokkaammin hyödyntää asumiskäytössä. Miki Mielonen kertoo, että nuorten asuntotilanteeseen Helsingissä liittyy haasteita; nuorten asunnottomuus ei välttämättä näy suoranaisesti kadulla asumisena, vaan osalle nuorista asunnottomuus voi tarkoittaa epävarmoja jaksosia, joiden aikana majoillaan esimerkiksi kaverin luona tai asutaan ahtaasti. Yhteisasumisella pyritään tarjoamaan ratkaisuja niille nuorille, joille

SONJA TANTTARI

Projektipäällikkö Miki Mielonen kertoo, että yhteisasumisella luodaan yhteisöllisyyttä ja vähennetään yksinäisyyttä.

asunnon saaminen on ainakin hetkellisesti tiukassa. Oman asunnon saaminen ehkäisee muiden ongelmien ilmaantumista. Palvelutaloon ei kuitenkaan valita asumaan nuoria, joilla on erityisen haastava elämäntilanne, vaan näille nuorille on omat palvelunsa. Palvelutaloon muuttavilla nuorilla ei saa olla palvelutalon toimintaa kuormittavaa

vaikutusta, vaan tavoitteena on tuoda iloa ja turvaa kaikille osapuolille.

– Alussa oli liikkeellä huolta siitä, että nuoret aiheuttaisivat häiriötä palvelutalossa tai eivät elämäntavoiltaan sopisi asumaan ikäihmisten kanssa. Kaikkien nuorten asuminen on kuitenkin sujunut ongelmitta ja palvelutalon henkilökunta on kokenut

→ ratkaisun hyväksi. Palaute itse ikäihmisten suunnasta on ollut innostunutta: heidän mielestään palvelutalossa ei saa olla hiljaista, vaan heille nuoret tuovat toivottua pirstystä. Nuoret kehittelevät ikäihmisille aktiviteetteja, juttelevat arkisista asioista ja voivat vaikka toimia naapuripapuna.

Yhteisasuminen vähentää iäkkäiden asukkaiden yksinäisyyden tuntemuksia, jotka myös palvelutaloissa asuvilla ovat melko yleisiä. Henkilökunta ei voi yksinään korvata sosiaalisia kontakteja, vaan se rooli kuuluu tässä tapauksessa nuorille. Yhteisöllinen asuminen torjuu myös muualta Suomesta yksin muuttavan nuoren yksinäisyyden ja turvattomuuden tunteita, kun uuteen ympäristöön ei tarvitse sopeutua yksin. Nuoret ovat iloisia siitä, että heidän oma läsnäolonsa lisää iäkkäiden asukkaiden hyvinvointia. Raskaampana on taas koettu sairauksien ja kuoleman läsnäolo. Mielonen kuvaa yhteisasumista nuorten kannalta eräänlaiseksi kouluksi tai armeijan kaltaiseksi vaiheeksi, joka opettaa tärkeitä elämäntaitoja ja erilaisten ihmisten kanssa toimimista.

MEDIAHUOMIOTA JA KANSAINVÄLISTÄ KIINNOSTUSTA

Nuorten ja vanhusten yhteisasuminen on kirvoittanut paljon positiivista palautetta ja kiinnostusta. Vastaavia asumiskokeiluja ollaan toteuttamassa ainakin Vantaalla, Espoossa, Oulussa ja Rovaniemellä. Hollannissa on aiemmin toteutettu vastaavaa asumisratkaisua, jossa palvelutaloon muutti läheisen yliopiston opiskelijoita, mutta muuten tällainen yhteisasumisen muoto ei ole vielä

yleistynyt. Miki Mielosta ja muita hankkeen parissa työskennelleitä on hämmästyttänyt yhteisasumisen saavuttama huomio niin Suomessa kuin ulkomailla.

– Ruotsin parista eri kunnasta on tulossa ihmisiä tutustumaan yhteisasumiseen ja heillä on ajatuksena viedä malli sinne. Suomessa eri mediat ovat aktiivisesti tuoneet esiin yhteisasumismallia. Esimerkiksi vastikään toukokuussa Yle näytti ”Ensis asunto vanhainkodissa” -dokumentin yhteisasumisesta. Sukupolvien välinen yhteiselo kiinnostaa selvästi ihmisiä. Myös kansainväliset isot uutisvälineet BBC:tä myöten ovat tehneet juttuja yhteisasumisesta.

Nuorisoasiainkeskus kysyi keväällä Setlementtiliitto Oy:n yli 55-vuotiailta asukkailta, olisivatko he valmiita ottamaan tuntemattoman nuoren asumaan luokseen. Kyselyssä moni piti ajatusta hyvänä, mutta yhtä moni ei ollut valmis ottamaan omaan asuntoonsa nuorta alivuokralaiseksi. Moni oli kuitenkin valmis harkitsemaan asiaa, etenkin jos asukas valitaan tarkoin perustein. Senioriasukkaat pitivät myös ajatuksesta, että yhteisasumisella edistetään yhteisöllisyyttä ja avunantoa puolin ja toisin. Nuorisoasiankeskuksella on käynnissä muitakin Oman muotoinen koti -hankkeeseen liittyviä asumiskokeiluja ja suuntauksena on yhä vahvemmin se, että nuorten asumisen edistämiseen yhdistetään esimerkiksi pieni määrä työntekoa. Nuorten ja vanhojen yhteisasuminen on joka tapauksessa suosionsa myötä vakiinnuttamassa itsensä malliksi Suomessa. ■

■ R I I K K A K O S T I A I N E N

Ikääntyneiden akt

Euroopan rikosentorjuntakilpailu

Euroopan rikosentorjuntakilpailu (ECPA) teemana viime vuonna oli ikääntyneisiin kohdistuvien rikosten ehkäisy. Voittaja Tšekin ”Senioriakatemia”-hanke pyrkii lisäämään ikääntyneiden turvallisuutta ja aktivoimaan heitä mukaan yhteiskuntaan. Tarkoituksena on lisätä ikääntyneiden itsetuottamusta ja saada heidät lähtemään mukaan naapurustonsa toimintaan ja tutustumaan eri-ikäisiin ihmisiin. Ikääntyneille annetaan systemaattisesti koulutusta rikollisuusilmiöistä ja turvallisuusasioista. Kouluttajina toimivat eri alojen ammattilaiset kuten poliisit ja sosiaaliviranomaiset. Ideana on, että koulutusta saaneet seniorit jakavat tietoa eteenpäin omassa lähipiirissään.

Senioriakatemia käynnistettiin Brnon kaupungissa vuonna 2006 paikallispoliisin aloitteesta. Perustason koulutuksessa ikäihmiset oppivat, miten vältetään rikoksen uhriksi joutuminen ja muita turvallisuusasioita. Jatkokurssilla opiskellaan, miten rikosilmoitus tehdään ja todistetaan oikeudessa sekä saadaan tietoa viranomaisten järjestelmistä ja viestinnästä. Perus- ja jatkokurssin suorittamiseen menee aikaa yhteensä vuosi. Kurssit suorittaneet saavat siitä todistuksen. Tähän mennessä koulutukseen on osallistunut yli 3400 senioria. Senioriakatemian alumnitoimintaan kuuluu mm. vapaaehtoistyötä, keskusteluiltoja, yliopistokursseja, oma lehti, kirjasto, retkiä sekä omat rikosentorjunta- ja poliisiyhdyshenkilöt. Hankkeesta ei ole tehty varsinaista vaikuttavuusarviointia, mutta alumneille järjestetään kyselyitä ja akatemiaa rahoittava kaupunki arvioi

ivointi keskeistä turvallisuustyössä

n 2016 voitti Tšekin Senioriakatemia

sen tuloksellisuutta vuosittain.

Suuren suosion vuoksi poliisi on sittemmin käynnistänyt yhteistyö Brnon yliopiston kanssa, joka on toteuttanut rikosensorjuntakurssin ikäihmisten yliopistossaan. Toimintamuoto on jo levinnyt kansainvälisesti, sillä Romania osallistui ECPA-kilpailuun omalla versiollaan senioriakatemiasta. Puolan hanke ”Turvasatama” oli myös samantapainen ikääntyneiden koulutusohjelma, joka pyrkii parantamaan turvallisuuden tunnetta sekä aktivoimaan ikäihmisiä liikkeelle kotoa ja osallistumaan myös tietoyhteiskuntaan. Tiedon lisäksi osallistujille jaetaan turvavälineitä kuten mukana pidettäviä hälytymiä.

TEATTERIN KEINOT KÄYTTÖÖN RIKOSENTORJUNNASSA

ECPA-kilpailussa palkittiin myös Saksan ja Kroatian hankkeet. Saksan hankkeessa keskitytään vanhuksiin kohdistuvien petosten ehkäisyyn, erityisesti ns. lapsenlapsihuijaukseen (granny scam), joka Keski-Euroopassa on järjestäytyneen rikollisuuden toimintaa. Tekemuodossa selvitetään ensin eri keinoin ikääntyneen lähipiiriä ja sitten puhelimesta teeskennellään olevansa vanhuksen sukulainen tai ystävä ja pyydetään rahaa. Stuttgartissa kaupunki, poliisi, kansalaisjärjestöt ja elinkeinoelämä kokosivat voimansa vuonna 2012 ikäihmisiin kohdistuvien petosrikosten ehkäisemiseksi. Ensin petosrikosten piirteet analysoitiin tarkkaan ja sitten luotiin interaktiivinen näytelmä, jossa tulee esille yleisimmät huijareiden tempot. Yleisö pääsee osallistumaan esitykseen, sillä satunnaisesti vali-

tut yleisön jäsenet kutsutaan lavalle omana itsenään, kun näyttelijä improvisoi tapah-tumia. Ideana on, että itse tekemällä oppii parhaiten. Näytelmän jälkeen tapahtumista ja huomioista keskustellaan. Tarkoitus on myös parantaa ikäihmisten itseluottamusta huijauksen tunnistamisessa ja siten vähentää rikoksen pelkoa. Menetelmää on monipuolisesti arvioitu, minkä ansiosta se voidaan helposti ottaa käyttöön myös muissa jäsenmaissa.

Petosrikosten ehkäisyyn kehitetty tiedotuskampanja oli Itävallan, Hollannin, Luxemburgin, Bulgarian, Tanskan ja Ruotsin kilpailuhanke. Hankkeiden laajuudessa, yhteistyökumppaneissa ja painopisteissä oli eroja, mutta perussabluuna oli tiedotusmateriaalin, yleensä osana sitä videon, esittäminen ja jakaminen ikäihmisille tarkoitetuissa tilaisuuksissa. Tietopakettien saamisen jälkeen petoksista ja mahdollisesti myös turvallisuusaiheista keskusteltiin asiantuntijan johdolla. Osaan hankkeista liittyi myös mediakampanjoita.

Palkitussa Kroatian hankkeessa ”Kaunis päivä” puolestaan on kehitetty innovatiivisia malleja ikääntyneiden ja vammaisten ihmisten saavuttamiseksi ja heidän turvallisuutensa parantamiseksi. Yksi keinoista oli tässäkin teatteri ja tyypillisten ikääntyneisiin kohdistuvien rikostapausten esittäminen ja niistä keskustelu. Kuuluisat kroatialaiset näyttelijät lähtivät hankkeeseen mukaan ja se sai sitä kautta hyvää näkyvyyttä. Lisäksi interaktiivisissa työpajoissa ammattilaiset, esimerkiksi poliisit, joutuivat asettumaan vanhusten tai vammaisen asemaan esimerkiksi silmät sidottuna tai pyörätuolissa liikkuen eli kouluttajina toi-

mivatkin ikääntyneet. Työpajoissa etsittiin myös keinoja, miten nuoret ja lapset voivat auttaa vanhoja ja toisinpäin.

Myös Unkari osallistui kilpailuun teatterihankkeella, teatterinäytelmänä toteutetulla rikosensorjuntaohjelmalla. Teatterin dramaturgia, lavastus ja äänimaailma auttavat katsojaa ymmärtämään rikostilannetta ja kohtaukset on suunniteltu erityisesti ikääntyvien rikosriskien pohjalta. Syksyn kukat -näytelmän saama huomio on nostanut Unkarissa tietoisuutta rikosten ennaltaehkäisyä tärkeydestä.

MUITA KIINNOSTAVIA HANKKEITA

Suomea kilpailussa edusti Suvanto-linja, joka on puhelinpalvelu väkivaltaa, sen uhkaa ja kaltoinkohtelua kokeneille ikäihmisille. Viron hankkeessa on kehitetty mobiiliteknologiaan perustuvia turvavälineitä ikääntyville. Hälytysnappi, johon vastaavat ikääntyneen läheiset tai vapaaehtoiset, on jo toiminnassa, mutta laajempi sovellus vielä rakenteilla. Samantapainen hälytysnappi ja ikääntyneen paikallistamiseen perustuva ratkaisu oli Kyproksen kilpailuhanke. Espanjan hankkeessa puolestaan oli tartuttu ajankohtaiseen aiheeseen: etähoitopalveluja puhelimitse ja kotihoitoa tarjoavien yritysten henkilökunnan kouluttamiseen sekä rikosten ennaltaehkäisyyn, rikostilanteeseen puuttumiseen ja tapauksen jälkihoitoon. ■

Hankekuvaukset englanniksi osoitteessa www.eucpn.org – Knowledge Center hakusanalla ECPA 2016.

Euroopan järjestäytynyt rikollisuus ikäihmisten kukkarolla

Euroopan rikosentorjuntaverkosto (EUCPN) julkaisi toukokuussa katsauksen ikääntyneisiin kohdistuvasta järjestäytyneestä rikollisuudesta ja sen ehkäisystä. Raportti paneutuu ensin kohderyhmän ominaisuuksiin, sillä sen tunteminen on tärkeää rikosten ehkäisyn näkökulmasta. Ikääntyneen määritelmästä on Euroopassa monenlaisia käsityksiä. EU-komission kyselytutkimuksen mukaan ”vanhana” pidetään keskimäärin 63,9-vuotiasta, mutta näkemykset vaihtelevat eri EU-maissa 50 ja 70 vuoden välillä (Suomessa ikääntyneen raja oli 65,2 vuotta). Ikääntyneitä ei voi myöskään pitää yhtenäisenä ryhmänä käyttäytymisen, kulutustapojen ja hoitotarpeiden suhteen. Suuri osa, varsinkin vastikään eläkkeelle jääneet, on varsin aktiivisia kansalaisia, mutta toimintakyvyn heikkeneminen jossain vaiheessa on väijäämätön prosessi. EU-maissa yleinen politiikka on tukea kotona asumista ja tarjota hoitoa kotiin mahdollisimman pitkään. Sen kääntöpuoli on ikääntyneiden yksinäisyys ja sosiaalinen eristäytyneisyys, mikä luo rikollisille erilaisia tilaisuuksia.

Ikääntyneiden määrän kasvun myötä heihin kohdistuvat rikokset ovat poliisitilastojen mukaan lisääntyneet kaikkialla Euroopassa. Iäkkäisiin kohdistuu kuitenkin suhteellisesti vähemmän rikoksia kuin nuorempiin ikäryhmiin. Rikoksen pelko on ikääntyneillä korkeammalla tasolla kuin

rikollisuustaso antaisi aiheita, mutta katsauksen mukaan se on oikeastaan järkevää: Rikoksen uhriksi joutumisen fyysiset ja psyykkiset seuraukset voivat olla vaikeampia kuin nuoremmilla ja vammoista toipuminen viedä kauan aikaa. Lisäksi monen eläkeläisen tulot ovat pienet ja taloudellisilla menetyksillä voi olla vakavia seurauksia. Ikääntyneet toisaalta tietävät melko hyvin, miten rikoksilta voi suojautua; he esimerkiksi välttävät liikumista kaupungilla tiettyihin aikoihin ja ostavat lukkoja ja turvatekniikkaa kotiin.

IKÄÄNTYNEET JÄRJESTÄYTYNEEN RIKOLLISUUDEN KOHTEENA

Ikääntyneiden määrän lisääntyminen on luonut ansaintamahdollisuuksia järjestäytyneelle rikollisuudelle ja se on jo kehittänyt erityisesti iäkkäisiin kohdistettavia rikostyyppisiä, tunnetuin ns. lapsenlapsihuijaus. Suuremmassa mittakaavassa puhutaan eläke-, terveys- ja vakuutusjärjestelmien hyväksikäytöstä ja niihin hyökkäyksistä. Tavanomaisemmissa rikoksissa rajanveto järjestäytyneen rikollisuuden ja yksittäisten toimijoiden välillä on häilyvä, eikä uhrin kannalta sillä olekaan olennaista merkitystä, tekeekö esimerkiksi asuntomurron järjestäytynyt rikollisryhmä vai yksittäinen murto mies.

Raportissa käydään läpi järjestäytyneeseen rikollisuuteen liittyviä rikostyyppisiä, jotka kohdistuvat suuressa määrin ikäihmisiin. Kyse on erilais-

ta omaisuusrikoksista ja erityisesti sosiaalisesti rakennetuista petoksista. Rikolliset valikoivat kohteeksi tarkoituksellisesti ikäihmisiä, joiden uskotaan olevan herkkäuskoisia ja toimintakyvyltään eri tavoin heikentyneitä. Olennaista petoksessa on saavuttaa uhrin luottamus. Internetissä tehtävissä petoksissa ikääntyneet ovat harvoin kohteena, mutta luvut ovat nousussa samalla kun ikäihmisten internetin käyttö lisääntyy; esimerkiksi vuonna 2016 Suomessa ja Virossa yli 65-vuotiaiden osuus (4 %) internetpetosten uhreista ylitti EU:n keskiarvon Eurostatin tilastojen mukaan. Yksinäisyys ja tiedonpuute altistavat ikääntyneet internetpetoksille kuten ns. nigerialaiskirjeille ja pankkitietojen kalastelulle.

Selvästi yleisempi ikääntyneisiin kohdistuva rikostyyppi on puhelinhuijaus. Ikääntyneet päätyvät uhriksi, koska he ovat päivisin vastaamassa ja juttelevat usein mielellään puhelimesta. Huijari esiintyy joko sukulaisena tai viranomaisen, pankin, sähkölaitoksen tai vastaavan edustajana ja tavoitteena on saada ikääntyneeltä luottamuksellisia tietoja tai suoraan rahaa. Rahansaannin jättäminen tilisiirtojen varaan on kuitenkin rikollisen kannalta epävarma keino. Varmempaa on tehdä kotikäynti ikäihmisten luokse, joiden tiedetään usein säilyttävän kotona myös käteistä rahaa. Rikollinen saattaa esiintyä paitsi viranomaisena myös terveydenhuollon tai huoltoyhtiön työntekijänä. Tavoitteena on paitsi kerätä

tietoja omaisuudesta ja asunnon turvajärjestelyistä myös myydä olemattomia palveluja. Joskus tilaisuus käytetään hyväksi saman tien varastamalla jotain arvokasta, joskus murto järjestetään myöhemmin. Kadulla ikääntyneitä voivat lisäksi vaania valepoliisit, kortin tunnuslukujen vilkuilijat tai taskuvarkaata, jotka toimivat järjestäytyneen rikollisuuden palveluksessa.

SUOSITUKSENA KOHDENNETTU RIKOSTEN EHKÄISYOHJELMA

Ikääntyneiden määrä ja osuus väestöstä kasvaa koko ajan Euroopassa, mikä merkitsee myös enemmän heihin kohdistuvia rikoksia. EU-maissa pyritään aktivoimaan ikääntyneitä, niin että he tuntevat olevansa arvokkaita ja mukana yhteiskunnassa, mikä on oiva lähtökohta myös rikosentorjunnalle. Aktiivisen ikääntymisen peruspilarit ovat osallistuminen, terveys ja turvallisuus. Ikääntyneitä ei saisi nähdä vain rikoksen uhreina vaan aktiivisina toimijoina, mikä täytyy pitää mielessä ikääntyneisiin kohdistuvia rikosentorjuntatoimenpiteitä suunniteltaessa. Euroopan rikosentorjuntaverkosto näkee nykytilanteessa välttämättömäksi kohdentaa rikosten ehkäisyohjelmia ikääntyneisiin. ■ /RK

Organized crime targeting elderly people: A theoretical overview. European Crime Prevention Network 2017. www.eucpn.org

Lähisuhdeväkivallan sovittelun käsikirja painottaa uhrin tarpeita

EU-kehittämishankkeessa kerättiin lähisuhdeväkivallan sovittelun hyviä käytäntöjä kuudesta maasta ja luotiin käsikirja sovittelun toteuttamisessa hyödynnettäväksi.

EU-komission rahoittamassa tutkimus- ja kehittämishankkeessa (JUST/2013/JPEN/AG/4587) selvitettiin restoratiivisen oikeuden soveltamista lähisuhdeväkivallan sovitteluun ja osapuolten kokemuksia aikuisten välisessä parisuhteessa tapahtuneen väkivallan sovittelusta. Hankkeen tarkoituksena oli myös etsiä hyviä käytäntöjä molemminpuoliseen ymmärryksen lisäämiseen ja uhrin suojelutarpeen tiedostamiseen. Kaksivuotisessa hankkeessa oli mukana Euroopan restoratiivisen oikeuden foorumin lisäksi Tanska, Suomi, Hollanti, Saksa, Kreikka ja Englanti.

Vuonna 2016 päättyneessä hankkeessa julkaistiin maaraporttien pohjalta koottu vertaileva raportti sekä käsikirja, jossa esitellään maaraporttien empiiristen aineistojen pohjalta nousevat, lähisuhdeväkivallan sovittelun toteuttamiseen vaadittavat vähimmäisstandardit.

KÄSIKIRJA ESITTELEE TURVALLISEN PROSESSIN

Kuuden maan käytäntöjä vertailevassa hankkeessa erityisenä tavoitteena oli kiinnittää huomiota uhrin tarpeisiin. Käytännön sovittelutyötä tekeville ja tapauksia arvioiville tarkoitettu käsikirja rakentuukin niiden keskeisten periaatteiden varaan, joiden turvin voidaan välttää uudelleen uhriksi joutuminen ja varmistaa turvallinen restoratiivinen prosessi lähisuhdeväkivallan sovittelun osapuolille. Käsikirja painottaa sitä, että ei ainoastaan lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden vaan myös tapauksia arvioivien sovittelutoimistojen ammattilaisten pitäisi ymmärtää lähisuhdeväkivallan erityispiirteet ja varmistaa, että tekijä kantaa vastuun teostaan ja sovittelu on hyvin valmisteltu. Valmistelevat tapaamiset tehdään erikseen uhrille ja tekijälle, jotta saadaan tietoa osapuolten tarpeista ja odotuksista sekä turvallisuuteen liittyvistä tekijöistä.

Käsikirjan rakenteessa nousee keskeisesti esille uhridirektiivi (2012/29/EU) ja sen artiklassa 12 mainitut edellytykset. Restoratiivisen oikeuden palveluja tai sovittelua harkittaessa tulee varmistaa, että se on uhrin edun mukaista ja luotamuksellista. Huomioon pitää ottaa turvallisuusnäkökohdat ja se, että epäilty on vahvistanut olennaisilta osiltaan teon tapahtumainkulun. Molemmilta osapuolilta edellytetään myös vapaaehtoista suostumusta ja osallistumista. Suostumuksen antamista edeltää perusteellinen ja puolueeton tiedon antaminen menettelystä ja sen merkityksestä. Kun mietitään restoratiivisten menettelyjen sopivuutta uhrille, on tarkistettava, että sopimus syntyy vapaaehtoisesti ja se voidaan ottaa huomioon rikosoikeudellisessa prosessissa.

Käsikirja eteneekin käytännönläheisesti restoratiivisen oikeuden mahdollisuuden tarjoamisesta seurantaan asti (Kuvio 1).

Kuvio 1. Lähisuhdeväkivallan sovittelun prosessi

Lähisuhdeväkivallan sovittelu käsikirja antaa vähimmäisstandardit sovittelulle.

KÄSIKIRJAN SAAMINEN KÄYTTÖÖN TÄRKEÄÄ

Tutkimus- ja kehittämishankkeen loppuvaiheessa käsikirjaa pilotoitiin Suomessa siten, että Länsi-Uudenmaan sovittelu-toimiston työntekijöitä pyydettiin testaamaan sitä lähisuhdeväkivaltatapauksien arviointiin. Myös sovittelijoita, poliiseja ja syyttäjiä kutsuttiin keskustelemaan sen sisällöstä ja käytettävyydestä. Palaute oli positiivista ja käsikirja koettiin hyvin jäsennellyksi, helppolukuiseksi ja helposti hahmotettavaksi. Sitä pidettiin riittävän tarkkana, mutta myös riittävän yleisenä, jotta siitä ymmärtää, että jokaisen yksittäisen sovittelun tapauskohtainen harkinta on välttämätön. Käsikirjan sisältö kattoi poliisi- ja syyttäviviranomaisten näkökulmasta oleellisen tiedon lähisuhdeväkivallan sovittelusta ja prosessin etenemisestä. Käsikirjaa arvioineet olivat sitä mieltä, että tiedon lisääntyessä myös aloitteiden tekeminen voisi helpottua ja kansalaisten tasa-arvoinen asema tässä suhteessa parantua.

Kaksivuotisen tutkimus- ja kehittämishankkeen loppuseminaarissa Brysselissä puhunut kihlakunnansyyttäjä Pia Kuittinen Länsi-Uudenmaan syyttäjänvirastosta toi esille, että sovittelun edistäminen vaatii yhteistyötä poliisin, syyttäjän ja sovittelun kanssa mutta myös tietoisuuden lisäämistä tuomioistuinten ja poliittisten päättäjien suuntaan. Hän piti käsikirjaa hyvänä yhteistyön edistämisen työkaluna, joka voi luoda uskottavuutta eri toimijoille. Eri viranomaiset saavat tietoa sovittelusta ja sen käytännöstä ja käsikirja auttaa viranomaisia ymmärtämään asiat samalla tavalla ja puhumaan samaa kieltä. Hän painotti käsikirjan levittämisen tarvetta ja arveli, että sitä kannattaisi käyttää erilaisissa koulutustilaisuuksissa mm. Poliisiammattikorkeakoululla, yliopistoissa sekä Valtakunnansyyttäjänviraston ja tuomioistuinten koulutuksissa. Tietoa sovittelun mahdollisuuksista pitäisi Kuittisen mielestä levittää myös po-

liittisille päättäjille ja kansalaisille. Hyvän kohderyhmän manuaalille hän näki myös niissä maissa, joissa lähisuhdeväkivallan sovittelua vasta käynnistellään.

Käsikirja antaa vähimmäisstandardit sovittelulle vaikkakaan ei huomioi yksittäisten maiden lähisuhdeväkivallan sovittelun rakenteita tai lainsäädäntöä. Käsikirja jätettiin hankkeessa tarkoituksellisesti mahdollisimman lyhyeksi ja napakaksi (alle 20 sivua), jotta siitä olisi aitoa hyötyä turvallisen ja uhrin tarpeet tunnustavan sovitteluprosessin toteuttamisessa; keskeiset asiat sovitteluun osallistuvien näkökulmasta ovat järjestelmätä riippumatta samat.

Tutkimus- ja kehittämishankkeessa laadittua manuaalia ei ole vielä käännetty suomeksi. Sen hyödynnettävyyttä Suomessa ja lähisuhdeväkivallan sovittelijoiden ja ammattihenkilöstön koulutuksessa kannattaa selvittää. Käsikirjaa ja Suomea koskevan maaraportin tuloksia voinee hyödyntää myös rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnan asettamassa työryhmässä. Työryhmälle on annettu tehtäväksi hallituksen tasa-arvo-ohjelman 2016–2019 mukaisesti selvittää, millaisin kriteerein lähisuhdeväkivallan tapauksia ohjataan ja hyväksytään soviteltavaksi. Työryhmän odotetaan selkiyttävän sovitteluun ohjaamisen ja sovittelun ohjeistusta sekä arvioivan lainsäädännön muutostarvetta. ■

Restorative Justice and Domestic Violence. A Guide for Practitioners 2016. (JUST/2013/JPEN/AG/45878)

EU-hankkeessa tuotettu käsikirja ja raportit löytyvät osoitteesta www.sovittelutoimisto.fi/?eu-raportti

Kirjoittajat osallistuivat EU-tutkimushankkeeseen ja kirjoittivat Suomen maaraportit ja toteuttivat empiriisen tutkimuksen Suomessa.

Lähisuhdevä

Suomessa tutkimuksen empirinen aineisto kerättiin Länsi-Uudenmaan erikokoisilta paikkakunnilta. Haastatteluja tehtiin sekä viranomaisille että sovittelun osapuolille. Haastatteluun saatiin 12 sovitteluun osallistunutta henkilöä, kahdeksan naista ja neljä miestä. Haastatelluista naisista viisi oli uhrin asemassa, yksi oli epäilty ja kaksi oli sekä uhrin että epäillyn asemassa. Miehistä kolme oli sekä uhrin että epäillyn asemassa ja yksi epäiltynä. Haastatellut olivat kymmenestä eri tapauksesta eli kahdessa tapauksessa haastatteluun osallistuivat molemmat osapuolet. Vastaajat olivat 20–60 vuoden ikäisiä. Lähes joka neljäs tutkimukseen pyydetty henkilö osallistui ja vastausprosentti oli 23.

Vastaukset olivat samansuuntaisia, joten niitä voidaan pitää ainakin suuntaa antavina, kun tarkastellaan koko maan kehittämistarpeita. Tapaukset eivät poikkeaa luonteeltaan myöskään aikaisimmista Suomessa tehdyistä lähisuhdeväkivallan sovittelua koskevista tutkimuksista.

Poikkeuksellista Tanskaan, Hollantiin, Saksaan, Kreikkaan ja Englantiin nähden Suomessa oli se, että alkoholi oli mukana lähes kaikissa väkivaltatilanteissa. Väkivalta oli Suomessa myös muita maita useammin molemminpuolista. Kolmas ero oli vapaaehtoisten tekemä sovittelu Suomessa ja Tanskassa, kun muissa maissa sitä hoitivat ammattilaiset. Suomessa haastatteluun osallistuneet pitivät vapaaehtoisia ymmärtävinä, aitoina ja välittävinä ja arvostivat heidän panostaan. Sovitteluun osallistuneet kokivat tulleensa kuulluiksi ja he saivat keskustella asioista, joista eivät aikaisemmin olleet keskustelleet.

Väkivallan kirjo ja ymmärrys lievistä

Väkivallan erityispiirteet täytyy tuntea

väkivallasta oli myös erilainen eri maissa; joissakin maissa mukana oli tapauksia, jotka meillä luettaisiin jopa toistuviksi törkeiksi pahoinpitelyiksi. Suomen aineiston tapauksissa väkivaltaa oli monentyyppistä. Joskus väkivalta liittyi yhteen "ainutkertaiseen tilanteeseen", joskus se oli tilannesidonnaista ja liittyi alkoholinkäyttöön. Alistavaa, kontrolloivaa ja pahenevaa väkivaltaa ei aineistossa ollut, mutta kahdessa tapauksessa yksittäisiä elementtejä tällaisesta intiimistä terrorismista esiintyi. Toinen näistä uhreista ilmaisi kuitenkin, että sovittelun tulisi olla kaikkien saatavilla, jos he itse sitä haluavat.

HUOMIO LÄHISUHDEVÄKIVALLAN SOVITTELIJOIDEN KOULUTUKSEEN

Suomessa lakivaliokunnan mietinnön (13/2005) mukaan lähisuhdeväkivaltarikoksia ei tulisi ottaa soviteltaviksi muun muassa silloin, jos väkivalta on ollut suhteessa toistuvaa tai jos tekijä painostaa uhria osallistumaan sovitteluun. Aineiston perusteella sovitteluun ohjautui sovittelutoimiston tekemästä arvioinnista ja osapuolille pidetyistä erillistapaamisista huolimatta tapauksia, joissa väkivalta ei ollut tapahtunut ensimmäistä kertaa. Väkivallan toistuvuus tuli kuitenkin esille vasta sovittelun kuluessa, kun luottamus sovittelijoihin oli syntynyt. Vaikka väkivalta ei ollut ensimmäinen tapahtuma, oli osapuolille, myös uhrille, jäänyt sovittelusta hyvä kokemus.

Aineiston perusteella näyttäisi, että lakivaliokunnan ohjeistus toistuvuuden suhteen ei saa tukea asianosaisten kokemuksista ja jokaisen lähisuhteessa tapahtuneen väkivaltarikoksen tapauskohtainen harkinta on keskeisempää kuin tapahtuneen väkivallan useus. Tär-

keää on se, että sovittelu on turvallinen uhrille ja auttaa rakentamaan turvallista ja väkivallatonta arkea riippumatta siitä, jatkaako pari yhdessä vai ei. Jälkikäteenkin haastattelussa osapuolet olivat tyytyväisiä, että asia oli saatu päätökseen.

Suomea koskevassa maaraportissa ehdotettiin, että lähisuhdeväkivallan sovittelun koulutuksessa kannattaisi pohtia, voisiko esimerkiksi neuvoloissa käytettäviä väkivallan tunnistamiseen liittyviä kartoituslomakkeita tai MARAK-tyyppisiä kysymyksiä hyödyntää, kun sovittelutoimistossa arvioidaan, onko uhrilla riski joutua uudelleen väkivallan uhriksi. Aineiston perusteella näyttää tärkeältä, että koulutuksessa jatkossakin kiinnitetään huomiota siihen, miten uhrin voimavarat osallistua sovitteluun selvitetään jo ennen sen käynnistämistä.

Haastatteluissa tuli esille se, että sovittelijat eivät aina havainneet tekijän manipulatiivista käyttäytymistä. Oma asiaansa ajaessaan myös uhri voi olla manipuloiva ja yksi uhreista olikin tyytymätön, kun sovittelijat olivat ehdottaneet taukoa ennen sopimuksen allekirjoitusta. Suomesta kerätty aineisto ja hankkeessa tuotettu manuaali korostaakin, että lähisuhdeväkivallan erityispiirteiden tunnistaminen on tärkeä. On hyvin tärkeää, että sovittelija pystyy tunnistamaan manipulatiivista käyttäytymistä, toisen osapuolen alistamista ja havaitsemaan esimerkiksi sanatonta viestintää. Yksi uhreista kertoi olleensa sovittelun aikana täysin riippuvainen tekijästä, kykenemätön lähtemään suhteesta ja sovittelun kuluessa hän "tarkisti vastaustensa oikeellisuuden" seuraamalla tekijän elekieltä. Haastatteluhetkellä suhde oli jo päättynyt. Sovit-

telu voi toimia keinona herätellä uhria miettimään tilannetta.

POLIISI SEULOO JO VÄHÄN, SOVITTELU-TOIMISTO TEKEE ARVION

Sovittelutapauksia ohjaaville ammattilaisille, poliiseille ja syyttäjille tehtyjen haastattelujen mukaan tärkein rooli tapausten soveltuvuuden arvioinnin kannalta on sovittelutoimistolla. Poliisi seuloo jo vähän mutta ei pysty kaikissa tapauksissa selvittämään osapuolten "väkivaltahistoriaa". Perusteellisemmän selvityksen voi tehdä vasta sovittelutoimisto. Haastateltujen poliisien mukaan on tapauksia, joista voi heti päätellä, että niitä ei kannata ehdottaa sovitteluun. Näissä tapauksissa ilmenee lakivaliokunnan mietinnöissäkin esille nostettuja seikkoja kuten, että tekijäosapuoli ei näe mitään vikaa itsessään eikä nykyinen kumppani ole ensimmäinen lähisuhdeväkivallan uhri. Haastatellut viranomaiset näkivät sovittelun potentiaalini erityisesti niille pareille, jotka eivät ole liian syvällä ongelmassaan vaan kykenevät jäsentämään asioita, keskustelemaan ja katsomaan eteenpäin. ■ /SS & PS

Lünnemann, Katinka & Wolhuis, Anne-mieke (2015) Victim Offender Mediation: Needs of victims and offenders of Intimate Partner Violence. 2nd Comparative report, interviews & focus groups. (JUST/2013/JPEN/AG/4587).

Tämä raportti ja sen liitteenä olevat maaraportit osoitteessa www.sovittelutoimisto.fi/?eu-raportti.

Albaniassa sovittelu hakee vielä asemaansa

Albania on hakenut EU-jäsenyyttä, ja osana jäsenyysarviointia arvioidaan myös oikeuslaitoksen toimintaa. Vaihtoehtoisilla konfliktinratkaisutavoilla on tärkeä rooli kansalaisten oikeuden saannissa ja se täydentää muodollista oikeusko-neistoa. Toimin asiantuntijana EU:n Twinning-projektissa, jonka tavoitteena oli edistää, tehostaa ja arvioida sovittelu-toimintaa Albaniassa ja auttaa sitä juurruttamaan asemansa. Projektia koordinoi Suomes-sa THL ja juniorikumppanina siinä oli Tšekki. Mukana oli kaikkiaan 14 suomalaista ja kolme tšekkiläistä asiantuntija. Lisäksi ns. pitkäaikaisena asiantuntijana toimi suoma-lainen kärjätuomari **Marjo Naapi**. Hanke toimi lokakuus-ta 2015 huhtikuuhun 2017.

Edunsaajana projektissa oli Albanian kansallinen sovittelukamari, jolla on maassa lakisääteinen asema sovittelupalvelujen tarjoajana. Tehtävänäni hankkeessa oli arvioida sovittelukamarin toimintaa sekä antaa suosituksia hyväiksi käytänteiksi kansainvälisten kokemusten perusteella. Tietolähteinä työssäni olivat erilaiset kirjalliset dokumentit ja keskeiset viranomaiset ja muut sovittelutoiminnan sidosryh-

mät. Kenttätyössäni haastat-telin sovittelukamarin jäsenten lisäksi esimerkiksi poliisin, asianajajien, tuomioistuimen, oikeusministeriön ja lasten-suojelun edustajia. Tässä kir-joituksessa keskityn projektin kuvaamiseen omien kokemus-teni perusteella.

SOVITTELUKAMARI VIRALLISENA SOVITTELU-TOIMIJANA

Albanian kansallinen sovittelukamari on suhteellisen tuore organisaatio, joka on perustettu vuonna 2013. Silloin hyväksyttiin myös sovittelijoi-den toimintaa ohjaava eettinen ohje, jonka taustalla vaikuttavat restoratiivisen oikeuden periaatteet. Periaatteessa sovittelukamarille kuuluvat kaikki sovittelun osa-alueet, myös rikosjutut. Sovittelukamari on itsenäinen elin, mutta oikeusministeriö valvoo jossain määrin sen toimintaa. Albaniassa toimii myös toinen sovittelu-organisaatio, konfliktinratkaisuun erikoistunut säätiö, mutta sillä ei ole samanlaista virallista asemaa kuin kamarilla.

Sovittelijaksi Albaniassa pääsee alkukoulutuksen kaut-ta. Kamari järjestää koulu-tuksen ja valitsee osallistujat. Sovittelijoiden täytyy täyttää tietyt kriteerit: heidän pitää

olla aikuisia, heillä pitää olla yliopistotutkinto eivätkä he saa olla tuomittuja rikoksesta. Sovittelijoiden ammatillinen tausta on usein esimerkiksi psykologi tai juristi.

Sovittelijan täytyy rekiste-röityä. Kamarin listoilla oli noin 60 sovittelijaa, joista noin puolet oli viime vuonna maksanut sovittelijamaksun, joka on sovittelijana toimimisen edellytys. Juttujen puutteen takia osa sovittelijoista ei ole pitänyt lisenssiään voimas-sa. Kamari saa tuloja lähinnä jäsenmaksuista ja sovittelijan peruskoulutusmaksuista.

Albaniassa sovittelun suurin ongelma on sovitteluun ohjautuvien juttujen vähäinen määrä. Erityisen ongelmallista sovittelukamarin toiminnassa on rikosjuttujen lähes täydellinen puuttuminen – sen sijaan toisella sovitteluorganisaatiolla niitäkin on. Soviteltavat jutut ovat pääasiassa perhe- ja siviiliasioita. Juttuja ei juurikaan saada esimerkiksi oikeusviran-omaisten kautta vaan henkilö-kohtaisten verkostojen avulla.

TULONLÄHDE VAI YLEISHYÖDYLLISTÄ TOIMINTAA?

Sytä sovittelujuttujen vähäi-seen määrään on useita: muut toimijat eivät täysin luota ka-

marin toiminnan ammatti-maisuuteen, toiminnan kau-pallisuus herättää epäluuloja ja tuomarit voivat saada hoi-tamistaan jutuista palkkion. Muut toimijat usein kritisoiivat kamaria siitä, että se keskittyy liikaa rahastamiseen. Vaikka niin asianajajien kuin tuoma-reidenkin pitäisi periaatteessa informoida asiakkaitaan eri-laisista konfliktinratkaisuta-voista, heillä ei kuitenkaan ole tapana ohjata juttuja sovitte-luun. Albaniassa onkin havait-tavissa jonkinlainen taistelu siitä, kuka omistaa konfliktit. Niin tuomarit kuin lakimie-hetkin haluavat pitää kiinni asiakkaistaan eivätkä ”luovuta” heitä sovitteluun.

Lisäksi osapuolet ovat oi-keuteen mennessään jo mak-saneet maksun, jolle he eivät saa vastinetta, jos vaihtavat kesken kaiken sovitteluun. Jos osapuolet keskeyttävät oikeu-denkäynnin sovittelua varten, heillä on riskinä joutua mak-samaan oikeuskäsittelyn aloi-tusmaksu uudelleen. Vähäi-sissä asioissa oikeuskäsittely saattaa jopa olla edullisempi menettely kuin sovittelu.

Albanialaista sovittelua hämmentää jossain määrin ristiriita kahden eri ajatte-lutavan välillä: sovittelu joko yleisen hyvän tai palkkioiden

Tiedonkeruuta Tiranan oikeustalolla. Kuvassa kirjoittajan (vas.) lisäksi projektiaavustaja Esmira Fejzo ja kansleri Edmond Ademi.

vuoksi. Vaikka kamari ainakin periaatteessa tarjoaa joissakin tapauksissa sovittelua myös maksuttomasti tarveharkinnan perusteella, useimmiten osapuolten täytyy suorittaa maksu, joka määräytyy esimerkiksi kaupallisissa riidoissa riidan arvon mukaan. Sovittelu onkin Albaniassa keino hankkia elanto.

KULTTUURI JA LAINSÄÄDÄNTÖ SOVITTELUN JARRUINA

Jotkut haastatelluista mainitsivat myös kulttuurisia esteitä sovittelun laajemmalle käytölle Albaniassa. Albanialaiset arvostavat lähtökohtaisesti enemmän selkeitä tuomioistuimen päätöksiä kuin sovittelun ja dialogin kautta saavutettavia joustavampia ratkaisuja. Toisaalta vaikka moderni sovitteluliike onkin uudehko ilmiö, myös Albanian historia tuntee erilaisia epämuodollisia, traditionaalisia konfliktinratkaisutapoja. Albanialaisessa perinteessä kylänvanhimmat ovat auttaneet ratkaisemaan ongelmatilanteita.

Oikeusviranomaisten näkökulmasta perusongelma on, että laki ei tarpeeksi tue juttujen ohjaamista sovitteluun. Esimerkiksi poliisit toivat esiin, että lainsäädäntö rajoit-

taa sovittelun laajamittaisempaa hyödyntämistä. Lainsäädäntö rajoittaa sovittelua tiukemmin kuin Suomessa; Albaniassa rikossovittelu on sallittua lähinnä asianomistajarikoksissa ja nuorten rikoksissa. Juttuja lisännee vireillä oleva rikoslain uudistus, joka helpottaisi ainakin lasten rikosten ohjaamista sovitteluun.

Niin kuin monessa muusakin maassa, Albaniassa sovittelutyötä on leimannut projektiluonteisuus. Esimerkiksi eräässä sovitteluprojektissa koulutettiin poliiseja, mutta projektin päätyttyä myös juttujen ohjaaminen sovitteluun on loppunut.

SUOSITUKSIA SOVITTELUJÄRJESTELMÄN KEHITTÄMISEKSI

Kaiken kaikkiaan sovittelujuttujen vähäinen määrä estää täyden hyödyn saamisen sovittelusta niin kansalaisten kuin oikeusjärjestelmänkin kannalta. Toimiakseen kunnolla sovittelun täytyy saada tukea yhteiskunnan muilta instituutioilta. Juttujen lisäämiseksi luottamuksen rakentaminen erityisesti oikeusviranomaisien silmissä on tärkeää. Keskeisiä työkaluja tässä olisivat kamarin toiminnan näkyvyys ja läpinäkyvyys. Sovittelun

Yksi kiinnostava innovaatio Albaniassa oli ns. oikeudellinen klinikka.

tuottama lisäarvo on tuotava esiin myös maksaville asiakkailla. Olennainen osa kamarin toimintaa on herättää niin viranomaisten, muiden instituutioiden kuin kansalaistenkin tietoisuutta sovittelusta. Tarvittaisiin aktiivisempaa tiedottamista toiminnasta, erilaisia seminaareja ja laajempaa tutkimus- ja julkaisutoimintaa. Lobbaus sääntelyn uudistamiseksi on myös tarpeen, jotta sovittelua voitaisiin hyödyntää myös vakavammissa ja aikuisten tekemissä rikoksissa. Perustilanne on kuitenkin siinä mielessä lupaava, että kaikki Albaniassa haastattelemani toimijat periaatteessa kannattivat sovittelutoimintaa ja -ideologiaa, vaikka käytännössä yhteistyösuhteissa olikin vielä kitkaa.

Sovittelukamarilla ei ole resursseja palkata henkilöstöä, mikä vaikeuttaa toiminnan laajentamista ja pitkäjänteistä kehittämistä. Lisäksi sovittelun imagoa varjostivat jossain määrin jännittyneet suhteet kahden sovitteluorganisaation, sovittelukamarin ja sovittelusäätiön, välillä.

OPITTAVAA PUOLIN JA TOISIN

Monesti ulkomailla oppii eniten omasta maastaan. Tämänkin kokemus avasi silmäni huomaamaan monet suomalaisen sovittelun edistykseksi ja hienot puolet. Suomalaiseen sovitteluun verrattuna Albaniasta puuttuu salliva lainsäädäntö, toimivat ja luottamukselliset yhteistyösuhteet eri instituutioiden välillä, ja

jopa sellainen perusasia kuin sovittelijan opaskirja – joskin Twinning-hankkeessa tuotettiin sellainen. Suomessa leijonanosa sovittelujutuista saadaan oikeusviranomaisten kautta, ja viime aikoina tiivistynyt yhteistyö sovittelutoimijoiden ja paikallispoliisin välillä on lisännyt juttuja. Erityisesti suomalainen vapaaehtoissovittelijoiden perinne on arvokas asia, joka mahdollistaa osapuolille maksuttoman sovittelupalvelun ja turvaa kaikille pääsyn oikeuteen. Meillä myös huolehditaan tarkasti sovittelujuttujen tilastoinnista, järjestetään ahkerasti sovitteluun liittyviä seminaareja ja jatkokoulutusta sekä seurataan alan kansainvälistä kehitystä.

Vaikka suomalaisilla onkin paljon annettavaa sovittelun saralla, voimme myös oppia Albaniasta. Yksi erityisen kiinnostava innovaatio siellä oli ns. oikeudellinen klinikka. Se oli oikeusministeriön sisäänkäynnin yhteyteen Tiranaan viime vuonna perustettu toimipiste, josta tavalliset ihmiset saavat maksutta alustavaa oikeudellista apua ja ohjausta ongelmiinsa ja konflikteihinsa. Klinikalla myös sovittelulla on oma edustajansa, mikä lisää muiden oikeudellisten toimijoiden sekä kansalaisten tietoisuutta sovittelusta ja mahdollistaa konkreettisesti alhaisen kynnyspalvelun. ■

OTT Henrik Elonheimo on kriminologian ja restoratiivisen oikeuden dosentti Turun yliopistossa.

Palstaa pitää rikoksentorjuntaneuvoston sihteeristö.

■ MINNA PIISPA

Sivustakatsojat mukaan rikosten ehkäisyyn

Sivustajakatsojiin keskittyvissä hankkeissa saatu hyviä tuloksia

Helmikuussa näkyi pääkaupunkiseudun katukuvassa ja liikennevälineissä Stop! Päätepyssäki syrjinnälle -kampanja, joka rohkaisi joukkoliikenteen käyttäjiä puuttumaan häirintään ja antamaan tukensa häirinnän ja syrjinnän kohteeksi joutuneelle kanssamatkustajalle. Kampanjan taustalla oli ajatus, että kun yksi kanssamatkustaja osoittaa tukensa häirinnän tai syrjinnän kohteelle, se kannustaa muitakin tulemaan tueksi. Kampanjassa ohjeistettiin myös ilmoittamaan tapahtuneesta kuljettajalle, järjestyksenvalvojalle tai poliisille. Esimerkki kanssamatkustajan puuttumisesta oli Helsingin Sanomissa kerrottu tapaus, jossa täydessä raitiovaunussa vanhempi herra tarjosi sylistään istumapaikkaa nuorelle naiselle. Tilannetta sivusta seurannut nuori mies istahti herran syliin ja kiitti vuolaasti istumapaikan tarjoamisesta.

Tällaista rikoksentorjunnan näkökulmaa, jossa sivustakatsojia kannustetaan puuttumaan rikos- tai häiriökäyttäytymiseen, on Suomessa käytetty vähän. Yhdysvalloissa bystander (suom. sivustakatsoja) -lähestymistapaa on käytetty erityisesti sukupuolistuneen väkivallan ehkäisyssä, mutta myös koulukiusaamisen perheväkivallan ehkäisyssä. Sivustakat-

sojan lähestymistavassa muutoksen keskiössä ovat tekijän ja uhrin sijaan tapahtumaa sivusta seuraavat tai siinä muutoin mukana olevat kanssaihmiset. Sivustakatsojille annetaan käytännönläheisiä tapoja puuttua kyseessä olevaan rikokseen arjen tilanteissa: keinoja tilanteen keskeyttämiseen, puhetapoja kyseistä rikosta ylläpitäviin normeihin puuttumiseen sekä malleja uhrin tukemiseen. Tässä tarkoituksena on saada ystävä tukemaan uhria, ehkäistä tapauksen toistuminen ja auttaa uhri tukipalvelujen piiriin. Sivustakatsojan näkökulma painottaa osallistumista sekä yksilön ja ryhmien roolia yhteisössä ja sosiaalisen muutoksen synnyssä.

ASENTEISIIN JA KULTTUURIIN VAIKUTTAMINEN KESKIÖSSÄ

Sivustakatsojan kouluttaminen tuo yksilön asenteisiin ja kulttuuriin vaikuttamisen rikoksentorjunnan keskiöön perinteisen rikostilanteisiin vaikuttamisen tilalle. Yksilöön keskityttäessä on kyse sisäisistä prosesseista: asenteista, ajatuksista, tunteista, tulkinnoista ja reaktioista, jotka selittävät käyttäytymisen. Taavoitteena on vahvistaa yksilöä, muuttaa hänen normejaan sekä parantaa hänen valmiuksiaan ja turvallisuuttaan. Kun vai-
kutetaan kulttuurin kautta, pyritään vai-

kuttamaan normeihin, ilmapiiriin, arvotuksiin ja joukkoviestintien välittämiin kuviin. Sosiaalisten vihjeiden ja käsitysten sosiaalista normeista (toisin sanoen ikätovereiden tai kanssaihmisien asenteet ja käyttäytyminen) uskotaan vaikuttavan siihen, ryhtyykö ihminen toimiin rikosten ehkäisemiseksi. Ihmiset pyrkivät toimimaan sosiaalisten normien mukaisesti. Jos henkilön arvot ovat yhdenmukaisia vertaisryhmän oletettujen asenteiden ja käyttäytymisen kanssa, yksilö tuntee itsensä varmemmaksi toimimaan rikoksia vastaan. Jos yksilön arvot eivät olekaan yhdenmukaisia toveriin arvojen kanssa, yksilö pyrkii toimimaan sen mukaisesti kuin hän olettaa ikäistensä toimivan tietyissä tilanteissa.

KOULUTUS VAHVISTAA TAITOJA PUUTTUA SEKSUAALISEEN VÄKIVALTAAN

Seksuaalisen väkivallan ehkäisyn osalta näkökulman kehittämisen uranuurtajia ovat New Hampshiren yliopiston tutkijat **Victoria Banyard**, **Mary Moynihan** ja **Elizabeth Plante**. He identifioivat neljä tekijää, jotka vaikuttavat sivustakatsojan halukkuuteen puuttua tilanteeseen. Ensimmäkin sivustakatsojan pitää tunnistaa ongelma ja sen negatiiviset vaikutukset

uhriin. Toiseksi sivustakatsojat puuttuvat tilanteeseen todennäköisemmin, jos he ovat sitoutuneet puuttumiseen ja kokevat vastuuta tilanteen ratkaisemisesta. Kolmanneksi sivustakatsoja puuttuu tilanteeseen todennäköisemmin, jos hän arvioi, ettei uhri ole itse syyllinen tapahtumiin. Neljänneksi sivustakatsojalla pitää olla käyttäytymismalli, kuinka puuttua tilanteeseen, ja hänen pitää tuntea, että hänellä on taitoa puuttumiseen.

Yhdysvalloissa monet korkeakoulu-kampuksilla sekä naisille että miehille toteutetut seksivalitusohjelmat keskittyvät kouluttamaan opiskelijoita puuttumaan seksuaaliseen väkivaltaan sivustakatsojan roolissa. Koulutuksessa annetaan tietoa siitä, miten ehkäistään seksuaalista väkivaltaa ennen kuin se tapahtuu, miten toimitaan väkivaltilanteissa ja miten tuetaan seksuaalisen väkivallan uhriksi joutunutta. Koulutuksessa yhtenä keskeisenä elementtinä on sosiaalisten normien vaikutus sivustakatsojien halukkuuteen puuttua väkivaltaan.

Banyard ja kumppanit (2007) testasivat eripituisten koulutusohjelmien vaikutusta yliopisto-opiskelijoilla. Tutkimukseen osallistui 389 yliopisto-opiskelijaa (217 naista ja 172 miestä). Kaikki vastasivat kyselyyn ennen ja kaksi kuukautta koulutuksen jälkeen. Vastaaajilta tiedusteltiin käsityksiä seksuaalisesta väkivallasta, mm. mitä tekoja he määritellivät väkivallaksi sekä asenteita ja halukkuutta auttaa väkivallan uhria. Sivustakatsojan puuttumista tilanteisiin selvitettiin sitä varten kehitetyllä mittarilla, jossa kysyttiin toimimista erilaisissa tilanteissa, kuten "Oletko saattanut juhlista kotiin humalassa olleen ystäväsi?". Mittarissa oli kysymyksiä myös siitä, kuinka luontevana vastaajat pitivät puuttua väkivaltilanteisiin sivustakatsojana ja miten he arvioivat tilanteeseen puuttumisen tärkeyttä moraaliselta kannalta.

Tulosten mukaan kolme verrokkiryhmää eivät poikenneet toisistaan esitetauksessa. Sekä lyhyeen että useamman kerran koulutukseen osallistuneet ryhmät menestyivät jälkitemauksessa paremmin kuin verrokkiryhmä, joka ei saanut koulutusta. Koulutuksen vaikutukset näkyivät raiskaukseen liitettyjen myyttien hyväksymisen vähenemisenä ja seksuaaliseen väkivaltaan liittyvän oikean tiedon lisää-

tymisenä. Prososiaalisuus sivustakatsojan roolia kohtaan kasvoi merkittävästi ja myös halukkuus toimia ja itse raportoitu toiminta väkivaltilanteissa lisääntyivät. Tulosten mukaan sekä miehet että naiset hyötyivät koulutuksesta. Alkuteastien perusteella naisilla oli paremmat etukäteistiedot seksuaalisesta väkivallasta ja he suhtautuivat miehiä kriittisemmin raiskaukseen liitettyihin myytteihin.

Tulokset osoittivat, että lyhyelläkin koulutuksella saadaan positiivisia muutoksia aikaan. Vaikka positiivisia muutoksia tapahtui molempiin koulutuksiin osallistuneissa ryhmissä, muutokset olivat suurempia pidemmän koulutuksen saaneilla.

SIVUSTAKATSOJILLA MERKITTÄVÄ ROOLI KOULUKIUSAAMISEN EHKÄISYSSÄ

Koulukiusaamista selvittäneiden tutkimusten mukaan suurimmassa osassa kiusaamistilanteista on mukana sivustakatsojia ja toisaalta suurin osa oppilaista on sivustakatsojia. Sivustakatsojilla on myös merkittävä rooli tapahtumiin puuttumisessa. Hän voi joko aktiivisesti puuttua tilanteeseen yrittäen lopettaa kiusaamisen, rohkaista kiusaajaa jatkamaan tai olla tilanteessa passiivinen. Sivustakatsojan roolia on jaoteltu monin tavoin: ohikulkija, tarkkailija, todistaja tai osallistuja (Salmivalli, Kaukiainen & Voeten 2005). Roolit voidaan määritellä myös sen mukaan, edistääkö sivustakatsoja käytöksellään kiusaamisen jatkumista vai pyrkiikö hän lopettamaan sen: tukija (esim. nauraa kiusatulle), avustaja (esim. seuraa kiusaajaa), puolustaja (esim. tukee uhria) tai ulkopuolinen (esim. jättäytyy tapahtumien ulkopuolelle) (Polan ym. 2012).

Joshua Polanin, Dorothy Espelagen ja Therese Pigottin meta-analyysissä (2012) arvioitiin 12 koulussa toteutettua kiusaamisen vastaista ohjelmaa sivustakatsojan roolin vahvistamisen näkökulmasta. Tutkimus osoitti, että ohjelmien avulla voidaan rohkaista sivullisia puuttumaan kiusaamiseen sekä käytännössä että tilastollisesti vaikuttavalla tasolla. Tutkimuksessa mukana olleissa kiusaamisen puuttumishjelmissä mm. herätettiin oppilaiden tietoisuutta ilmiöstä, opetettiin sosiaalis-kognitiivisia taitoja ja empatiaa roolileikkien, videoiden tai

tietokoneavusteisten ohjelmien avulla. Tulosten mukaan ohjelmat olivat vaikuttavia erityisesti vahvistamaan oppilaiden taitoja puuttua kiusaamiseen. Sen sijaan ohjelmien avulla ei saavutettu samankaltaista vaikutusta empatian lisäämisessä uhria kohtaan. Tulosten pohjalta tutkijat suosittelivat käyttämään kouluissa erityisesti sellaisia ohjelmia, jotka keskittyvät sivustakatsojien rooliin.

Suomalaisessa KiVa Koulu -ohjelmassa on hyödynnetty sivustakatsojan näkökulmaa. Salmivallin tutkimusryhmän (Salmivalli, Voeten & Poskiparta 2011) tulokset osoittavat, että kiusaaminen on yleisempää koululuokissa, joissa oppilaat tukevat kiusaamista. Sivustakatsojilla on vahva merkitys kiusaamisen jatkumiselle, minkä vuoksi on tärkeää ottaa heidät mukaan kiusaamisen vastaisiin ohjelmiin.

Tulokset rikoksen ehkäisystä, jossa sivustakatsojia opetetaan puuttumaan väkivalta- ja kiusaamistilanteisiin, ovat rohkaisevia ja kannustavat vastaavalaisten ohjelmien kokeilemista Suomesakin. On tärkeää tietää, millä tavoin käsitykset kanssaihminen normeista vaikuttavat sivullisten toimintaan mahdollisissa väkivaltilanteissa tai niiden havaitsemisessa. ■

Kirjoittaja on rikoksantorjuntaneuvoston pääsihteeri ja neuvotteleva virkamies oikeusministeriössä.

LÄHTEET:

Banyard, Victoria L & Moynihan, Mary M. & Plante, Elizabeth G. (2007). *Sexual Violence Prevention Through Bystander Education: An Experimental Evaluation. Journal of Community Psychology, Vol. 35, No. 4, 463–481.*

Polan, Joshua R. & Espelage, Dorothy L. & Pigott, Therese D. (2012). *A Meta-Analysis of School-Based Bullying Prevention Programs' Effects on Bystander Intervention Behavior. School Psychology Review, 2012, Volume 41, No. 1, 47–65.*

Salmivalli, Christina., Kaukiainen, Ari & Voeten, Marinus (2005). *Anti-bullying intervention: Implementation and outcome. British Journal of Educational Psychology, 75, 465–487*

Salmivalli, Christina & Voeten, Marinus & Poskiparta Elisa (2011). *Bystanders Matter: Associations Between Reinforcing, Defending, and the Frequency of Bullying Behavior in Classrooms. Journal of Clinical Child & Adolescent Psychology, 40:5, 668–676.*

www.rikoksantorjunta.fi/hyvatkaytannot_2/kivakoulu

Palstalle ajankohtaisista tutkimusaiheista kirjoittavat Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tutkijat.

■ J A N N E K I V I V U O R I

Rikoksentorjunnan arviointitutkimuksen tietokanta

Rikoksentorjunnan toimenpiteitä toteutetaan nykyään melko aktiivisesti julkisen vallan ja järjestöjen toimesta. Toiminnalle löytyy myös rahoitusta julkiselta ja yksityiseltä sektorilta. Vähemmän tiedetään siitä, *vaikuttavatkotoimenpiteet aiotulla tavalla*. Aivan perustava lähtökohta toimenpiteiden arvioinnissa onkin, että toiminnan *tavoite* on eri asia kuin sen *tulos*.

Rikoksentorjunnan toimenpiteet voivat vaikuttaa rikollisuuteen kolmella tavalla: ne voivat *vähentää* rikollisuutta, olla *tehottomia* tai ne voivat *lisätä* rikollisuutta. Eräissä maissa tehdyissä arvioinneissa on havaittu niin kutsuttuja kontraproduktiivisia vaikutuksia eli hyvää tarkoittava toimi onkin lisännyt sitä ongelmaa, jota on haluttu vähentää (Braga 2009). Esimerkiksi toimenpiteet, joissa voi tapahtua rikosaktiivisten henkilöiden ryhmäytymistä, saattavat olla rikollisuutta lisääviä. Toimien todellisten vaikutusten objektiivinen arviointi on siten erittäin tärkeää.

HAASTEENA TUTKIMUKSEN KOOSTAMINEN

Globaalissa tarkastelussa melkein pä minkä tahansa tutkimuskentän – ja siten myös arviointitutkimuksen – haltuunoton ongelmana on tutkimuksen valtava paljous. Siksi kriminologiankin piirissä erilaiset tiedon koostamisen metodit ovat viime vuosina olleet nousussa. Eri tutkimusken-

tiltä ja hoitomuodoista on kansainvälisesti saatavissa julkaistuja systemaattisia katsauksia ja meta-analyyssejä. Myös tutkimuksia koostavia portaaleja on olemassa (esim. Campbell Collaboration). Ne ovat erittäin hyödyllisiä rikoksentorjunnan kehittämisen kannalta. Toimenpiteitä ei kuitenkaan välttämättä voida arvioida huomioimatta yhteiskunnallista kontekstia. Siksi on tarpeen sekä tehdä että koostaa kotimaisia arviointitutkimuksia.

Rikoksentorjuntaneuvoston tutkimusjaosto käynnisti 2016 aloitteestani rikoksentorjunnan arviointitutkimuksen tietokannan kehittämisen. Valmistelutyö toteutettiin pääosin Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa (Krimo). Tietokannan tarkoituksena on koostaa kotimainen rikoksentorjunnan arviointitutkimus yhteen, helposti saatavilla olevaan paikkaan. Koostettu tieto helpottaa arviointitiedon käyttöä. Tiedon tarvitsijat ja turvallisuuden kehittäjät voivat sen avulla selvittää, onko toimenpidettä arvioitu maassamme, ja jos on, mikä on ollut arvioinnin tulos. Tietokanta pyrkii myös tukemaan arviointitutkimuksen asemaa, arvostusta ja näkyvyyttä osana kokeilukulttuurin kehittämistä.

TIETOKANNAN SISÄLTÖ

Tietokanta pyrkii kattamaan kaikki julkaistut tutkimukset ja selvitykset, joissa on arvioitu Suomessa toteutettu rikok-

sentorjunnallinen toimenpide. Kyseessä voi olla rikollisuuden vähentäminen/ehkäisy tai rikospelkojen vähentäminen/turvallisuuden tunteen lisääminen. Toimenpiteiden luonnetta ei ole rajattu: kyseessä voi olla esimerkiksi tilannetorjunta, sosiaalinen preventio, kuntoutus, hoito tai sanktiovarmuuteen tai -tasoon liittyvä toimi. Tietokannassa jokainen rivi on yksi tutkimus, joten samasta toimenpiteestä voidaan tallentaa kantaan monta eri tutkimusta. Kunkin tutkimusjulkaisun kirjoittaja, tai yksi heistä, vie tutkimusta koskevat tiedot tietokantaan. Tietokanta sisältää enemmän tietoa kuin pelkkä kirjallisuusluettelo. Se kuvaa arvioidun toimenpiteen, arvioinnin tutkimusasetelman ja arvioinnin tuloksen tutkijan oman käsityksen mukaisesti.

Arviointitutkimuksella tarkoitetaan tutkimusta, jossa on empiirisesti kuvattu toimenpidettä (prosessiarvio) tai arvioitu sen vaikuttavuutta rikollisuuteen tai turvallisuuskokemukseen (vaikuttavuusarvio). Tietokannan ”perusfilosofiana” onkin pitää sekä prosessi- että vaikuttavuusarvioita yhtä tärkeinä. Kuvailuvia prosessiarvioita tarvitaan muun muassa siksi, että niistä saadaan tärkeää tietoa mahdollisten vaikutusten mekanismeista ja kontekstiriippuvuudesta (Sampson ym. 2013).

Pelkkä prosessiarviointi ei kuitenkaan voi tuottaa tietoa vaikuttavuudesta; tä-

hän tarvitaan vaikuttavuusanalyysi. Siksi tietokantaan syötettävät tiedot ovat hieman erilaiset siitä riippuen, määritteleekö tutkija hankkeensa prosessi- vai vaikuttavuusarvioinniksi. Vaikuttavuusarvointien osalta tietokanta kuvaa tarkemmin tutkimusasetelmaa, jotta tiedon käyttäjät pystyisivät arvioimaan tulosten merkitystä ja näyttötasoa. Tutkimusasetelmaa kuvaava muuttuja perustuu ns. Marylandin asteikkoon, jossa taso 1 kuvaa korrelatiivista poikkileikkaustutkimusta ja taso vastaavasti 5 korkeinta näyttötasoa eli satunnaistettua koeasetelmaa (Farrington ym. 2002). Tietokantaan toivotaan myös Suomessa tehtyjä systemaattisia katsauksia ja meta-ana-

lyyseyä, vaikka ne kohdistuisivat ulkomaiseen tutkimukseen.

MILLAISTA ARVIOINTITUTKIMUSTA SUOMESSA ON TEHTY?

Tietokantaan on kirjattu tähän mennessä 16 rikosentorjunnallisen toimenpiteen arviointitutkimusta (Taulukko 1). Aktiivisimmin alan arviointitutkimusta on tehty Rikosseuraamuslaitoksessa ja Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutissa.

Kuusi arviointia on liittynyt rikosseuraamusten piirissä olevien henkilöiden kuntoutukseen tai valvontaan. Neljä muuta arviointia on kohdistunut virallisen kontrollin muutoksiin: julkisen tilan tehostettuun kontrolliin, virallisen syyt-

teen alan laajentamiseen ja rikesakkojen muutoksen vaikutuksiin liikennerikoksiin. Vastaavasti neljässä tutkimuksessa on arvioitu kansalaisyhteiskunnassa tapahtuvia rikosentorjunnan toimia. Ne ovat kohdistuneet myymälävarkauksien torjuntaan (Näppis), Espoon Lyömätön Linja -palveluun, opioidikorvaushoitoon sekä Helsinki-Mission Aggredi-katuväkivaltatyöhön. Kahta hanketta voidaan luonnehtia moniammatillista yhteistyötä tukeviksi multimodaalisiksi projekteiksi (Lasta lyömätön Satakunta ja VäkVä).

Tietokannassa on kolme prosessiarviointia ja yksi systemaattinen katsaus. Enin osa (12) tutkimuksista on ollut tavoitteiltaan vaikuttavuusarvioiteja. Näyttö- ➔

Taulukko 1. Rikosentorjunnan arviointitutkimuksen tietokantaan kirjatut tutkimukset.

Tietokanta on Rikosentorjuntaneuvoston ja Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin ylläpitämä. Tilanne 2.5.2017.

Täydelliset julkaisutiedot ovat saatavilla www.rikosentorjunta.fi/neuvosto/organisaatio/tutkimusjaosto/rikosentorjuntatutkimusentietokanta

ARVIOINTITAHO	TOIMI	TAVOITE	TYYPPI	ASETELMA	VAIKUTTAVUUS	KUSTANNUSARVIO
Kokkolan kaupunki 2001	Näppis-projekti	Omaisuuksien vähentäminen (alle 15 v)	Vaikuttavuusarviointi	2	Ei vaikutusta	Ei
Krimo (HY) 2006	Espoon Lyömätön linja-palvelu. Väkivaltaisille miehille suunnattu yksilö- ja ryhmäterapia	Parisuhde- ja perheväkivallan vähentäminen	Prosessiarviointi	Ei
RISE 2006	Vangeille suunnattu Cognitive Skills® -yleisohjelma	Muun väkivallan vähentäminen	Vaikuttavuusarviointi	4	Lupaava	Ei
RISE 2011	OMA-ohjelma (vangeille)	Muun väkivallan vähentäminen	Vaikuttavuusarviointi	3	Lupaava	Pohdinta
Krimo (HY) 2012	Sähköinen valvonta	..	Systemaattinen katsaus	..	Lupaava	Pohdinta
RISE 2012	Vankitoiminnot	Muun väkivallan vähentäminen	Vaikuttavuusarviointi	4	Ei vaikutusta	Pohdinta
HUS, THL, Krimo (HY), Nebraskan yliopisto 2013	Opioidikorvaushoito	Muun väkivallan vähentäminen	Vaikuttavuusarviointi	5	Vaikuttava	Ei
Krimo (HY) 2014	Aggredi-katuväkivaltatyö (HelsinkiMissio)	Muun väkivallan vähentäminen	Vaikuttavuusarviointi	4	Lupaava	Pohdinta
RISE 2014	Vangeille suunnattu Cognitive Skills® -yleisohjelma	Muun väkivallan vähentäminen	Vaikuttavuusarviointi	4	Ei vaikutusta	Pohdinta
Polamk ja Turun yliopisto 2014	Julkisen tilan tehostettu valvonta	Muun väkivallan vähentäminen	Vaikuttavuusarviointi	2	Lupaava	Numeerinen
Tampereen yliopisto (Pori) 2014	Lasta lyömätön Satakunta (verkostoyhteistyö & portaali)	Parisuhde- ja perheväkivallan vähentäminen	Prosessiarviointi	Ei
RISE 2015	Kognitiivis-behavioraalinen STOP-ohjelma seksuaalirikosvangeille	Seksuaalisen väkivallan vähentäminen	Vaikuttavuusarviointi	4	Lupaava	Ei
Tampereen yliopisto (Pori) 2015	Vähemmän väkivaltaa Porissa (VäkVä, yhteisölliset toimet)	Muun väkivallan vähentäminen	Vaikuttavuusarviointi	0	Lupaava	Ei
Polamk 2016	Virallisen syytteen laajentaminen parisuhdeväkivallan kontrollissa	Parisuhde- ja perheväkivallan vähentäminen	Prosessiarviointi	Pohdinta
Krimo/VN (HY) 2017a	Rikesakkojen korotuksen vaikutus yli- ja keskinopeuksiin tieliikenteessä, osa 1	Ylinopeuksien vähentäminen	Vaikuttavuusarviointi	2	Lupaava	Ei
Krimo/VN (HY) 2017b	Rikesakkojen korotuksen vaikutus yli- ja keskinopeuksiin tieliikenteessä, osa 2	Ylinopeuksien vähentäminen	Vaikuttavuusarviointi	4	Lupaava	Ei

→ tasoiltaan vaikuttavuusarvioinnit ovat vaihdelleet korrelatiivisista tutkimuksista aina satunnaistettuun koeeasetelmaan. Tutkijoiden vaikuttavuuskäsitystä punnit- taessa on tärkeää kiinnittää samanaikai- sesti huomiota sarakkeisiin "asetelma" ja "vaikuttavuus".

Yksi tähän mennessä kantaan tal- lennetuista interventioista on saanut hanketutkijalta statuksen "vaikuttava": opioidikorvaushoito vähensi hoitoa saaneiden uusintarikollisuutta. Toisaal- ta usea toimenpide on saanut tutkijalta luonnehdinnan "lupaava". Useimmiten tämä tarkoittaa sitä, että tutkimuksessa havaittiin vaikutushypoteesin mukainen ero, mutta se jäi niukasti tilastollisesti ei-merkittäväksi. Lisäksi saattoi olla kyse siitä, että toimenpide havaittiin vaikut- tavaksi jossakin osaryhmässä (muttei koko ryhmässä jolle hoito kohdistettiin). Yhdessä tapauksessa tutkijan lupaavuus- tulkinta perustui huomioon, että toimen- pide vaikutti kohderyhmän ajatteluun ja motivaatioon, joskaan ei käyttäytymi- seen. Yhtäkään arvioiduista hankkeista ei ole todettu rikollisuutta lisääväksi.

Useimmissa tutkimuksissa ei käsitelty rikoksantorjunnan aiheuttamia kustan- nuksia ja/tai sen avulla aikaansaatuja säästöjä. Kuudessa tutkimuksessa tätä ulottuvuutta oli pohdittu, mutta numee- risesti vain yhdessä. Olisi toivottavaa, että tutkijat kiinnittäisivät tähän näkökul- maan jatkossa enemmän huomiota (ks. esim. Welsh & Farrington 2013).

MERKITYS KRIMINOLOGIALLE

Kriminologia on tieteenala, joka tutkii rikollisuutta ja siihen kohdistuvia reakti- oita. Kontrollitoiminnan arviointitutkimus kuuluu tärkeänä osa-alueena yleiseen kriminologiaan. Käytännön merkityksen lisäksi arviointitutkimuksella on myös huomattava teoreettinen anti krimino- logiselle perustutkimukselle. Rikoksen- torjunnan toimet perustuvat usein krimi- nologian teorioihin. Siksi niiden vaikut- tavuuden tutkimus on samalla teoriaan kohdistuva testi. Pyrkimys vahaan näyt- tötasoon ja satunnaistettujen koeeasetel- mien käyttöön onkin merkinnyt sitä, että arviointitutkimus antaa yhä vahvempaa metodologista selkänöjaa kriminologian teoreettiselle pyrkimykselle tutkia rikolli- suuden syitä. Arviointitutkimuksen nou-

su liittyikin saumattomasti rikollisuuden syiden tutkimuksen lisääntymiseen viime vuosina.

Laadullisten prosessiarviointien mah- dollistama kausaalisten mekanismien täsmentäminen on kriminologian kan- nalta arvokasta. Myös mahdollisen vai- kutusheterogeenisyyden (toimi vaikuttaa jossain osapopulaatiossa, muttei toises- sa) toteaminen on tärkeää perustutki- muksen kannalta (Sampson ym. 2013; Aaltonen & Tyni 2017). Tulevaisuudes- sa vaikuttavuuden tutkimus korostanee yhä enemmän välittävien mekanismien tuntemista ja vaikuttavuuden vaihtelua osaryhmässä. Siirrytään karkeasta "X ei toimi" tai "Y toimii" -ajattelusta kohti toimien soveltuvuuden täsmentämistä osaryhmiin ja konteksteihin.

TUTKIJOITA JA KÄYTTÄJIÄ YHDISTÄVÄ PORTAALI

Rikoksantorjunnan arviointitutkimuksen tietokanta nojautuu tutkijoiden omaan aloitteellisuuteen ja haluun kertoa tulok- sistaan. Tavoitteena on aktivoida tutkijoi- ta tekemään alan arviointitutkimusta ja myös välittämään tietoa tutkimuksistaan. Tallentaessaan tutkimuksensa tietoja tut- kija tulee kiinnittäneeksi huomiota siinä kysyttäviin asioihin, kuten vaikkapa kus- tannusnäkökulman huomiointiin.

Tämän kirjoituksen taulukko 1 on – säännöllisin välein päivitettyinä – saatavilla rikoksantorjuntaneuvoston verkkosivulla. Tietokannan sisältö hyödyttää kaikkia ta- hoja, jotka harjoittavat, suunnittelevat tai rahoittavat rikoksantorjunnan toimia. Siitä voi arkistaa, onko jokin tai jonkin tyyppi- nen toimenpide jo arvioitu Suomessa, ja mikä on ollut arvioinnin tulos. Jatkossa olisikin järkevää kehittää erillinen verkko- sivusto, joka portaalina yhdistäisi vaikut- tavuustiedon tuottajia ja käyttäjiä.

Haasteena on myös englanninkielisen koostetaulukon laatiminen, jotta tieto myös vain suomen kielellä julkaistusta tutkimuksesta leviäisi myös ulkomaille. Tietokannan kehittämiseksi voi antaa pa- lautetta tämän kirjoituksen kirjoittajalle.

EHDOTUS PATRIK TÖRNUDD -PALKINNON PERUSTAMISEKSI

Rikoksantorjunnan arviointitutkimuksen tietokanta pyrkii olemassaolollaan tu- kemaan kokeilukulttuuria ja lisäämään

arviointitutkimuksen arvostusta. Näi- hin tavoitteisiin liittyen ehdotan, että oikeusministeriö osaltaan selvittäisi mahdollisuuden perustaa erityinen ri- koksantorjunnan arviointitutkimuksen palkinto. Se voitaisiin myöntää henkilö- lle sellaisesta julkaistusta tutkimuksesta tai tutkimuksista, jotka on tallennettu Rikoksantorjunnan arviointitutkimuksen tietokantaan. Palkinto myönnettäisiin tutkijalle, ei toimenpiteelle; sen voisi saada vaikkapa tutkija, jonka tutkimus on osoittanut jonkin toimenpiteen te- hottomaksi tai haitalliseksi. Tutkimuksen merkityksen korostaminen vastaisi myös rikoksantorjuntaneuvoston pitkäaikaista linjaa. Palkinto voitaisiin nimetä sovel- tavan kriminologisen tutkimuksen puo- lesta jo 1960-luvulla puhuneen Patrik Törnuddin (1935–2015) mukaan Patrik Törnudd -palkinnoksi¹. ■

Kirjoittaja on kriminologian professori Helsin- gin yliopistossa.

KIRJALLISUUS:

Aaltonen, Mikko & Tyni, Sasu (2017). Vaikutta- vuuden arviointi rikosseuraamusalalla. Haaste 1/2017.

Braga, Anthony A. (2016). The continued importance of measuring potentially harmful impacts of crime prevention programs. *Journal of Experimental Criminology* 12, 1–20.

Farrington, David P., Denise C. Gottfredson, Lawrence W. Sherman & Brandon C. Welsh (2002). The Maryland Scientific Methods Scale. Teoksessa Lawrence W. Sherman, David P. Farrington, Brandon S. Welsh & Doris Layton MacKenzie (toim.): *Evidence-Based Crime Prevention*. London: Routledge.

Rikoksantorjuntaneuvoston tutkimusjaoston verkkosivu www.rikoksantorjunta.fi/neuvosto/organisaatio/tutkimusjaosto/rikoksantorjunta-tutkimusentietokanta.

Sampson, Robert J., Christopher Winship & Carly Knight (2013). *Translating Causal Claims. Principles and Strategies for Policy-Relevant Criminology*. *Criminology & Public Policy* 12:4, 587–615.

Welsh, Brandon C., David P. Farrington & Gowar, B. Raffan (2015). *Benefit-Cost Analysis of Crime Prevention Programs*. *Crime and Justice* 44:1, 447–516.

¹Kiitän Jukka-Pekka Takalaa erinomaisesta ideasta nimetä ehdottamani palkinto Patrik Törnuddin mukaan.

Kansan pulssilla puntaroivan demokratian mallein

Kansan pulssi -käsite tuli esille turvallisuuskahviloissamme. Yksinkertaisimmillaan kansan pulssin voi nähdä kyselytutkimuksien kautta saatuna kansalaisnäkemystenä. Voidaan kuitenkin kysyä, näyttäytykö kansan pulssi tällöin vain kansan sen hetkisenä mielialana. Puntaroivaan, deliberatiiviseen demokratiakäsitykseen kytkeytyvässä tutkimuksessa korostetaan näkemysten peilaamisen sijaan kattavaan tietoon ja laaja-alaisiin keskusteluihin perustuvaa mahdollisuutta aitoon vuorovaikutukseen, tiedon lisääntymiseen sekä näkemysten muuttumiseen. Jos kansan pulssin halutaan kuvaavan punnitumpaa kansalaisnäkemystä, edellyttää sen selvittäminen perinteisten kyselyjen sijaan myös syvempiä kansalaisosallistumisen malleja, kuten turvallisuuskahviloita tai kansalaisfoorumeja.

Turvallisuuskahvilaformaatti mallinnettiin osana Maanpuolustuksen tieteellisen neuvottelukunnan rahoittamaa Kansalaisyhteiskunnan rooli maanpuolustuksessa -hanketta. Turvallisuuskahvilassa noin 30 tavallista kansalaista kutsutaan kokoon puntaroimaan ajankohtaista turvallisuuteen liittyvää teemaa, kuten kansalaisen roolia osana hydridiuhkaa tai alueellista valmiussuunnittelua. Keskustelut tapahtuvat pienryhmissä, ja niitä ohjaa ryhmänvetäjä. Ennen keskustelua asiantuntijat alustavat lyhyesti aiheesta ja ovat pienryhmien käytettävissä koko keskustelujen ajan. Keskustelujen ohella jokainen ryhmä myös kehittää omia ideoita tai väitteitä, joihin he haluavat muiden läsnäolijoiden ottavan kantaa. Ideat kirjataan niin sanotuille idealomakkeille, ja keskustelujen päätteeksi kaikilla on mahdollisuus arvioida, ovatko ideoista ja väitteistä samaa vai eri mieltä ja millaisia heikkouksia, uhkia, vahvuuksia

tai mahdollisuuksia niihin heidän mielestään liittyy.

YHTEISYMMÄRRYKSEN HAKEMINEN

Turvallisuuskahviloiden testaamisen jälkeen samaa puntaroivan demokratian toimintamallia hyödynnettiin sisäministeriön tilaamassa turvapaikkapolitiikkaa ja suomalaisten näkemyksiä turvapaikanhakijoista selvittäneessä tutkimuksessa. Tällöin malliin yhdistettiin laajempi sähköinen kansalaiskysely sekä kansalaisfoorumeiden osana tehdyt alku- ja loppukyselyt. Näiden kokemusten perusteella voidaan todeta, että puntaroivan demokratian toimintamallit soveltuvat kansalaisten ja (turvallisuus)viranomaisten välisen vuorovaikutuksen välineiksi esimerkiksi debriefing-tyyppisesti kriisitilanteiden jälki-hoidossa tai kehkeytyvien potentiaalisesti turvallisuutta uhkaavien yhteiskunnallisten ilmiöiden käsittelyssä. Niiden potentiaali on suurimmillaan juuri kysymyksissä, joissa mielipiteet ja asenteet ovat polarisoituneet, ja eri osapuolten toivotaan vuorovaikutuksen sekä puntaroivan tiedonkäsittelyn kautta rakentavan asiasta yhteistä ymmärrystä. Arkojen aiheiden käsittelyssä tunteet joskus kuumenevat pienryhmäkeskustelujen aikana, mutta yleisesti voidaan todeta keskustelun säilyvän asiallisena, pohdiskelevana ja toisia kunnioittavana – vaikka itse teemasta oltaisiin hyvinkin erimielisiä. Tämä edellyttää kuitenkin rauhallista, turvallista, avointa ja rentoakin keskusteluilmapiiriä.

MALLEISTA HYÖTYÄ TURVALLISUUSTOIMINNASSA

Puntaroivan demokratian malleissa syntyy kokemuksemme mukaan sekä itseisarvoa että välinearvoa. Itseisarvoa ovat turvallisuusviranomaisten ja kan-

salaisyhteiskunnan välisen sosiaaliseen etäisyyden kiinni kurominen ja keskusteleavamman demokratian edistyminen suomalaisessa yhteiskunnassa sekä osallistujien suoranainen voimaantuminen, niin kansalaisten kuin viranomaistenkin. Välineellinen arvo näyttäytyy vahvimmin puntaroivan keskustelun mahdollistamana viranomaisten ja kansalaisten välisenä kaksisuuntaisena syötteenä sekä osallistujien tietämyksen lisääntymisenä turvallisuuteen kytkeytyvistä asioista. Merkittävä arvo on myös osallistumisen vaikutuksella osallistujien turvallisuuden tunteeseen sekä osallistujien omaan aktiivisuuteen turvallisuustoiminnassa. Osallistuvan, puntaroivan demokratian mallien ongelmakohdat liittyvät puolestaan osallistujajoukon edustavuuden varmistamiseen, vaikuttavuuden takaamiseen sekä konkreettisesti tilaisuuksien järjestämisen vastuuttamiseen. Puntaroivan demokratian toimintamallit eivät saisi kokeilujen jälkeen jäädä hyödyntämättä turvallisuustoiminnassa. Osallistuminen ja osallisuus luovat pohjaa kansakunnan henkiselle kriisinkestävyydelle sekä väestön toimintakyvyn ylläpitämiselle, joiden katsotaan olevan koko yhteiskunnan kannalta elintärkeitä toimintoja.

Puustinen on tutkija Maanpuolustuskorkeakoulussa ja Raisio yliopistonlehtori Vaasan yliopistossa.

Puustinen, A., Raisio, H., Kokki, E. & Luhta, J. (2017). Kansalaismielipide: Turvapaikanhakijat ja turvapaikkapolitiikka. Sisäministeriön julkaisu 9. Verkkojulkaisu. Sisäministeriö.

Raisio, H., Puustinen, A., Hyytiäinen, M. & Wiikinkoski, T. (2017). Kansan pulssilla: Tarkestelussa deliberatiiviset turvallisuuskahvilat. Vaasan yliopiston raportteja 1. Verkkojulkaisu. Vaasan yliopisto.

Henkirikosten uhrien omaisille tukea

Elina Välimäen toimittamassa kirjassa *Ei unohdu koskaan – Henkirikoksen jäljet* kuvataan henkirikoksen uhrien omaisten kokemuksia. Lisäksi siinä on kirjoituksia eri alojen ammattilaisilta. Teoksessa korostuu, että henkirikosten uhrien omaiset eivät unohda tapahtunutta koskaan, mutta riittävällä tuella heidän on helpompi jatkaa elämäänsä.

Haastatellut perheenjäsenet kuvaavat tuntemuksiaan henkirikoksen jälkeen, tapoja käsitellä omaa surua sekä kokemuksiaan rikosprosessista, jossa he ovat olleet mukana. Haastatellut toivovat muutoksia esimerkiksi viranomais toimintaan ja oikeudenkäynteihin ja haluavat auttaa muita henkirikosten uhrien omaisia kertomalla omista kokemuksistaan. Kriisiavun saaminen ja vertaistuki

ovat omaisten mukaan parhaita keinoja henkirikoksesta seuranneiden tunteiden ja traumojen käsittelyyn.

Kirjan ammattilaisosiossa tulee esille mm. poliisin, psykologin, rikosuhrien tukitoiminnan ja vertaistyötä tekevä Huoma ry:n näkökulmia. Lisäksi Välimäki esittelee suomalaisten henkirikosten piirteitä, omaisten roolia oikeusprosessissa sekä rikosuutisointia. Välimäki tähdentää, että moni henkirikoksen uhrin omainen on kiitellyt ammattilaisten empaattisuutta ja rohkaisevaa otetta, mutta yhteiskunnan tarjoama kantoapu omaisille on usein katkonaista. Tästä syystä myös lähipiirin ja sivullisten tarjoama tuki on varsin tärkeää. /ST

Elina Välimäki: Ei unohdu koskaan – Henkirikoksen jäljet. PS-kustannus 2017.

Kansallisen rikosentorjuntakilpailun 2017 teemana on kyberturvallisuus. Kilpailuhanke voi liittyä joko järjestäytyneeseen rikollisuuteen kytkettyjen verkkorikosten torjuntaan tai kansalaisten tietoisuuden herättämiseen. Kyberturvallisuutta lisäävää ja verkkorikoksia ehkäisevää toimintaa ovat esimerkiksi eri ikäryhmille kohdenneet tietoisuuskampanjat, koulutukset tai opaskirjaset. Hankkeissa voidaan esimerkiksi opastaa, kuinka varautua verkossa tapahtuvaan kiusaamiseen, seksuaaliseen hyväksikäyttöön, vihapuheeseen, identiteettivarkauteen tai erilaisiin petoksiin.

Lisätietoa kilpailusta (dl 31.8.) ja osallistumishjeet: www.rikosentorjuntaneuvosto.fi.

■ M A A R E T V Ä K I N E N

Synteettinen kannabis liikkuu nettikaupassa

Nuoret voivat sekoittaa synteettiset kannabinoidit kannabikseen. Synteettisen aineen vaikutukset ovat moninkertaisia kannabikseen verrattuna.

Synteettinen kannabis (tark. synteettiset kannabinoidit) on muuntohuume, jonka kauppa keskittyy erityisesti nettiin.

– Synteettinen kannabis on ilmiö, vähän kuin imppaaminen aikanaan. Käyttö nousee hetkellisesti jollakin alueella ja sitten hiipuu jälleen, EHYT ry:n asiantuntija **Kim Kannussaari** sanoo.

Kyseessä on kuitenkin vakavasti otettava ilmiö, sillä synteettisten kannabinoidien vaikutukset ovat moninkertaiset tavalliseen kannabikseen verrattuna. Varsinkin nuoret saattavat sekoittaa synteettiset kannabinoidit kannabikseen.

– Synteettisen kannabiksen käyttäjät ovat usein huumeiden käyttöä kokeilevia ja aloittelevia henkilöitä, jotka kokeilevat mitä tahansa, tai moniongelmaisia nar-

komaaneja, jotka käyttävät mitä tahansa. Synteettisessä aineessa on peruskannabiksen huonot puolet monta kertaa vahvempina. Lisäksi aineen käyttöön liittyy jopa kuoleman vaara.

Kannussaaren mukaan perinteistä kannabiksen käyttäjää synteettiset kannabinoidit eivät kiinnosta. Aineiden välillä on ideologinen ero: kannabiksen käyttöön liittyvät mielikuvat ovat vahvoja, ja synteettiset huumeet eivät sovi tähän ideologiseen malliin.

Kemisti **John W. Huffmanin** mukaan nimetty synteettinen kannabinoidi JWH018 muistuttaa rakenteeltaan kannabiksen huumaavinta ainesosaa. Aine kehitettiin alun perin lääkekäyttöön, ja 2000-luvun puolivälissä se tuli Suomen huumemarkkinoille synteettisenä kannabiksena. Synteettistä kannabista myydään muun muassa nimillä Spice ja Jehova.

Synteettistä kannabista on vaikea löytää katukaupasta, mutta verkosta sen

tilaaminen on helppoa. Esimerkiksi Torverkon kautta huumeita kaupataan paitsi kansainvälisesti, myös Suomen ja kaupunkien sisällä. Huumeiden nettikaupan valvonta on vaikeaa. Toisaalta ostajalle nettikauppa tarjoaa vähemmän leimaavan kanavan, jossa esimerkiksi väkivallan uhka on pienempi kuin katukaupassa.

– Nettikauppa on kasvava ilmiö varsinkin vartuneempien satunnaiskäyttäjien keskuudessa. Uskon, että tulevaisuudessa ehkäisevä päihdetyö tulee vaikuttamaan myös nettikaupan puolella yhä enemmän, Kannussaari sanoo.

Huumeita ja huumeiden käyttöä tutkiva ja seuraava virasto EMCDDA raportoi vuonna 2015 markkinoilla olevan 98 uutta psykoaktiivista päihdettä, joista 24 oli synteettisiä kannabinoideja.

Päihdepäivät järjestetään Helsingin Kulttuuritalolla 6.–7. kesäkuuta. Seminaareissa käsitellään muun muassa kannabista työelämässä sekä huumeiden globaaleja markkinoita.

Lunnastroijalaisten hyökkäys

Sähköposti kilahtaa ja saapuvissa on yksi uusi viesti. Viesti sisältää tärkeitä tietoa tilauksesta. Siis mistä tilauksesta? Mikä firma tämä on? En ole taatusti tilannut mitään heiltä! Pakko selvittää, mistä on kyse. Tilauksen tiedot ovat varmaan liitetiedostossa...

Näin alkaa monen tietokonekäyttäjän painajainen. Roskapostiviesti liitetiedostolla on yleisin tapa levittää haittaohjelmia. Ja kyberrikollisuuden kuumiin trendi on lunnastroijalaiset, kiristyshaittaohjelmat (englanniksi ransomware). Tämän haittaohjelmatyypin menestys ei johdu taitavasta ohjelmoinnista vaan tehokkaasta liiketoimintakonseptista: käyttäjien tiedostojen ottamisesta ”panttivangiksi”.

Toimintaperiaate on yksinkertainen. Haittaohjelma salakirjoittaa aluksi uhrin tiedostot. Sen jälkeen kerrotaan käyttäjälle, mitä on tapahtunut ja että salakirjoituksen purkamiseen tarvittavan avaimen saa ostaa. Hinta voi vaihdella parista sadasta tuhansiin euroihin. Salakirjoitus on yleensä niin vahva, että sen murtaminen ilman avainta ei ole mahdollista. Uhrilla on siis kolme vaihtoehtoa: palauttaa varmuuskopiot, menettää tiedostot tai maksaa lunnaat.

Lunnastroijalaisten lukumäärä on kasvanut räjähdysmäisesti. Ensimmäiset tähän luokkaan kuuluvat haittaohjelmat nähtiin vuonna 2010. Vuonna 2016 ilmeni jo 193 täysin uutta perhettä ja jokaiseen lukuisia muunnelmia. Seuraamalla Bitcoin-virtuaalivaluutan transaktioketjuja on pystytty laskemaan muutaman rikollisjengien liikevaihdot. Eräs operaatio on jatkunut yli kolme vuotta ja tuottanut yli 300 M\$!

Mutta miksi tämä menetelmä on niin tuottoisa, ja sen takia dominoiva?

Siihen löytyy monta syytä. Yksi on se, että lunnastroijalaisen uhri on loukussa heti tartunnan jälkeen. Riskinä monessa muussa huijauksessa on, että uhri näkee sen läpi ennen kuin rahat on maksettu ja yksinkertaisesti jättää maksamatta. Lunnastroijalaisen tekijän ei tarvitse pelätä paljastumista, koska hänellä on ”panttivanki”. Hän voi päinvastoin pelata avoimilla korteilla ja kertoa uhrille, mitä on tapahtunut ja mitkä vaihtoehdot ovat.

Toinen syy on, että konsepti on rakennettu Bitcoin-virtuaalivaluutan ympärille. Se mahdollistaa suoria transaktioita uhrin ja rikollisen välillä, ilman valvovia pankkeja tai viranomaisia. Tätä ilmiötä ei siis voi torjua estämällä rahasiirrot.

Lunnastroijalaisia pyörittävät jengit ovat saaneet mellastaa melko vapaasti jo monta vuotta. He toimivat usein maissa, joissa poliisin kyky ja/tai motivaatio torjua tällaista rikollisuutta on rajallinen. Bitcoin-virtuaalivaluutta ja internetin muut yksityisyyttä turvaavat työkalut mahdollistavat, oikein käytettynä, laajamittaisen globaalin toiminnan pienellä riskillä. Voimmeko enää torjua tätä kyberrikollisuuden muotoa?

Moni kehottaa uhreja olla maksamatta. Maksaminen on epäeettistä, koska se tukee rikollista toimintaa. Tämä rikollisuuden muoto katoaisi hyvin nopeasti, jos kukaan ei maksaisi. Näin on ilman muuta teoriassa, mutta maksamatta jättäminen ei ole realistinen vaihtoehto kaikille.

Parempi tietoturva estäisi infektiot jo ennen kuin data on salakirjoitettu ja olisi siten tehokas tapa torjua myös lunnastroijalaisia. Ja varmuuskopiointi tarjoaa oljenkorren, jos haittaohjelma kuitenkin pääsee iskemään. Nämä ovat tietoturvan perusasioita, joista on puhuttu jo kymmeniä vuosia, mutta monen suojatso on silti puutteellinen. Nopea apu on

siis tuskin tarjolla tälläkään tavalla.

Lunnastroijalaisten tappajaksi on myös esitetty Bitcoin-valuutan sääntelyä, tai jopa kieltämistä. Melko tekninen Bitcoin-transaktio on jo nyt lunnastroijalaisten heikoin lenkki. Moni uhri ei ole kuullutkaan koko valuutasta ennen kuin haittaohjelma iskee. Sen takia lunnastroijalaisten tekijät ylläpitävät tukipalveluita lunnaiden maksamista varten. Bitcoin ei katoaisi edes täyskiellolla, mutta vaihtopalveluiden pakottaminen maan alle vaikeuttaisi entisestään Bitcoinien saatavuutta tavallisille ihmisille. Tämä olisi epäilemättä paha isku lunnastroijalaisille.

Pahin uhka tätä rikollisuutta vastaan voi kuitenkin tulla sen sisältä. Kuulostaa oudolta, mutta hyvän maineen ylläpitäminen on elintärkeää näille rikollisille. Uhrin pitää maksaa lunnaat etukäteen ja luottaa siihen, että hän todella saa toimivan avaimen tiedostojen purkamiseen. Rikolliset ovat tämän takia nähneet paljon vaivaa palvelun laadun varmistamiseksi. Mutta tämä voi muuttua, kun sadat rikollisjengit toimivat samalla tontilla. Joukkoon mahtuu väistämättä tekijöitä, jotka haaveilevat nopeista voitoista pienellä vaivalla. He voivat käyttää laadullisesti huonoja lunnastroijalaisia, joiden palautusmekanismi ei toimi kunnolla tai suoranaisia huijauksia, joissa tiedostojen palautustoimintoa ei ole toteutettukaan. Tällaisten rikosten uhrin menettävät sekä tiedostot että rahat, jos he maksavat – ja tämä nakertaa luonnollisesti koko rikollisalan uskottavuutta. Tämä kehitys saattaa pysäyttää lunnastroijalaisten voittokulun ennen kuin muut torjuntakeinot ehtivät tepsä. ■

Lisää tietoa löytyy esim. www.ransomware.fi/

Kirjoittaja on kyberturvallisuusasiantuntija.

HAASTE

ASiantuntevasti
Rikksentorjunnasta
ja kriminaalipolitiikasta

HAASTE-lehdestä saa tietoa rikollisuudesta, kriminaalipolitiikasta ja rikksentorjunnasta, tutkimuksesta ja käytännön työstä Suomessa ja muualla. Lehdessä eri tahot keskustelevat ja kirjoittavat samalla foorumilla ajankohtaisista ja periaatteellisista kysymyksistä. Lehteä julkaisevat oikeusministeriö ja rikksentorjuntaneuvosto.

HAASTE kertoo rikoksista ja rangaistuksista, tekijöistä ja uhreista, rikksentorjunnasta sekä lainsäädännöstä ja tutkimuksesta. Lehdessä julkaistaan asiantuntija-artikkeleita, kannanottoja, haastatteluja, uutisia sekä kuvauksia käytännön paikallisesta rikksentorjuntatyöstä.

HAASTE on tarkoitettu rikollisuuteen liittyvien ongelmien parissa työskenteleville sekä aihepiiristä muutoin kiinnostuneille. Erityisesti lehdestä on hyötyä niille, jotka tekevät rikksentorjuntatyötä poliisissa, sosiaali-, koulu- ja nuorisotoimessa, yhdyskuntasuunnittelussa, elinkeinoelämässä, vakuutus-alalla, kirkossa ja kansalaisjärjestöissä.

HAASTE ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Lehden vuositilaus maksaa 25 euroa + alv. 10 %. Lasku lähetetään erikseen.

Tilaa HAASTE oheisella tilauskortilla, nettilomakkeella (www.haaste.om.fi) tai sähköpostitse haaste@om.fi.

HAASTE

Tilaa HAASTE-lehden hintaan 25 euroa + alv. 10% /4 numeroa/12 kk

- kestotilaus, tilaukseni jatkuu, kunnes ilmoitan sen päätymisestä (laskutusväli 12 kk)
- määräaikaistilaus (12 kk)

Tilaaaja

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Puhelinnumero _____

Lehden saaja (mikäli eri kuin tilaaaja)

Nimi _____

Yritys/Yhteisö _____

Lähiosoite _____

Postinumero ja -toimipaikka _____

Vastaanottaja
maksaa
postimaksun

Rikksentorjuntaneuvosto
VASTAUSLÄHETYS
Tunnus 5011705
00003 Helsinki